

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

Гох Олександр Степанович

Ресурсна база банківських установ: особливості формування
та напрями оптимізації

Спеціальність: 8.03050802 – Банківська справа

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студентка групи БСзм – 51
О.І. Гох

Науковий керівник:
к. е. н., доцент Ю.М. Галіцейська

Дипломну роботу допущено
до захисту:

«__» _____ 2013 р.

Зав. кафедри банківської справи,

д.е.н., професор

О. В.Дзюблюк _____

(прізвище, ініціали)

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ РЕСУРСНОЇ БАЗИ	8
1.1. Ресурсна база банків як основа банківської діяльності	8
1.2. Сутність і характеристика власних коштів у структурі ресурсної бази банків.....	18
1.3. Характеристика та формування залучених і позичених коштів банків.....	27
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	39
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ ПРИ ФОРМУВАННІ РЕСУРСНОЇ БАЗИ.....	41
2.1. Практика формування власного капіталу банківських установ.....	41
2.2. Аналіз діяльності комерційних банків при залученні депозитних ресурсів.....	50
2.3. Сучасний стан формування недепозитних банківських ресурсів.....	61
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	70
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ ВІТЧИЗНЯНИМИ БАНКАМИ.....	72
3.1. Мінімізація ризиків у процесі формування банками ресурсної бази в сучасних економічних умовах.....	72
3.2. Шляхи вдосконалення роботи банків в процесі формування ними ресурсної бази.....	85
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	98
ВИСНОВКИ.....	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	103
ДОДАТКИ.....	114

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Ресурсна база банків є основою діяльності будь-якого банку, оскільки процеси формування ресурсної бази та здійснення активних операцій банку перебувають у тісному взаємозв'язку. А відтак, розуміння економічного змісту ресурсної бази банків, оцінка змісту проблем, пов'язаних із ефективним формуванням ресурсної бази й доцільним її використанням, надзвичайно важливе, особливо для вітчизняних банківських установ.

На сьогоднішній день розвиток української економіки характеризується тенденцією постійного підвищення вимог до банківської системи, оскільки її основним призначенням є сприяння поступальному економічному розвитку й зростанню конкурентоспроможності вітчизняного господарського комплексу, що є пріоритетним в умовах поступової інтеграції у європейській та світовий економічний простір. Підвищення вимог до банківського сектору передусім пов'язаний з особливим місцем банківських установ на фінансовому ринку, оскільки саме банки виконують роль провідних фінансових посередників та забезпечують переміщення фінансових ресурсів між окремими регіонами, галузями господарства та суб'єктами економіки з метою задоволення їх потреб у фінансових ресурсах. Такий розвиток подій вимагає від вітчизняних банківських установ відповідного нарощення ресурсної бази, а також формування її оптимального складу й структури та вдосконалення роботи банків у цьому напрямку.

Головною передумовою банківської прибутковості, а також підтримання належного рівня ліквідності та довіри зі сторони суб'єктів ринку є оптимально сформована, достатня за обсягами, всебічно збалансована ресурсна база банків. Належно організована робота банківських установ з залучення та формування ресурсної бази сприяє зростанню можливостей банків у задоволенні поточних та інвестиційних потреб суб'єктів господарювання і домогосподарств у додаткових фінансових ресурсах. Однак, в Україні необхідність прискореного розвитку виробництва та обмеженість фондового ринку спричинили високий

попит на банківські кредити, особливо довгострокові, що, в свою чергу, вимагає від банків такої організації своєї роботи, яке б забезпечило прискорене нарощування банківських ресурсів. Зміцнення ресурсної бази українських банківських установ - головна передумова подальшого розвитку української економіки, оскільки від цього великою мірою залежить вирішення проблеми підвищення інвестиційної активності за рахунок внутрішньодержавного потенціалу національного господарства.

Саме таке становище у вітчизняній економіці загалом та банківському ринку зокрема, обумовлює вибір і актуальність даної теми дипломної роботи.

Огляд літератури з теми дослідження. Необхідність оптимізації та вдосконалення процесу формування ресурсної бази банків в сучасних умовах ринкових перетворень економіки спричинили появу великої кількості праць вітчизняних та зарубіжних авторів, присвячених дослідженню теоретичних і практичних аспектів формування ресурсної бази комерційних банків. Значний внесок у дослідження проблеми формування ресурсної бази банків зробили Г.А. Асхауер, М.Д. Алексеєнко, І.Т. Балабанова, Ю.А. Бабишева, А.П. Вожжов, О.В. Васюренко, Д. Гладких, О.В. Дзюблюк, Ж.М. Довгань, К.Т. Дитц, Е.Ф. Жукова, О.Д. Заруба, В.І. Колесникова, Д. Дж. Карлсон, Т. Кох, О.І. Лаврушин, А.М. Мороз, П.В. Матвієнко, Д. Мак Нотон, Л.О. Примостка, Г.С. Панова, М.І. Савлук, Д.Ф. Синки, В.М. Усоскин.

Однак, проблема формування та використання ресурсної бази банківських установ потребує подальших досліджень та узагальнень.

Мета і завдання дослідження. Метою даної дипломної роботи є дослідження теоретичних основ формування банками ресурсної бази і розробка, на цій основі, практичних рекомендацій щодо оптимального формування та якісного складу ресурсної бази комерційних банків України.

Для досягнення поставленої мети у роботі вирішується ряд завдань, головним з яких є:

- дослідити теоретичні основи формування ресурсної бази банків України;

- розглянути основні джерела залучення додаткових коштів до банківських установ;
- здійснити аналітичну оцінку процесу формування ресурсної бази банків;
- дослідити і обґрунтувати новітні підходи та шляхи підвищення капіталізації українських банківських установ.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом даного дослідження є формування ресурсної бази комерційних банків в умовах ринкового розвитку економіки.

Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають у процесі формування банківськими установами України своєї ресурсної бази.

Методи дослідження. Дана дипломна робота містить дослідження значної кількості сучасних економічних праць, наукових розробок, пов'язаних із покращенням формування банками ресурсної бази. Разом із розглядом класичних теорій проводиться вивчення й висвітлення новітніх поглядів на дану проблематику та аналізуються шляхи покращення роботи банків в процесі формування ресурсної бази. Все це здійснюється шляхом застосування емпіричного та теоретичного методів дослідження. Робляться теоретичні узагальнення, проводиться порівняльний аналіз динаміки показників, розглядаються статистичні дані та проводиться їх аналіз, також застосовується елементи моделювання ситуації та відбувається пошук вирішення проблемних питань..

Шляхом критичного синтезу проводяться дослідження вітчизняного досвіду щодо формування банками своєї ресурсної бази та зіставляється з досягненнями зарубіжних країн. Застосовуються прийоми динамічних порівнянь, графічного зображення даних.

Окрім, синтезу наукової інформації у даній дипломній роботі використовуються такі методи як спостереження й порівняння, а також термінологічний і системний методи та метод формалізації.

Інформаційна база роботи. Інформаційною базою даної дипломної роботи стали законодавчі та нормативні акти, інструктивний матеріал, монографічні видання вітчизняних і зарубіжних авторів, дані статистичних збірників Національного банку України та банківських установ, а також періодичні видання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні і практичному вирішенні ряду питань, пов'язаних з формуванням ресурсної бази вітчизняними банками в сучасних економічних умовах. У процесі дослідження були отримані такі результати:

- уточнено поняття «ресурсна база» та «банківські ресурси», які на наш погляд, слід ототожнювати і розуміти як сукупність акумульованих банком грошових коштів, що відображають зобов'язання банку перед власниками й кредиторами та перебувають у розпорядженні банку на умовах власності чи прав розпорядження, і він може використати їх для здійснення активних операцій та надання послуг із метою отримання прибутку, а також створення умов для подальшого зростання банку;
- досліджено суть та функції власного капіталу банків. Встановлено, що власним банківським капіталом виконується ряд функцій, а оперативна функція виводиться в один ряд із захисною та регулюючою, оскільки розвиток ринкової економіки посилює потреби банків у використанні найновіших досягнень науки і техніки, цінність яких постійно збільшується, а тому капітал забезпечує кошти для організаційного зростання та розробки й впровадження нових послуг, програм та обладнання. Відповідно до цієї функції капітал банку забезпечує зростання активів, тобто розширює сферу своєї діяльності. Оперативна функція виконує такі завдання: довгострокове фінансування, створення і організація банку, забезпечення банку основними фондами;
- обґрунтовано нові практичні рекомендації щодо діяльності банків в процесі формування та нарощення ресурсної бази в частині розширення спектру депозитних послуг.

Практичне значення роботи. Розроблені в ході дослідження теоретичні узагальнення, висновки та рекомендації можуть бути використані для вдосконалення процесу формування ресурсної бази вітчизняних банків. Пропозиції автора щодо застосування комплексного підходу до мінімізації ризиків при формуванні ресурсної бази банків та розширення спектру діяльності в процесі залучення тимчасово вільних коштів суб'єктів ринку на банківські рахунки можуть бути використаними вітчизняними банками з метою розширення ресурсної бази.

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 120 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі 16 таблиць, 7 рисунків, список використаних джерел містить 112 найменувань, 7 додатків розміщені на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ РЕСУРСНОЇ БАЗИ

1.1. Ресурсна база банків як основа банківської діяльності

Особливою функцією, яку виконують банківські установи є функція фінансового посередництва, а її успішне виконання значною мірою визначає спроможність банківської установи залучати вільні грошові кошти суб'єктів ринку.

Формування ресурсної бази – важлива економічна основа діяльності банківських установ, оскільки здійснення господарських операцій потребує наявності певної суми грошових коштів, тобто ресурсів. Від оптимально сформованих ресурсів комерційних банків залежать важливі показники діяльності кредитних установ – рентабельність та ліквідність.

Предмет нашої дипломної роботи визначає необхідність і важливість дослідження сутності терміну «ресурсна база банку». Автори багатьох досліджень вводять термін «ресурсна база», та його тлумачення зводиться до ототожнення з банківськими ресурсами. Термін «ресурсна база» прирівнюють до коштів, залучених у різного роду пасиви [46, с.350]. З огляду на це нам необхідно з'ясувати сутність понять «банківські ресурси» та «банківській капітал».

З огляду на зазначене вище, доречним буде розпочати з визначення суті банківського капіталу, оскільки саме нагромадження власного капіталу є першим кроком у формуванні банківських ресурсів. Існує багато розбіжностей у трактуванні суті капіталу, а відтак ускладнюється подальший розвиток теоретичних узагальнень, формування та використання банківського капіталу на практиці. Взаємини банків із клієнтами й органами нагляду та регулювання також залежать від правильного розуміння суті банківського капіталу.

У сучасній економічній літературі нема однозначного тлумачення поняття «банківській капітал». Це поняття часто ототожнюють з іншими економічними категоріями, такими, як ресурси, запаси, фонди тощо.

Так, Енциклопедичний словник бізнесмена [52, с. 76-77] визначає банківський капітал як «сукупність грошових капіталів (власний і залучених коштів), якими оперують банки... вони приносять власнику банківський прибуток». Деякі російські економісти розглядають банківський капітал як відокремлену грошову форму промислового капіталу, підпорядковану в своєму русі кругообігу промислового капіталу [93, с. 15]. Згадані точки зору схожі у тому, що банківський капітал пов'язаний тільки з грошовим капіталом, однак, на нашу думку, таке визначення не розкриває сповна поняття банківського капіталу, оскільки капітал взагалі, й банківський капітал зокрема може існувати й у матеріально-речовій формі.

Деякі вчені-економісти, банківський капітал вважають сукупністю всіх ресурсів, що залучив банк адже він вкладає їх тільки для забезпечення прибутку. М. Д. Алексеєнко розглядає банківський капітал як "грошові кошти та виражену в грошовій формі частку матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків та використовуються ними для здійснення операцій із розміщення коштів і надання послуг з метою одержання прибутку [3, с. 31]. Розглядають банківський капітал як суму певних ресурсів й інші автори, зокрема О.В. Васюренко, О. А. Кириченко, О. І. Лаврушин, А. М. Мороз. Вони ототожнюють поняття «банківський капітал» із поняттям «банківські ресурси». Так, наприклад, колектив авторів «Енциклопедії банківської справи України» зазначив, що «банківський капітал – це сукупність різних видів грошових капіталів, коштів, які використовує банк у вигляді банківських ресурсів для забезпечення своєї діяльності, здійснення різноманітних операцій та одержання прибутку. Складається з власного капіталу банку та залучених коштів» [53, с. 65]. Згадана група вчених-економістів розглядає банківський капітал як сукупність усіх залучених банком ресурсів, що він використовує для виконання активних та інших операцій незалежно від права власності на них.

Отже, ми визначили, що поняття банківський капітал може вживатися у широкому розумінні, а відтак необхідно дослідити як трактуються поняття

«банківські ресурси». Чи ці два поняття можна ототожнити, чи необхідно шукати відмінності. Особливого значення це набуває з огляду на те, що в центрі даного дослідження перебуває ресурсна база банків, яку численні дослідники ототожнюють з поняттям «банківські ресурси». За походженням слово «ресурси» має корені у французькій мові – *ressources* – кошти, запаси, можливості, джерела чого-небудь [4, с. 128]. Слід зазначити, що поняття «банківські ресурси» в економічній літературі трактують також по-різному, як і поняття «банківський капітал».

Помітний внесок у розгляд проблеми формування банківських ресурсів зробили зарубіжні економісти: Д. Полфреман, Ф. Форд, Е. Рід, Р. Коттер, Р. Сміт, Дж. Сінкі та інші. Цю проблему вони розглядають у двох площинах: як управління банківським капіталом та зобов'язаннями, а поняття «банківські ресурси» як самостійний термін не використовують. Трактування цього терміну замінено розглядом сутності пасивних операцій, при цьому пасиви розглянуті з точки зору аналізу банківського балансу.

Російські вчені-економісти О. І. Лаврушин, Н. Г. Антонов, М. А. Пессель, Е. Ф. Жуков визначають поняття «банківські ресурси» також пов'язавши їх зі здійсненням пасивних операцій: «за допомогою пасивних операцій банки формують свої ресурси» [6; 13; 52]. Недоліком такого тлумачення є те, що воно не характеризує механізму акумуляції та джерел банківських ресурсів.

Фінансово-економічний словник за ред. А. Г. Загороднього та Г. Л. Вознюка навів таке визначення банківських ресурсів: «... це кошти в розпорядженні банків... і використовуються ними для кредитних, інвестиційних та інших активних операцій» [104, с.782]. Економічна енциклопедія за редакцією Б. Д. Гаврилишина трактує дане поняття так: «Банківські ресурси – це різновид, складова частина фінансових ресурсів, що містять власні й залучені засоби банків» [50, с. 92].

Як ми вже зазначали, ряд авторів дотримується думки про те, що банківський капітал і банківські ресурси – поняття тотожні.

Колектив авторів підручника «Финансы, деньги, кредит» під керівництвом О. В. Соколової вважає що «ресурси банку складаються з власних коштів банку, тобто його капіталу, і залучених, тобто позичених коштів, що становлять зобов'язання банку перед іншими кредитними організаціями, підприємствами та громадянами...» [107, с. 165]. Колектив авторів навчального посібника «Аналіз надійності банку» розглядає ресурси комерційного банку (банківські ресурси) як «його статутний капітал і фонди, а також кошти, залучені банками в результаті проведення пасивних операцій, що використовуються для активних операцій банку» [4, с. 129]. Серед українських науковців, як уже зазначено вище, також побутує така точка зору. Зокрема, А. М. Мороз зазначив: «банківські ресурси – це сукупність грошових коштів, які банки, акумулюючи, перетворюють на грошовий капітал, тому банківські ресурси називають банківським капіталом» [11, с. 35]. Подібну точку зору поділяє колектив авторів посібника «Банківський менеджмент», де зафіксовано, що «банківський капітал – сукупність грошових капіталів, залучених банком, які використовуються ним у вигляді банківських ресурсів для кредитно-розрахункових та інших операцій», а «банківські ресурси – сукупність коштів, які перебувають в розпорядженні банків і використовуються ним для кредитних, інвестиційних та інших активних операцій» [10, с. 549]. Професор М. І. Савлук розглядає ресурси, як сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні банків, і вони використовують їх для здійснення активних операцій [101, с. 36]. Однак, розглядаючи ресурси, не слід прив'язувати їх лише до здійснення кредитних або активних операцій. Банківські установи можуть використовувати частину ресурсів для надання клієнтам різноманітних послуг: гарантійних, посередницьких, консультаційних, трастових, інформаційних, а також для придбання майна і майнових прав із метою початку або розширення банківської діяльності. Врахувавши це, ширше тлумачення терміна «банківські ресурси» подав М.Д. Алексеєнко. Він визначив банківські ресурси, як «сукупність грошових коштів і виражених у грошовій формі матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банку і можуть бути

використані ним для здійснення активних операцій та надання послуг» [2, с. 31]. Ми погоджуємося з тлумаченням М. Д. Алексеєнка щодо терміна «банківські ресурси», однак вважаємо за потрібне уточнити, що при характеристиці джерел банківських ресурсів йдеться про кошти, які перебувають у розпорядженні банку, а це залучені та позичені кошти, оскільки саме вони належать банку тільки на правах розпорядження, а джерела внутрішнього походження (дохід банку) та його власні кошти, тобто ті, що належать банку на правах володіння, не згадані. Тому, враховуючи викладене й те, що ресурси трактують ще як «можливості», спробуємо дати наступне визначення банківських ресурсів: це сукупність акумульованих банком грошових коштів, що відображають зобов'язання банку перед власниками й кредиторами та перебувають у розпорядженні банку на умовах власності чи прав розпорядження, і він може використати їх для здійснення активних операцій та надання послуг із метою отримання прибутку, а також створення умов для подальшого зростання банку.

Отже, підсумовуючи все вищенаведене, ми будемо в нашому дипломному дослідженні використовувати поняття «банківські ресурси» і «ресурсна база» як тотожні поняття.

Варто зазначити, що ресурси банку, тобто тієї чи іншої кредитної установи, – це кошти, які акумульовані банком за допомогою емісії пайових цінних паперів, отримані в тимчасове користування кошти суб'єктів економіки на умовах розпорядження, а також кошти внутрішньобанківського походження, у т. ч. результати фінансової діяльності банку, що їх використовують для подальшого розміщення згідно з визначеними банком напрямками для одержання прибутку, забезпечення ліквідності, зміцнення загального становища банку при дотриманні вимог регулюючих органів. У такому випадку можна говорити про ресурси на мікроекономічному рівні.

Ресурси банківської системи, тобто банківські ресурси на макроекономічному рівні – це сукупність мобілізованих коштів усіх банківських установ системи, призначенням яких є задоволення різних потреб

суб'єктів економіки, фінансування потреб держави, а відтак банківські ресурси є важливим невід'ємним елементом економічного зростання країни.

Розгляд теоретичних питань мобілізації банківської ресурсної бази неможливий без ґрунтовного вивчення їх складу і структури. Глибше розкриття сутності ресурсної бази банків можливе через вивчення джерел її формування. Як уже було зазначено, банки є провідними посередниками фінансового ринку, а також такими комерційними підприємствами, що діють для отримання прибутку; при цьому вони, як суб'єкти економіки підпадають під дію різноманітних ризиків. Відповідно до таких особливостей банки формують свої ресурси в трьох напрямках:

- по-перше, це формування власних коштів як основи для забезпечення економічної самостійності й здатності відповідати за своїми зобов'язаннями;

- по-друге, залучення грошових коштів від юридичних та фізичних осіб на зберігання відповідно до посередницької діяльності банку. При цьому ініціаторами розміщення коштів є їх власники, а не банки;

- по-третє, позичення коштів на фінансовому ринку, що їх залучають у формі міжбанківських кредитів і кредитів центрального банку, операцій із цінними паперами на вторинному фондовому ринку, а також позик на ринку євродоларів.

Залучені та позичені кошти носять спільну назву зобов'язань банку, а формування банківських ресурсів із зазначених джерел часто йменують пасивними операціями. В економічній літературі при розгляді пасивних операцій банків усі автори однаково розуміють їхню сутність, а при дослідженні змісту пасивних операцій основну увагу науковці приділяють процесу мобілізації коштів, що міститься в їх основі. При характеристиці видів пасивних операцій твердження науковців мають несуттєві розходження, що в основному стосуються місця і джерел залучення ресурсів.

Стосовно порядку створення ресурсної бази банку, то насамперед формують власні ресурси, що складаються з внесків засновників і акціонерів, перебувають у власності банку та відіграють важливу роль на початковому

етапі створення банку. Власні ресурси банку виконують не менш важливу роль у подальшій його діяльності, забезпечуючи економічну самостійність і стабільність функціонування банку. Згідно зі законодавством країни банк створює різноманітні фонди та резерви. До власних ресурсів прирівнюють нерозподілений прибуток, що перебуває в обороті банку до його цільового використання. Згодом формують зобов'язання банку, тобто ресурси, створені безпосередньо в процесі діяльності банківської установи. Зобов'язання банку не однорідні, їх можна поділити на такі види: заборгованість перед клієнтами банку – фізичними і юридичними особами, заборгованість перед центральним банком та бюджетними установами, заборгованість перед іншими банками, цінні папери власного боргу, інші зобов'язання (рис. 1.1).

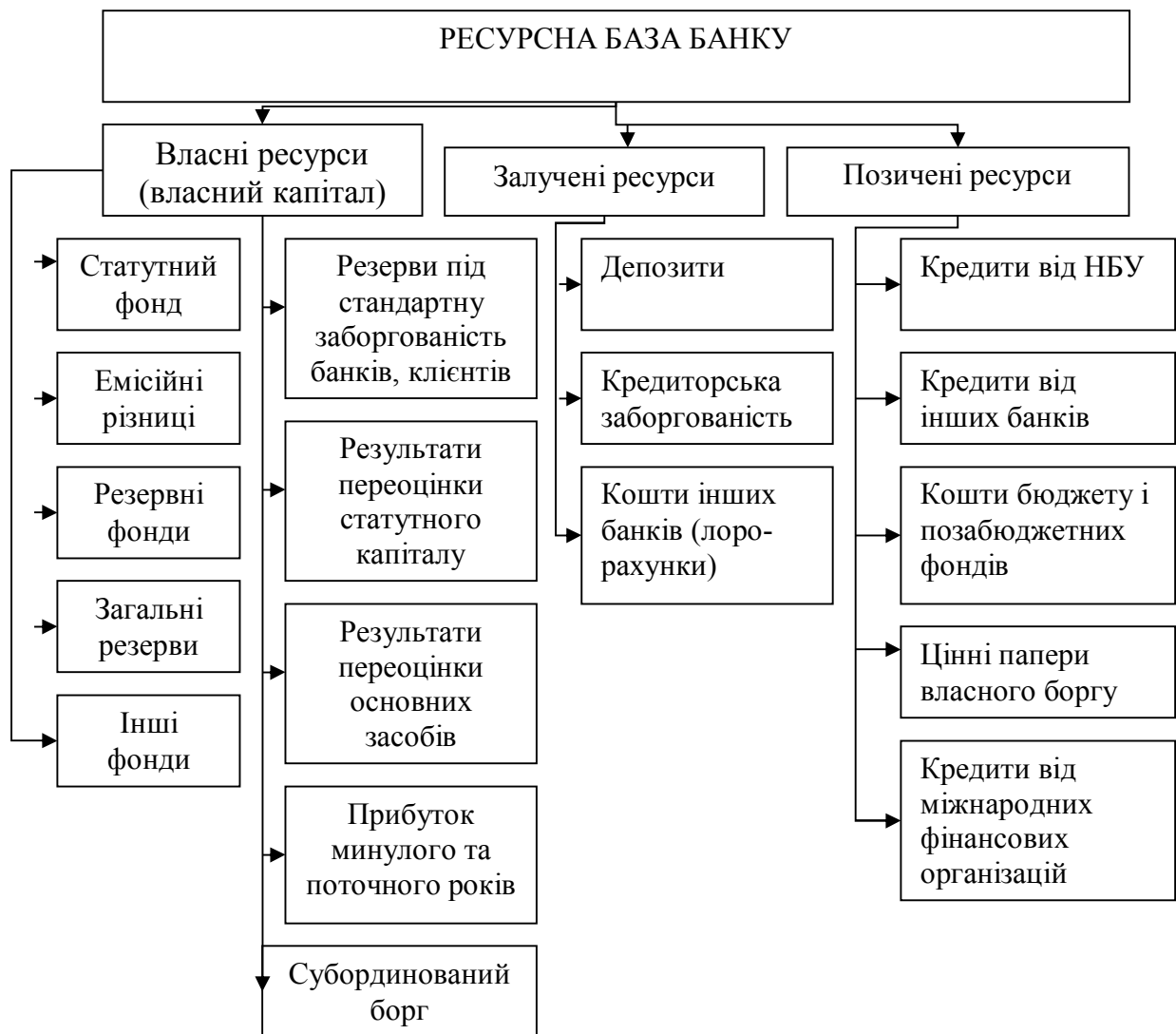

Рис. 1.1. Структура ресурсної бази банків [68]

В економічній літературі помітні розбіжності у визначенні структури залучених коштів. Деякі науковці під залученими коштами розуміють сукупність депозитних та недепозитних джерел формування даного виду ресурсів, інші – чітко розмежовують залучені (депозитні операції юридичних та фізичних осіб) і позичені (кошти у формі кредитів інших інституційних учасників ринку капіталу, кошти від реалізації власних цінних паперів) джерела формування.

На нашу думку, слід розмежовувати залучені та позичені кошти, оскільки вони маю різну економічну природу. Депозитні операції є суто залученими коштами від третіх осіб, а позичені – це кошти (переважно кредитні) інших учасників фінансового ринку в структурі зобов'язань та кошти, виручені у результаті продажу власних боргових зобов'язань банку у формі цінних паперів. Залучені кошти є найбільшою частиною зобов'язань банку. Це основне джерело формування ресурсів банку, які спрямовують на проведення активних операцій.

Отже, можемо сформулювати визначення залучених банківських ресурсів. Залучені банківські ресурси – це кошти, що їх мобілізувала банківська установа на фінансовому ринку за ініціативи фізичних та юридичних осіб на правах тимчасового розпорядження, повернення і платності з метою розміщення цих коштів у активи й отримання прибутку.

Отже, до залучених банківських ресурсів належать залишки коштів на поточних рахунках клієнтів, ощадні та строкові вклади фізичних і юридичних осіб, вклади до запитання, різні види депозитних рахунків: умовні, заставні, брокерські, цільові депозити, депозити в іноземній валюті, а також кошти на кореспондентських рахунках інших банків (лоро-рахунки). У банківській практиці всі рахунки клієнтів, відкриті у банку, в цілому називають депозитами, а залучені кошти – депозитними зобов'язаннями.

За термінами перебування у розпорядженні банку його ресурсну базу можна розділити на дві частини. Одна з них перебуває у розпорядженні банку постійно і може бути вилучена тільки при його ліквідації або реорганізації. До

таких ресурсів можна віднести власні кошти банку, будівлі, які належать банку на правах власності, придбане у власність банківської установи обладнання і т. п. Друга частина банківських ресурсів перебуває у розпорядженні банку тільки упродовж визначеного терміну. До таких ресурсів відносять залучені й позичені на фінансовому ринку кошти, взяті в оренду будівлі, обладнання тощо. Така характеристика ресурсів дає банкам змогу оцінити сталість своїх ресурсів і вживати заходів для підвищення фінансової стійкості, а також формувати збалансовану політику управління активами і пасивами й забезпечувати максимальну прибутковість своєї діяльності за одночасного дотримання вимог щодо ліквідності банку. Для вирішення цього завдання ресурси банку класифікують стосовно можливості прогнозування як ресурси прямого прогнозування (фонди банку і нерозподілений прибуток) та ресурси непрямого прогнозування (наприклад, залишки коштів на рахунках суб'єктів господарювання, кошти в розрахунках).

Розрізняють ресурсну базу банків також за таким критерієм, як ініціатива залучення. Ініціаторами можуть виступати клієнти банку, які вкладають кошти на депозити або зберігають їх на поточних рахунках. Такі кошти називають залученими. З точки зору німецького вченого Г. Асхауера, ініціаторами надходження коштів до банку можуть бути клієнти, тобто кредитори. Ці кошти він назвав внесеним капіталом, що прямо підкреслює і точно виражає суть цих коштів [28, с. 85]. Серед вітчизняних науковців такі кошти прийнято називати «залученими коштами». Однак ініціативу акумуляції коштів можуть висловлювати і дебітори – кредитні установи. Якщо ініціатором отримання коштів виступає банк, – ресурси носять назву позичених. До них можна віднести ресурси, отримані за допомогою емісії боргових цінних паперів чи залучення міжбанківських кредитів. Ініціатива залучення коштів – важливий аспект при формуванні ресурсної політики банку, оскільки впливає на способи акумулювання зовнішніх ресурсів і на їхню вартість.

Розвиток вітчизняної економіки, її стабільне зростання значною мірою залежить від обсягів сформованої ресурсної бази банків, оскільки саме вони є

основою для збільшення інвестиційної активності в країні, подолання економічної кризи, а також інтеграції банківської системи у світове господарство. Своєю чергою розвиток банківської системи ґрунтується на дотриманні всіх законодавчих та нормативних вимог щодо її функціонування. З огляду на це, можна зробити висновок про те, що ресурсна база забезпечує дотримання банківською установою всіх необхідних економічних нормативів діяльності, сприяє досягненню банком достатнього рівня залучення ресурсів, служить основою його фінансової стійкості й базою для подальшого розширення діяльності банківської установ.

На нашу думку, роль ресурсної бази в діяльності банку є визначальною. Насамперед, саме ресурсна база надає банку можливість існувати взагалі, оскільки ліцензію на банківську діяльність видає центральний банк тільки при достатності власного капіталу. По-друге, здійснення широкого кола банківських операцій, у тому числі з формування залучених і позичених ресурсів, напряду залежить від розміру власного капіталу банку. Чим більший власний капітал банку, тим більше операцій зі залучення ресурсів він може проводити, а, як відомо, від обсягу й структури ресурсів залежать масштаби та види активних операцій, що своєю чергою визначає розміри доходів і прибутків банківської установи. Зростання ресурсної бази сприяє й розвитку комерційних банків у цілому. Виникнення нових послуг, підвищення якості банківського обслуговування, підвищення рівня банківського менеджменту й застосування маркетингових прийомів при здійсненні пасивних операцій допомагає зміцненню фінансового становища окремих банків і банківської системи загалом.

Формування й підтримання належних обсягів ресурсної бази сприяє посиленню ролі банків як учасників розрахунків у економіці. Підвищенню рівня контрольованості та зміцненню довіри учасників розрахунків один до одного сприяє використання банками коштів на кореспондентському рахунку, а також паралельне використання різноманітних видів рахунків. Також відбувається збільшення частки безготівкових розрахунків та залучення до їх

використання якнайбільшої кількості суб'єктів економіки, що безперечно приводить до оптимізації структури грошового обігу.

Відтак розвиток ресурсної бази створює важливі передумови для розвитку як окремих банківських установ, так і для забезпечення стабільності банківської системи й економіки країни в цілому.

1.2. Сутність і характеристика власних коштів у структурі ресурсної бази банків

Як вже зазначалося у попередньому пункті даного дипломного дослідження головним, першим компонентом у формуванні ресурсної бази банків є формування його власних коштів. В сучасній економічній науці мають місце різні трактування власного капіталу банку. Нижче наведені декілька із них:

1) власний капітал - це фонд ресурсів, що були внесені засновниками, акціонерами (учасниками) банку, і належать їм на правах власності [14, с. 75];

2) власний капітал - це банківські фонди, які дають змогу забезпечити зобов'язання банку перед вкладниками [10, с. 42];

3) власний капітал - це сукупність внесених власниками (учасниками) капіталу власних коштів, які зростають у результаті ефективної банківської діяльності у процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових надходжень з боку учасників [20, с. 58];

4) власний капітал - це сума власних коштів банку, яка є фінансовою основою його діяльності та джерелом ресурсів [11, с. 55];

5) власний капітал - це грошові кошти та виражена у грошовій формі частина майна, які належать його власникам, забезпечують економічну самостійність і фінансову стійкість банку, використовуються для здійснення банківських операцій та надання послуг з метою одержання прибутку [6, с. 28].

Отже, як ми можемо побачити із вище перелічених визначень не існує єдиного визначення, яке би характеризувало термін «власний капітал». Якщо

звернутися до історії виникнення даного поняття, то капітал (фр., англ. Capital, лат. Capitalis - головний) характеризують як багатство (цінні папери, грошові кошти, майно), яке використовується для власного збагачення. Термін «капітал» досліджували багато вчених. Серед них М.Д.Алексеєнко, О.В.Васюренко, О.Д.Вовчак., О.В.Дзюблук, А.Я.Кузнєцова, Л.О.Примостка, М.І.Савлук, В.С.Стельмах та ін.

Порівняно із підприємствами інших сфер діяльності власний капітал банку становить незначну питому вагу в сукупній ресурсній базі – близько 8-10 %, тоді як у промислових підприємствах - 40-60 %, до того ж в банках він має інше призначення, ніж в інших сферах підприємництва. [9, с. 41]

Основною відмінністю власного капіталу підприємства та власного капіталу банку є те, що для підприємства - це забезпечення платоспроможності і виконання більшості оперативних функцій, а для банку - це страхування інтересів вкладників та фінансове забезпечення своєї діяльності.

Дана відмінність пояснюється специфікою діяльності банківської установи, яка здійснює мобілізацію вільних коштів на грошовому ринку і надає їх у борг. Тому капітал банківської діяльності має інше призначення, ніж в інших сферах підприємницької діяльності.

Розмір власного капіталу банку є важливим фактором забезпечення надійності функціонування банку і має контролюватися органами, які регулюють діяльність банків.

Роль власного капіталу досить значна для забезпечення надійності банку та ефективності його діяльності, бо він є джерелом початкових ресурсів, засобом страхування інтересів вкладників, дозволяє банку виконувати свої зобов'язання в непередбачуваних ситуаціях.

Сутність банківського капіталу виявляється через його функції, до яких належать:

1. Захисна функція. Виконуючи цю функцію власний капітал слугує для страхування інтересів вкладників і кредиторів банку, а також для покриття поточних, збитків від банківської діяльності. Власний капітал сприяє підтримці

довіри клієнтів до банку і надає впевненість кредиторам у його фінансовій спроможності. Капітал повинен бути достатньо великим для забезпечення впевненості позичальників у тому, що банк здатен задовольнити їх потреби в кредитах, навіть якщо економіка переживає спад.

Роль даної функції змінюється під дією низки факторів: загальноекономічного та фінансового стану країни, стабільності грошової маси, розвитку в країні страхування депозитів та позик; стратегії та тактики банку. Чим вищий рівень розвитку в країні страхування вкладів, депозитів та позикових операцій, тим менші вимоги до даної функції і тим меншою може бути частка власного капіталу в активах банку. Чим суворіше банк дотримується вимог щодо своєї ліквідності, ретельніше страхує свою діяльність від усіх видів ризиків, тим меншою є вимоги до даної функції і менша його величина може знаходитися в обороті банку. Захисна функція реалізується шляхом поглинання можливих збитків (неповернення кредитів, курсові збитки при торгівлі цінними паперами, ризиком зміни відсоткових ставок) банківської діяльності та забезпечує захист інтересів вкладників.

2. Оперативна функція. Дана функція найвідчутніше проявляється на початку створення банку. За рахунок капіталу фінансується придбання необхідних для банку приміщень, їх будівництво або оренда, обладнання меблям, обчислювальною технікою, забезпечення іншими матеріальними ресурсами, впровадження нових систем банківської охорони, банківських технологій та систем зв'язку. Розвиток ринкової економіки посилює потреби банків у використанні найновіших досягнень науки і техніки, цінність яких буде невпинно збільшуватися. Капітал забезпечує кошти для організаційного зростання та розробки та впровадження нових послуг, програм та обладнання. У період розширення діяльності банк потребує додаткового капіталу для підтримання й захисту від ризику, пов'язаного із наданням нових послуг та отриманням нових потужностей. Більшість банків з рештою переростає потужності, з яких вони починали. Залучення додаткового капіталу дозволяє банку займати більші приміщення або будувати нові офіси для філій, щоб

розширити ринковий простір і забезпечити клієнтів сучасними банківськими послугами. Відповідно до цієї функції капітал банку забезпечує зростання активів, тобто розширює сферу його діяльності. Оперативна функція виконує такі завдання: довгострокове фінансування, створення і організація банку, забезпечення банку основними фондами.

3. Регулююча функція. Дана функція полягає в тому, що шляхом фіксації розміру власного капіталу регулюючі органи впливають на діяльність банку в цілому. Капітал є регулятором розширення банківської діяльності в довгостроковій перспективі. Як і регулюючі інститути, фінансові ринки вимагають, щоб кредити та інші ризикові активи банку збільшувалися приблизно тими самими темпами, що і капітал. Кількість «коштів на чорний день» для відшкодування втрат збільшувалися зі зростанням інституційного ризику. Банк, який занадто швидко збільшує свої кредити та депозити, починає отримувати сигнали від ринку та від регулюючих інстанцій про те, що слід уповільнити темпи або залучити додаткові кошти для збільшення ресурсної бази. Регулювання стану капіталу відповідними інститутами стало важливим інструментом обмеження ступеня ризику, якого може зазнавати банк, що підтримує тим самим довіру клієнтів і захищає державну систему страхування депозитів від великих втрат. Дана функція пов'язана виключно з особливою зацікавленістю суспільства в успішному функціонуванні банків і в забезпеченні їх стійкого та стабільного розвитку в інтересах суспільства. [7, с.123-125; 20, с. 59-60; 32, с. 2]

Краще зрозуміти сутність власного банківського капіталу дає змогу класифікація його за різними ознаками. Згідно із Законом України «Про банк і банківську діяльність», структура власного капіталу поділяється на два рівні:

- 1) основний капітал;
- 2) додатковий капітал. [1, с. 25]

Основний капітал включає в себе:

- сплачений і зареєстрований статутний капітал;
- розкриті резерви, які створені або збільшені за рахунок

нерозподіленого загальний фонд покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик при проведенні банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів.

Ці складові включаються до капіталу першого рівня лише за умови, що вони відповідають таким критеріям: відрахування до резервів та фондів здійснено з прибутку після оподаткування або з прибутку до оподаткування, скорегованого з урахуванням усіх потенційних податкових зобов'язань; призначення резервів та фондів і рух коштів за цими резервами та фондами окремо розкрито в оприлюднених звітах банку; фонди мають бути в розпорядженні банку з метою необмеженого і негайного їх використання для покриття збитків.

Загальний розмір основного капіталу визначається з урахуванням обсягу очікуваних збитків за невиконаними зобов'язаннями контрагентів та зменшується на суму:

- недосформованих резервів під можливі збитки: за кредитними операціями; операціями з цінними паперами; дебіторською заборгованістю; простроченими понад 30 днів та сумнівними щодо отримання доходами за активними операціями; коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках у банках, які визнані банкрутами або ліквідуються за рішенням уповноважених органів, або які зареєстровані в офшорних зонах;
- нематеріальних активів вирахуванням суми зносу;
- збитки минулих років, що очікують затвердження;
- збитки поточного року. [14, с. 78-79]

До основного капіталу також входять нижче перелічені фонди.

Резервний фонд - це грошові ресурси, що резервуються банком для забезпечення непередбачених витрат, покриття збитків від банківської діяльності, а також виплати дивідендів за привілейованими акціями, якщо недостатньо прибутку. Наявність коштів у ньому забезпечує стійкість банку, зменшує вірогідність його банкрутства. Відрахування до нього має бути не меншим 5 % від прибутку банку до досягнення ним 25 % регулятивного

капіталу. Коли резервний фонд досягає встановленої величини, то відрахування до нього припиняються. У випадку використання коштів з резервного фонду відрахування від чистого прибутку на його формування відновлюються.

Фонд емісійних різниць виникає в тому випадку, якщо акції банку продаються за вартістю, вищою ніж їх номінальна вартість. [14, с. 80]

Спеціальні фонди (фонд основних коштів, фонд переоцінки основних засобів, фонд економічного стимулювання та ін.) призначені для виробничого та соціального розвитку банківської установ. Порядок формування та використання цих коштів визначається статутними документами банку і формуються за рахунок прибутку.

Додатковий капітал складається з таких елементів:

- резерви під стандартну заборгованість інших банків;
- резерви під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків;
- результат переоцінки статутного капіталу з урахуванням індексу девальвації чи ревальвації гривні;
- результат переоцінки основних засобів;
- прибуток поточного року;
- субординований борг. [1, с. 27-28]

Важливою складовою додаткового капіталу банку є кошти інвесторів, залучені на умовах субординованого боргу, тобто боргу який виникає в банку в разі залучення коштів інвестора з метою включення їх до капіталу. [21, с. 97-98]

Необхідним елементом додаткового капіталу виступають резерви, що створюються за рахунок прибутку під можливі втрати від активних операцій банку. Основною метою їх формування є відшкодування збитків, що можуть виникати у банків від неповернення наданих кредитів та процентів за ними, від операцій з цінними паперами та іноземною валютою, їх відмінність від резервного фонду полягає в тому, що вони мають більш конкретне призначення.

За своєю економічною сутністю субординовані зобов'язання є для банку позичковими грошовими коштами, які потрібно повертати власникам. Проте, з огляду на досить тривалий строк використання зазначених коштів і можливість їх конвертування (зокрема, на акції банку), такі позичкові кошти прирівнюються до власних. Банки можуть погашати попри дії борг за рахунок нового запозичення, користуючись цим джерелом коштів необмежене довго. Максимальна сума субординованого строкового боргу обмежується 50 % суми елементів капіталу першого рівня.

Додатковий капітал, який не повинен бути більшим за основний, містить, так звані, гібридні капітальні інструменти. Серед гібридних капітальних інструментів є такі, яким властиві ознаки й акціонерного капіталу, й боргу. Ці інструменти в різних країнах мають певні відмінності. Однак основні критерії, яким вони повинні відповідати, однакові: гібридні капітальні інструменти є незабезпеченими, субординованими і повністю сплаченими; вони не можуть бути погашеними з ініціативи власника; гібридні капітальні інструменти можна вільно використовувати на покриття збитків, не висуваючи перед банком вимог щодо припинення торговельних операцій; капітальний інструмент передбачає можливість відкладення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості банку не дає змоги здійснити такі виплати.

Багатофункціональне призначення власного капіталу робить його неоднорідним за своїм складом. Зміни та джерела статутного капіталу банку показані на рис. 1.1.

Одним із джерел формування статутного капіталу є внески акціонерів. Статутний капітал банку формується із акціонерного та приватного капіталу під час організації нового банку шляхом акумулювання внесків засновників чи випуску і реалізації акцій.

Таблиця 1.1.

Шляхи зміни статутного капіталу банків [31, с. 95]

Шляхи нарощення статутного капіталу банків	Джерела нарощення статутного капіталу банків	Шляхи зменшення статутного капіталу банків
Випуск нових акцій Збільшення номінальної вартості акцій Обмін облігацій на акції Переведення субординованого боргу до розряду статутного капіталу	Власні кошти акціонерів Дивіденди	Зменшення номінальної вартості акцій Зменшення кількості акцій шляхом викупу з метою анулювання

Залежно від форми інвестування виокремлюють формування капіталу:

- у грошовій формі;
- у матеріально-речовій формі (у вигляді будівель, споруд, обладнання тощо);
- у формі фінансових активів (у вигляді внесків до капіталу акцій, облігацій тощо) [7, с. 28].

В іноземних банках 70 % статутного капіталу становить частка матеріальних внесків. У вітчизняній практиці формування та збільшення статутного капіталу банку дозволене виключно шляхом грошових внесків.

Статутний капітал банку формується лише за рахунок власних коштів акціонерів. Забороняється формування статутного капіталу за рахунок бюджетних коштів та коштів, отриманих у кредит або під заставу.

Розмір статутного капіталу, порядок його формування та зміни визначаються статутом банку. Сума статутного капіталу законодавчо не обмежена, але для забезпечення стійкості банків Національний банк України встановлює мінімальний розмір статутного капіталу, який на сьогодні становить 120 млн. грн.

Банки мають право придбавати власні акції чи паї за умови письмового повідомлення Національного банку України. Банкам не дозволяється придбання власних акцій, якщо це може призвести до падіння регулятивного

капіталу нижче за мінімальний рівень або якщо це може призвести до погіршення фінансового стону банку. [9, с. 44]

Банки можуть продавати акції первинного розміщення за ціною, не нижче від номінальної вартості. У разі продажу таких акцій інвестору за ціною вищою, ніж номінальна вартість, виникає емісійна різниця, яка використовується як капітал банку.

Банк може викуповувати в акціонерів акції власної емісії з метою: їх подальшого перепродажу; розповсюдження серед своїх працівників; дарування; реінвестування дивідендів.

У перших трьох випадках акції повинні бути реалізовані або анульовані в термін не більше ніж один рік з моменту їх придбання. Протягом цього періоду розподіл прибутку, а також голосування та визначення кворуму на загальних зборах акціонерів проводиться без урахування придбаних банком акцій. Банкам не дозволяється здійснювати придбання власних акцій до повної оплати всіх раніше випущених акцій.

Банк має право викупити в акціонера оплачені ним акції тільки за рахунок сум, що перевищують статутний капітал.

Суть викупу банком акцій з метою реінвестування дивідендів полягає в тому, що банк викупує частину акцій: це дозволяє йому збільшити розмір прибутку на одну акцію, оскільки викуплені акції не враховуються при розподілі прибутку банку.

Іншим джерелом формування ресурсів банку є прибуток від діяльності, кошти від якого йдуть на формування резервів та фондів банку, які є розглянуті у основному та додатковому капіталі. [20, с. 60-61]

Особливими резервом банку, який залишається після оподаткування, є нерозподілений прибуток - джерело внутрішнього походження. Він є резервом банку, за допомогою якого відбувається формування резерву під виплату дивідендів власникам і призначається на капіталізацію, тобто на розширення банківського бізнесу.

Розмір власного капіталу банку залежить від наступних факторів:

1) граничний розмір активних операцій банку. Банки, що орієнтовані на певне коло клієнтів, повинні мати власні кошти в такому розмірі, щоб задовольняти всі обґрунтовані потреби своїх постійних клієнтів у позичкових коштах, не порушуючи встановлені нормативи;

2) специфіка клієнтів банку. Переважна більшість серед клієнтів банку великих кредитних підприємств вимагає від нього більшого розміру власних коштів при тому самому загальному обсязі активних операцій порівняно з банком, що орієнтується на обслуговування більшої кількості дрібних позичальників, оскільки в першому випадку в банку будуть великі ризики не одного позичальника, які обмежуються;

3) характер і ступінь ризику активних операцій банку. Орієнтація банку на здійснення операцій, пов'язаних з великим ризиком, з використанням нових фінансових технологій, вимагає відносно більшого розміру власних коштів. І, навпаки, переважання в кредитному портфелі банку кредитів та позик з мінімальним ризиком припускає відносно зменшення власних коштів банку;

4) розвиток ринку кредитних ресурсів і кредитної політики НБУ. Лібералізація кредитної політики при розвиненому ринку полегшує доступ банку до кредитних ресурсів і знижує рівень необхідних банку власних коштів. Навпаки, посилення кредитної політики в поєднанні з недостатньо розвинутим фінансовим ринком зумовлює необхідність постійного нарощування власних коштів. [6, с. 35-36]

Отже, як ми можемо побачити із вище переліченого, власний капітал банку є одним із найважливіших елементів ресурсної бази банків, а також головною передумовою здійснення банками активних операції та отримання прибутку.

1.3. Характеристика та формування залучених і позичених коштів банків

Переважає частина ресурсної бази банку формується за рахунок залученого капіталу, а не власного. Так, співвідношення між власним і

залученими коштами становить 1:20. У загальному обсязі ресурсів, якими володіє комерційний банк, переважають зобов'язання банку.

Залучений капітал (кошти) - це кредиторська заборгованість банку, що виникла внаслідок попередніх операцій і має бути погашена у визначений термін. Залучений капітал містить:

- 1) кошти на депозитних рахунках банківських клієнтів;
- 2) кошти, отримані від випуску та продажу боргових зобов'язань банку (облігацій та векселів);
- 3) кошти, отримані від інших банківських установ;
- 4) позики, отримані від центрального банку та інших кредитних установ.

[21, с.104]

В економічній літературі існують розбіжності у визначенні структури залучених коштів. Деякі науковці під залученими коштами розуміють сукупність депозитних та недепозитних джерел формування даного виду капіталу, інші – чітко розмежовують залучені (депозитні операції юридичних та фізичних осіб) та позичені (кошти у формі кредитів інших інституційних учасників ринку капіталу, кошти від реалізації власних цінних паперів) джерела формування.

На нашу думку, слід розмежовувати залучені та позичені кошти, оскільки, вони маю різну економічну природу. Депозитні операції є суто залученими коштами від третіх осіб, а позичені – це кошти (переважно кредитного характеру) інших банківських установ у структурі зобов'язань та кошти, виручені внаслідок продажу власних боргових зобов'язань банку у формі цінних паперів. Залучені кошти є найбільшою частиною зобов'язань банку. Це основне джерело формування ресурсів банку, які спрямовуються на проведення активних операцій.

Основним джерелом залучених коштів банку служить вклад, однак єдиної думки щодо суті поняття «вклад» в економічній літературі досі нема. Так, у Правилах здійснення депозитних операцій під цим поняттям розуміють «кошти, що надаються фізичними чи юридичними особами в управління

резиденту, визначеному фінансовою організацією згідно з чинним законодавством України, або нерезиденту на чітко визначений строк та під процент і оформляються відповідною угодою». У Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» дано таке визначення вкладу: «Депозит (вклад) – кошти, які надаються фізичними чи юридичними особами в управління резиденту, визначеному фінансовою організацією згідно з чинним законодавством України, або нерезиденту на чітко визначений строк та під процент» [63]. В «Економічній енциклопедії» зафіксовано, що банківський вклад (депозит) – це «зобов'язання банку, який отримав безпосередньо від вкладника (депозитора) або третіх осіб на адресу вкладника грошову суму (вклад), повернути суму вкладу і виплатити проценти на неї» [51]. З точки зору професора О. В. Васюренко «вклад (депозит) – це гроші, передані в банк їх власником для зберігання, та які залежно від умов зберігання числяться на тому чи іншому банківському рахунку» [18]. Професор А. М. Герасимович визначив дане поняття так: «депозит (вклад) – це зобов'язання банку за тимчасово залученими коштами фізичних і юридичних осіб або цінними паперами за відповідну плату» [5]. Як можна побачити з наведених визначень, поняття «вклад» і «депозит» ототожнюються.

Згадані вище та інші проаналізовані визначення терміна «вклад» дають змогу зробити наступні узагальнення: в кожному визначенні підкреслено те, що предметом угоди банківського вкладу є грошові кошти; грошові кошти вносять у банк на умовах зберігання. Поняття «зберігання» передбачає зобов'язання повернути ті самі речі, що були здані на зберігання. Проте банк залучає грошові кошти не для зберігання, а для використання на свій розсуд із метою отримання прибутку та зобов'язується повернути вклад, збільшивши його на суму нарахованих відсотків. Отже, характеризувати банківський вклад потрібно з урахуванням того, що вкладник вимагає від банківської установи повернення суми банківського вкладу, а не самого вкладу (у фізичній формі); кошти вкладники передають в управління банківській установі, а відтак вкладник не може втручатися в діяльність банку та визначати напрямки використання цих

коштів. Що стосується понять «вклад» і «депозит», то згідно зі законодавством України ці терміни є тотожними, тобто банківський депозит може мати форму грошових коштів, а також предметом банківських депозитів можуть бути цінні папери, банківські метали, вкладниками є фізичні й юридичні особи. Депозитна угода може бути укладена не лише на визначений термін (строковий вклад), а й на умовах отримання суми вкладу за першою вимогою (вклад до запитання) чи інших умовах, що не суперечать законодавству.

Підсумовуючи, можемо зробити наступне узагальнення: депозит – це грошові кошти, цінні папери, банківські метали, передані у тимчасове розпорядження банківській установі на умовах платності. Розміщення відбувається з ініціативи власника – фізичної чи юридичної особи – на визначений термін або на умовах повернення за першою вимогою.

У банківській практиці залучені кошти називають депозитними зобов'язаннями. Депозити утворюються за рахунок вкладу в банк суми грошей готівкою або у безготівковій формі, у вигляді цінного папера, що належить до оплати.

До залучених коштів банку належать залишки коштів, на поточних бюджетних та розрахункових рахунках клієнтів, ощадні та строкові вклади фізичних та юридичних осіб, вклади до запитання, різні види депозитних рахунків, таких як умовні, заставні, брокерські, цільові депозити, депозити в іноземній валюті, а також кошти на, кореспондентських рахунках інших банків (лоро-рахунки). У банківській практиці всі рахунки клієнтів, відкриті в банку, у цілому називають депозитами, а залучені кошти — депозитними зобов'язаннями.

Депозитним може бути будь-який рахунок, відкритий клієнтові в банку, на якому зберігаються його грошові кошти. У світовій практиці їх частка в структурі пасивів становить від 60 до 80 %. [8, с. 213]

Сучасна банківська практика характеризується великою різноманітністю вкладів депозитів і депозитних рахунків. Це пояснюється прагненням-банків в умовах сегментованого високо конкурентного ринку найповніше задовольнити

попит різних груп клієнтів на банківські послуги і залучити їх заощадження та вільні грошові капітали на банківські рахунки.

Метою проведення депозитних операцій є:

- залучення коштів для аформування своєї ресурсної бази та подальшого розміщення в активні операції;
- залучення коштів для поповнення ліквідності з метою розрахунків за зобов'язаннями.

Що стосується безпосереднього механізму залучення коштів, то умовно можна виділити певні етапи, кожен з яких має свої складові. Більш детально це показано у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Етапи створення банками частини ресурсної бази заснованої на депозитних коштах [21, с. 114]

Фізичні особи	Юридичні особи	Банки
1. Вибір виду депозиту		
Необхідно визначитися із видом бажаного депозиту	Необхідно визначитися із видом бажаного	Необхідно визначитися із видом бажаного
2. Подання заяви та відповідних документів для відкриття рахунку		
Письмова домовленість	Письмова домовленість	Можлива усна домовленість
3. Оформлення депозиту		
Укладання депозитного договору	Укладання депозитного договору	Укладання депозитного договору
Видача ощадної книжки Ощадний	Депозитний сертифікат	Відносини на підставі генеральної угоди
4. Відкриття рахунку та внесення коштів		
Внесення готівки Перерахування з поточного рахунку	Перерахування з поточного рахунку	Перерахування з кореспондентського рахунку
5. Обслуговування депозитного рахунку		
Нарахування процентів	Нарахування	Нарахування
Повернення за умовами договору суми депозиту та процентів: видача готівки або перерахування на поточний рахунок	Повернення за умовами договору суми депозиту та процентів: перерахування на поточний рахунок	Повернення за умовами договору суми депозиту та процентів: перерахування на кореспондентський рахунок

Банки самостійно розробляють форму депозитної угоди, яка укладається в письмовій формі. Депозитний договір засвідчує право банку управляти залученими від суб'єктів коштами та право вкладників отримати в чітко визначений строк суму депозитного внеску і процента за його користування.

Однією з форм строкових вкладів є сертифікати. Сертифікати бувають депозитні та ощадні. [9, с. 52]

Депозитні та ощадні сертифікати випускаються банками як на певний строк, так і до запитання. Вони можуть бути іменними і на пред'явника. [20, с.88] Згідно з чинним законодавством банківський сертифікат є цінним папером, а від так він має значні переваги порівняно із іншими видами депозитів: він може вільно продаватися і куплятися на фондовому ринку, виступати засобом платежу, застави тощо. Завдяки вторинному ринку цінних паперів сертифікат може бути достроково проданий власником іншій особі з одержанням деякого прибутку за час зберігання і без зміни при цьому обсягу ресурсів банку, у той час як дострокове вилучення власником строкового вкладу означає для нього втрату прибутку, а для банку — втрату частини ресурсів.

Найпоширенішими серед населення залишаються ощадні вклади. Ощадні вклади - це грошові заощадження фізичних осіб, що вносяться ними до банку з метою накопичення й отримання відповідного доходу у вигляді процентів. Кожному власнику ощадного вкладу видається спеціальна ощадна книжка. [9; с. 53]

Депозитні операції відіграють значну роль у діяльності банку:

1) депозитні операції є головним джерелом проведення активних і, насамперед, пасивних операцій. Від характеру депозитів залежать види кредитних операцій і, відповідно, розмір доходу банку;

2) правильна організація депозитних операцій забезпечує ліквідність комерційних банків;

3) депозитні операції сприяють прискоренню безготівкових розрахунків;

4) ресурси, сформовані за рахунок депозитних операцій, зазвичай дешевші міжбанківських кредитів.

Водночас формування ресурсної бази за допомогою депозитних операцій має певні недоліки:

1) операції щодо залучення коштів у вклади пов'язані зі значними маркетинговими зусиллями, грошовими і матеріальними витратами комерційних банків. Це не дає змоги комерційному банку в разі необхідності оперативного отримувати грошові кошти для проведення активних операцій, здійснення непередбачених платежів;

2) мобілізація коштів у вклади (депозити) в більшості випадків залежить від вкладників, а не від комерційного банку, якому часто важко, а то й неможливо досягти додаткового залучення коштів;

3) загальний обсяг тимчасово вільних грошових коштів у рамках окремого банку або району об'єктивно обмежений. [6, с. 65-68]

У практичній діяльності банку часто виникає ситуація, коли залучених банком депозитних ресурсів недостатньо для здійснення запланованих кредитно-інвестиційних операцій. Таким чином, утворюється різниця між розміром кредитів та інвестицій, які необхідно профінансувати, і наявною сумою депозитів. Для покриття цієї різниці, використовуються ресурси, залучені шляхом здійснення банківських недепозитних операцій. Операцію запозичення коштів називають купівлею фондів, а джерелом для запозичення — недепозитними зобов'язаннями банку. Особливістю запозичених коштів є те, що у процесі їх формування ініціатором виступає банк, тоді як при створенні депозитної бази ініціатива належить клієнтам. Коли йдеться про запозичення, банк самостійно визначає скільки і на який період йому потрібно коштів, а у процесі залучення вкладів їх сума та строки визначаються клієнтами з огляду на власні потреби.

Серед запозичених ресурсів, які необхідні для забезпечення діяльності банку, є найбільш поширеними наступні:

- міжбанківський кредит;

- кредит рефінансування Національного банку України;
- операції РЕПО;
- емісія цінних паперів власного боргу. [9, с. 59]

Міжбанківський кредит є основним джерелом запозичених коштів комерційного банку і слугує для підтримки кредитного потенціалу, поточної ліквідності банку або забезпечення рентабельного вкладення коштів. Міжбанківський кредит має короткостроковий характер, вирізняється оперативністю надання коштів та вищими порівняно з депозитами процентними ставками. Він здійснюється в рамках кореспондентських відносин банків і є дорожчим порівняно з іншими джерелами кредитування ресурсом (потенціалом) банку.

Суб'єктами міжбанківського кредиту є міжбанківські об'єднання, комерційні банки або інші кредитні інститути, фінансові компанії та Національний банк України. Ці суб'єкти можуть одночасно бути і в ролі кредитора, і в ролі позичальника. Специфіка міжбанківського кредиту визначається тим, що кошти використовуються не для власних господарських потреб банку, а для надання кредиту клієнтам. Тому міжбанківського кредиту є формою купівлі-продажу кредитних ресурсів.

Для оперативного залучення необхідних додаткових коштів комерційні банки використовують можливості міжбанківського ринку ресурсів, на якому здійснюється продаж грошових коштів, мобілізованих іншими кредитними установами.

Міжбанківський кредит — це оперативне за способом залучення коштів, але дороге джерело ресурсів банку. Причини продажу одним комерційним банком іншому банківських ресурсів різноманітні: відсутність належного попиту і вигідного розміщення ресурсів серед своїх клієнтів; необхідність установлення тісніших взаємовідносин між банками; прибутковість цієї операції. [14, с. 95]

Міжбанківські кредити використовуються: для оперативного регулювання ліквідності балансу банку; для надання кредитів вигідним позичальникам.

Метою аналізу міжбанківських кредитів є визначення: залежності діяльності комерційного банку від міжбанківських кредитів; доцільності залучення міжбанківських кредитів; ефективності використання міжбанківських кредитів.

Міжбанківський кредит має такі форми:

- 1) міжбанківські позики на основі кредитного договору і на основі генеральної угоди та співробітництва на ринку міжбанківського кредиту;
- 2) залишки коштів на кореспондентських рахунках, заброньовані на термін під узгоджений банківський процент (оформляється кредитною угодою);
- 3) платіжний кредит у формі овердрафта за кореспондентським рахунком (оформляється договором про встановлення кореспондентських відносин, або спеціальним договором про овердрафт);
- 4) централізовані кредити, що надаються для підтримки певних галузей народного господарства через комерційні банки. Вони найменш вигідні для комерційного банку, тому що маржа по них регулюється НБУ;
- 5) переоблік та перезастава цінних паперів у НБУ;
- 6) централізовані кредити, що розподіляються на аукціонній основі. [6, с. 73]

Важливе місце в джерелах формування ресурсної бази комерційного банку посідають кредити НБУ, які надаються банкам у порядку рефінансування. Кредитні ресурси надаються, як правило, на цілі короткострокового кредитування за дотримання комерційним банком економічних нормативів та резервних вимог.

Рефінансування — це процес здійснення банком активних операцій (кредитних вкладень) за рахунок позик, отриманих у інших банках. Операції з рефінансування є міжбанківськими кредитними операціями, що реалізуються комерційними банками для мобілізації грошових ресурсів. Плата за продані

кредитні ресурси встановлюється на основі офіційної ставки Національного банку з рефінансування. [20, с. 67]

Існує певна залежність ставки міжбанківського кредиту від ставки рефінансування Національного банку. Ставка Національного банку України є нижньою межею можливих коливань ставки міжбанківського кредиту. Динаміка ставки рефінансування пов'язана з рівнем інфляції в країні, динамікою курсу гривні відносно долара США. У результаті зміни ставки рефінансування змінюється і ставка міжбанківського кредиту, збільшуючись чи зменшуючись в окремі періоди.

Політика рефінансування банків здійснюється Національним банком України за допомогою наступних інструментів:

- 1) рефінансування банків шляхом операцій на відкритому ринку
- 2) надання стабілізаційного кредиту;
- 3) операції купівлі - продажу державних цінних на відкритому ринку.

Основними вимогами до банків, які прагнуть потрапити під відповідний механізм рефінансування, є наступні:

- термін діяльності банку не повинен бути меншим, ніж один рік;
- банк має ліцензію Національного банку на здійснення відповідних банківських операцій;
- банк має власні високоліквідні активи, які можуть бути прийняті в заставу;
- банк виконує всі нормативи капіталу, а також нормативи загальної ліквідності та співвідношення високоліквідних активів до робочих активів;
- банком сформовано резерв для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями відповідно до встановлених обсягів;
- банком здійснюється своєчасне погашення одержаних від Національного банку кредитів;
- прострочені та сумнівні кредити в портфелі банку не перевищують 10% від суми кредитного портфелю;
- кредити, що надані іншим банкам на міжбанківському ринку, не

перевищують 5% кредитного портфеля банку. [9, с. 60]

Національний банк України здійснює операції на відкритому ринку шляхом: проведення короткострокового рефінансування банків; проведення середньострокового рефінансування банків; надання кредитів «овернайт», купівлі продажу державних цінних паперів.

Національний банк України здійснює рефінансування банків шляхом операцій на відкритому ринку тільки під забезпечення державних цінних паперів, векселів, суб'єктів господарської діяльності та векселів Державного казначейства, що враховані банком.

Ще одним джерелом залучення банківських ресурсів виступають операції РЕПО, в основу яких покладено механізм залучення ресурсів за рахунок продажу комерційним банком якісних, низькоризикованих, досить ліквідних активів, які згідно з угодою про зворотній викуп можуть бути викуплені цим банком через визначений термін та за встановленою ціною. Такими активами для вітчизняних банків, як правило, є облігації внутрішньої державної позики, казначейські векселі, депозитні сертифікати муніципальні облігації, ліквідні цінні папери провідних українських підприємств [14, с. 98].

Національний банк України здійснює наступні види операцій прямого та зворотного РЕПО, які показані на таблиці 1.3.

Поповнювати свою ресурсну базу банки мають можливість за рахунок випуску облігацій. Облігація опосередковує відносини позики. Основними перевагами облігацій є:

Таблиця 1.3.

Види операцій прямого та зворотного РЕПО [6, с. 163]

Вид операції РЕПО	Термін дії операції РЕПО	Процентний дохід за операцією РЕПО
Нічне РЕПО	Один день	Дохід є фіксований на весь строк проведення операції
Відкрите РЕПО	Термін операції в договорі не визначається, кожна із сторін договору може вимагати виконання операції	Дохід не є фіксованим і перераховується залежно від того, скільки днів триває операція РЕПО

	в будь-який час, але із обов'язковим повідомленням про дату завершення дії цього договору	
Строкове РЕПО	Чітко визначений у договорі	Дохід є чітко обумовлений і фіксований час проведення операції РЕПО

- вона не тягне за собою втрату контролю над управлінням банку, оскільки облігації не дають їхнім власникам права брати участь у такому управлінні;

- проценти, які виплачуються за облігаціями, відносяться на збільшення валових витрат банку; власники облігації мають пріоритет у задоволенні претензій за ними у разі ліквідації банку;

- за облігаціями виплачується фіксований розмір процента (якщо інше не передбачено умовами емісії), що вигідно для банку за умови зростання в подальшому розміру процента на грошовому ринку;

- термін погашення облігацій триваліший, вимірюється роками, тобто значно перевищує строки за міжбанківськими кредитами або залученими депозитами;

- банк-емітент може передбачати в умовах емісії можливість конвертації банківських облігацій в акції. [6, с. 174]

Основними недоліками банківських облігацій є наступні:

- емітент, щоб розмістити облігаційну позичку, повинен мати високий рейтинг;

- після емісії облігації внаслідок зміни ситуації на грошовому ринку ставка позичкового процента може стати нижче визначеного процента виплат за облігаціями;

- емісія облігації пов'язана із суттєвими витратами, спричиненими підготовкою, емісією, обслуговуванням та погашенням облігаційної позики;

- чинним законодавством не допускається емісія облігації для

формування і поповнення статутного капіталу, а також для покриття збитків;

- власники облігації є кредиторами емітента, то їх інтереси мають певним чином захищатися, насамперед, майновою базою емітента, за рахунок якої можуть бути задоволені вимоги кредиторів [6, с. 175].

Ще одним джерелом поповнення ресурсної бази банку може бути використання банківського векселя.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Питання формування ресурсної бази банків залишається актуальним в сучасних умовах ринкових перетворень у економіці країни, оскільки мобілізація вільних коштів суб'єктів ринку створює передумови своєї ефективної діяльності та розвитку економіки загалом.

Здійснений у першому розділі дипломної роботи аналіз теоретичних аспектів формування банками ресурсної бази дає змогу зробити наступні висновки:

1. Успішна реалізація функції фінансового посередництва банку визначається його спроможністю мобілізувати необхідні за обсягами тимчасово вільні грошові кошти суб'єктів ринку та сформувати свою ресурсну базу необхідної структури. Це дає банкам змогу досягнути встановлення контакту та узгодження інтересів між власниками вільних грошових коштів і позичальниками. Одночасно банківська діяльність має давати прибуток банкові. За рахунок отриманого прибутку можна поповнювати власні кошти банку та створювати умови для збільшення залучених і позичених ресурсів, що дозволяє розширити спектр банківської діяльності та забезпечити подальший розвиток банківської установи.

2. Діяльність будь-якої банківської установи розпочинається з формування ресурсної бази, основу якої становить власний капітал банку, тобто кошти які належать йому на правах власності і який являє собою частину ресурсної бази банку, іншу частину охоплюють усі акумульовані ним грошові кошти, що відображають зобов'язання банку перед власниками і кредиторами; ці кошти перебувають у розпорядженні банку, і він може використати їх на власний розсуд із метою отримання прибутку, а також створення умов для подальшого зростання банку. Оскільки в економічній літературі нема єдиної думки щодо визначення поняття «ресурсна база», ми запропонували розглядати її як поняття тотожне поняттю «банківські ресурси» і являє собою усю сукупність банківських ресурсів, яка охоплює власний капітал банку, залучені й позичені кошти.

3. Розглядаючи структуру ресурсної бази банків можна виділити власні, залучені і позичені кошти. У даному розділі дипломної роботи ми розглядали ресурсну базу банку в розрізі основних джерел їх утворення, тобто внесків акціонерів і прибутку, а також надходжень від депозитних та не депозитних операцій. Основним призначенням частини ресурсної бази, яка формується за рахунок власних коштів акціонерів банку призначена для виконання наступних функцій: захисної, оперативної, регулюючої.

4. Залучені та позичені кошти є найбільш вагомою складовою ресурсної бази банків, яка в кілька разів перевищує їх власні кошти і не є власністю банку. Тобто, за невиконання своїх зобов'язань перед економічними суб'єктами банк повинен компенсувати усі втрати, використовуючи при цьому свої власні кошти. Саме ця частина ресурсної бази банків здатна створити найбільші відпливи та припливи коштів у банківській установі та створюють передумови для проведення банками активних операцій й отримання прибутку.

5. Ще однією частиною ресурсної бази банку є кошти, які банк залучає шляхом випуску облігацій та векселів, одержанням міжбанківського кредиту, одержання кредиту рефінансування Національного банку України та операцій на відкритому ринку цінних паперів (операції РЕПО). Такі кошти носять назву позичених. Ця частина ресурсної бази використовується для розв'язання проблеми підтримання банківської ліквідності на оптимальному рівні, а також термінову потребу у коштах для проведення незначної кількості активних операцій.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що обґрунтування теоретичних аспектів формування ресурсної бази банків дасть змогу підвищити ефективність функціонування як окремих банківських установ, так і банківської системи загалом, а також створити передумови для розвитку економіки країни.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ ПРИ ФОРМУВАННІ РЕСУРСНОЇ БАЗИ

2.1. Практика формування власного капіталу банківських установ

При проведенні банками роботи з формування й нарощення своєї ресурсної бази важливого значення набуває формування, нарощення й оптимізація структури власного капіталу.

Завданнями, які необхідно вирішити при формуванні власного капіталу, є знаходження його оптимального обсягу та структури за мінімальних витрат, дотримання внутрішньобанківських потреб та нормативних вимог контролюючих органів і, як результат, забезпечення зростання і подальшого розвитку банку. Виконання цього завдання є складним процесом, котрий залежить від можливостей банківської установи, її організаційно-правової форми й наявності відповідних джерел коштів. Величина власного капіталу банку складається з поєднання наступних елементів: статутного капіталу, резервного капіталу, нерозподіленого прибутку минулих років, прибутку або збитку звітного року, іншого капіталу.

У відповідності до офіційної статистики в нашій країні за станом на 1 жовтня 2012 р. ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій мали 175 банків, у т. ч.: 175 банків (100% від загальної кількості банків, що мають ліцензію) – публічні акціонерні товариства (з них: 1 банк (0,6%) – має ліцензію санаційного банку. За формою власності банки на території України можуть бути зі стовідсотковим українським капіталом, за участю іноземного капіталу або зі стовідсотковим іноземним капіталом.

На сьогоднішній день банки зі 100% іноземним капіталом повинні бути створені у формі публічних акціонерних товариств. Згідно зі Законом «Про банки і банківську діяльність» для створення банку з іноземним капіталом його засновники зобов'язані отримати попередній дозвіл Національного банку України; при цьому більше 10% акцій таких банків має належати нерезидентам [60, с. 13].

Багатофункціональне призначення власного капіталу робить його неоднорідним за складом (додаток А). Перша частина, призначена для забезпечення банківської діяльності, найпостійніша і наявна у формі статутного капіталу, частково резервного та субординованого капіталів, емісійних різниць, переоцінки основних засобів. Друга частина власного капіталу призначена для страхування активних та інших операцій і послуг банку від збитків. Ця частина рухоміша й виступає частково у сфері резервного капіталу, резервів для покриття ймовірних збитків від активних операцій. Третя частина призначена для регулювання розміру власного капіталу, однак її можна використовувати також для забезпечення банківської діяльності й для страхових потреб банку. Тому розмір цієї частини власного капіталу є самим непостійним, може змінюватися залежно від стратегічних і тактичних цілей банку, а також від зміни вимог регулюючих та наглядових органів. Зазначена частина власного капіталу виступає в формі нерозподіленого прибутку, частково для цього можуть залучатись кошти на умовах субординованого боргу [74, с. 168].

Дослідивши та проаналізувавши статистичні щодо формування власного капіталу вітчизняної банківської системи, ми прийшли до висновку, що він на 01.01.2011 р. становив 137,73 млрд. грн., що на 14,5% більше порівняно з 2010 роком. Зростаюча динаміка зберігалася протягом 2011-2012 років, і станом на 01.07.2012 р. власний капітал банків досягнув 20, 420 млрд. грн., або 14,6% пасивів банків.

Позитивна тенденція зростання власного капіталу вітчизняної банківської системи зумовлена зростанням його складових (табл. 2.1).

Значну питому вагу у власному капіталі займає статутний капітал, що станом на січень 2011 р. становив 145 857,0 млрд. грн., і в цілому за останні роки показує позитивну динаміку, а його частка у загальному обсязі капіталу становила 91%. Збільшення суми і частки статутного капіталу банків упродовж розглянутого періоду свідчить про бажання банківських установ підвищити рівень капіталізації саме за рахунок нарощення цієї складової власного капіталу. Проте, частка статутного капіталу збільшилась ще й у результаті

отримання емісійних різниць, а також за рахунок приросту капіталізованих дивідендів.

Таблиця 2.1

Власний капітал банків України у період з 2005 по 01.07.2012 р.

(млн. грн.)

Період	Власний капітал банків	Фінансовий результат діяльності	Статутний капітал	Резерви та інші фонди банків	Резерви переоцінки
01.01.2005	18 420,9	1 446,1	11 648,3	1 841,6	2 035,8
01.01.2006	25 450,8	2 170,1	16 144,4	2 968,9	2 529,4
01.01.2007	42 566,1	4 144,5	26 266,2	4 804,5	5 444,4
01.01.2008	69 578,3	6 619,7	42 872,6	7 016,2	8 004,0
01.01.2009	119263,0	7 304,4	82 454,2	10 696,4	11 461,6
01.01.2010	120 207,6	-31 491,8	110 355,4	15 712,3	11 143,9
01.01.2011	137725,0	-9734,9	145857,0	12580,7	10930,7
01.07.2012	204 199,9	1 558,0	181 488,9	17 238,1	11 181,6

Інші складові власного капіталу впродовж останніх років або зменшувались, або мала незначне зростання; зокрема за станом на 01.01.2010 р. знизився показник викуплених акцій у акціонерів, що становив «-»2,9 млн. грн. порівняно з 2009 р. 13,7 млн. грн. Спостерігалось значне зменшення прибутку поточного року, що становив «-»31 491,8 млрд. грн. У попередні роки прибуток поточного року збільшувався майже вдвічі. Аналогічні тенденції щодо зміни складових власного капіталу банків зберігалися й упродовж першого півріччя 2010 року.

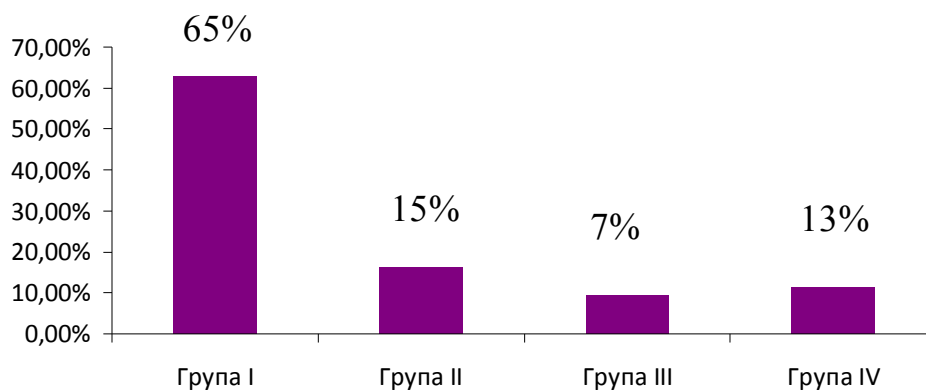
Здійснюючи формування ресурсної бази, банківські установи утворюють резервний фонд та спеціальні фонди та вводять їх до власного капіталу. Резерви, котрі сформували вітчизняні банки, зросли на 5 754,5 млн. грн. і становили на початок 2010 р. 25 560,3 млн. грн. Позитивна тенденція зберігалась і наступні роки (табл. 2.3) і на 01.07.2012 р. резерви вітчизняних

банків становили 28 419,7 млн.грн. Такі фонди формують за рахунок банківського прибутку в результаті його розподілу. У порівнянні з негативними результатами 2009-2011 років вже у першому півріччі 2012 року банківська система України продемонструвала позитивний фінансовий результат, який становить 1 558 млн.грн. Поступовий вихід на прибуткову діяльність пов'язаний з завершенням формування резервів під проблемну заборгованість. Наявність створених банками фондів позитивно впливає на виконання ними зобов'язань перед клієнтами та кредиторами, зменшує ймовірність банкрутства і забезпечує стабільність банківської діяльності.

Проаналізувавши дані таблиці 2.2, ми дійшли висновку, що власний капітал вітчизняної банківської системи до 2010 р. щороку зростав в 1,5–1,9 рази, проте внаслідок економічної кризи даний показник за станом на 01.01.2010 р. залишився практично на рівні 2009 року. Фінансова криза негативно позначилася на діяльності банків, які змушені використовувати свій власний капітал. Станом на 01.07.2012 р. власний капітал вітчизняних банків зріс у порівнянні з минулими роками і мав таку структуру: сплачений зареєстрований статутний капітал – 101,0% від капіталу; дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу, – 0,3%; емісійні різниці – 5,5%; загальні резерви та фонди банків – 9,9%; результати минулих років – (-18,2%); результати звітного року, що очікують затвердження – (-3,8%); результати поточного року – (-3,0%); результат переоцінки основних засобів, нематеріальних активів, цінних паперів у портфелі банку на продаж та інвестицій в асоційовані компанії – 8,3% [105].

Національний банк України, поділяє вітчизняні банківські установи на групи за обсягами здійснюваних активних операцій для порівняльного аналізу діяльності банків. На 2012 рік такий розподіл визначив наступні граничні розміри активів для окремих груп банків: група I – 15000 млн. грн.; група II – більше 5000 млн. грн.; група III – більше 3000 млн. грн.; група IV – менше 3000 млн. грн. Проаналізуємо власний капітал банків за цими групами. До групи найбільших банків належать 17 банків, що володіють власним капіталом у сумі

105 678 млн. грн., до групи великих банків входять 19 банків із 24 783 млн. грн. власного капіталу, до групи середніх – 22 банки з власним капіталом 10 570 млн. грн. і до малих – 117 із 22 745 млн. грн. власного капіталу. При цьому тільки серед банків першої групи власний капітал перевищував статутний (рис. 2.1).

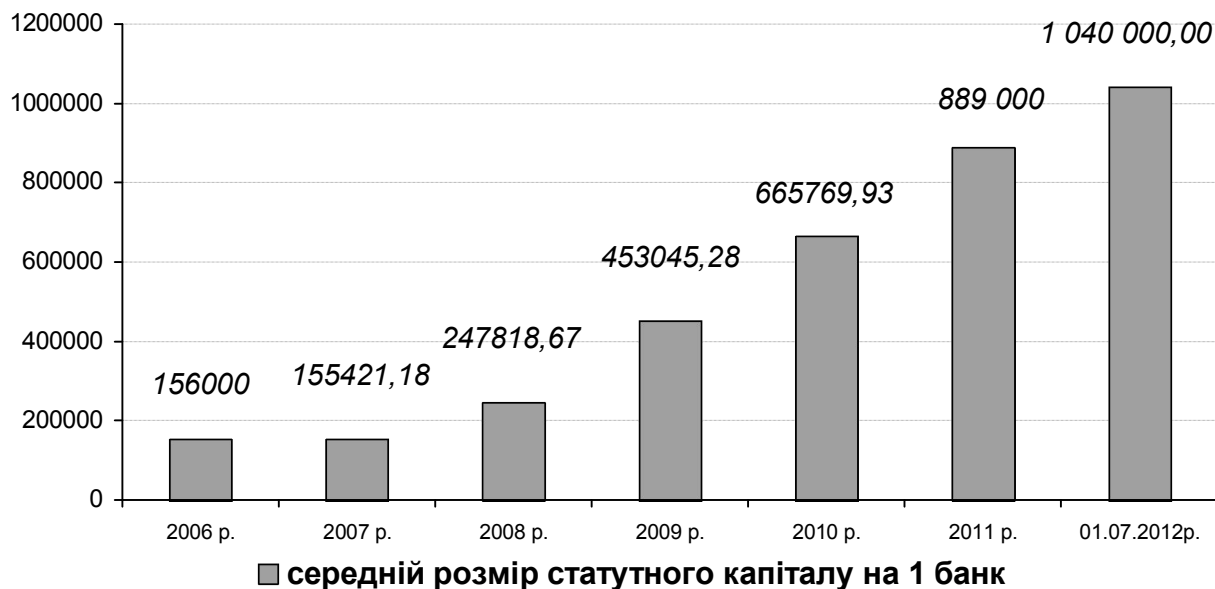

Рис. 2.1. Частка власного капіталу банківської системи, розподілена за групами банків України станом на 01.07.2012 р. [105]

На початок 2010 р. сплачений статутний капітал банківських установ України становив 665769,93 тис. грн. Індекс зростання сплаченого статутного капіталу всіх комерційних банків за 2009 р. дорівнював 146,95% при індексі інфляції 11,2%, що є можна розглядати як позитивний факт, оскільки протягом 2006/2007 рр. розмір статутних капіталів багатьох банків залишався незначним. Так, середній розмір статутного капіталу банківської системи України становив на кінець 2006 р. тільки 156 млн. грн., що є недостатнім для установ такого типу порівняно зі світовою практикою. Однак на початок 2010 р. цей показник збільшився в 4,2 раза, проте 76 вітчизняних банків, що становить 42,5% від їх загальної кількості мали сплачений статутний капітал менше 100 млн. грн. на один банк, що свідчило про необхідність подальшої капіталізації банківської системи. Тенденція зростання статутних капіталів зберігалася протягом 2010-2012 років, так станом на 01.07.2012 року статутний капітал банків України становив 180 490 млн.грн. Причому банки, які входять до перших трьох груп продемонстрували зростання статутного капіталу за рахунок розширення

масштабів діяльності, а банки четвертої групи нарощували статутний капітал виходячи з вимог центрального банку.

Зростання середнього розміру статутного капіталу з розрахунку на один функціонуючий вітчизняний банк відображено на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Середня величина сплаченого статутного капіталу на один вітчизняний банк у 2006 – 2012 рр., тис. грн. [105]

Отже, проаналізувавши дані рисунка можна зробити висновки про те, що темпи зростання середнього розміру сплаченого статутного капіталу на один діючий банк упродовж 2007–2012 рр. прискорилися. Навіть у кризові 2008-2009 роки темпи зростання не уповільнювалися. Можна припустити, що цей показник зростав не тільки за рахунок функціонування вітчизняних банківських установ, а також за рахунок припливу на український банківський ринок іноземного капіталу. Для порівняння слід зазначити, що, кількість банків із іноземним капіталом за перше півріччя 2010 р. становила 52 одиниці (у 2006 р. – 35), а у першому півріччі 2012 р. – 53 одиниці.

Станом на 01.07.2012 року десятку найбільших банків України за величиною статутного капіталу складають такі банківські установи: Ощадбанк, ПриватБанк, Укрсоцбанк, Промінвестбанк, Альфа-банк, ВТБ Банк, ПУМБ, ОТП Банк, Родовід банк, Сбербанк Росії.

Розглянемо стан банківської системи України за рівнем концентрації капіталу за групами банків (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Розподіл власного капіталу вітчизняних банків у 2006–2012 рр.

за 4 групами банків [105]

		I група	II група	III група	IV група	Усього в банках
01.01. 2006 р.	тис. грн.	12 108 902	3 944 221	3 508 281	5 889 449	25 450 853
	питома вага, %	47,58	15,50	13,78	23,14	100,00
01.01. 2007 р.	тис. грн.	22 965 199	7 092 662	4 566 612	7 941 637	42566109
	питома вага, %	53,95	16,66	10,73	18,66	100,00
01.01. 2008 р.	тис. грн.	39 810 141	11 668 566	8 942 971	9 156 597	69578274
	питома вага, %	57,21	16,77	12,85	13,17	100,00
01.01. 2009 р.	тис. грн.	74 957 484	19 383 987	11 113 936	13 807 641	119 263 048
	питома вага, %	62,85	16,25	9,32	11,58	100,00
01.01. 2010 р.	тис. грн.	81 384 493	15 500 971	10 095 508	13 226 647	120 207 619
	питома вага, %	67,70	12,90	8,40	11,00	100,00
01.01. 2011р.	тис. грн.	91 487 000	20 433 000	8 375 000	17 430 000	137 725 000
	питома вага, %	67,00	15,00	6,00	12,00	100,00
01.07. 2012р.	тис. грн.	105 678 000	24 783 000	10 570 000	22 745 000	163 776 000
	питома вага, %	65,00	15,00	7,00	13,00	100,00

Проаналізувавши статистичні дані розташовані в даній таблиці та обрахувавши частку власного капіталу за групами банків можемо зазначити, що протягом 2006–2008 рр. спостерігалася тенденція до зменшення питокої ваги власного капіталу банків 3-ї та 4-ї груп у загальному обсязі власного капіталу банківської системи та зростання частки банків 1-ї та 2-ї груп у загальній сукупності власного капіталу банківської системи. Вже 2009 та 2010 рр. продемонстрували тенденцію до зменшення власного капіталу банків 2-ї, 3-ї та 4-ї груп, що насамперед пов'язано із фінансовою кризою та погіршенням результатів діяльності банківських установ даних груп. Банки ж 1-ї групи

мають стабільний приріст власного капіталу. Так, на початку 2010 р. тільки в 1-ій групі банків (18 банків, або 10,2% загальної кількості) було сконцентровано 67,7% сум статутних капіталів усіх банків.

Ситуація зазнала змін у 2012 році – приріст власного капіталу показала 3-тя та 4-та групи банків, частка 2-ої в сукупному власному капіталі банківської системи не змінилася і становила 15%, частка 3-ої та 4-ої групи – становила відповідно 7% і 13%, а частка 1-ої групи банків знизилася до 65%. Разом з тим, власний капітал банківської системи за період з 2006 р. по 2012 р. зріс у 7 разів, то капітал 1-ї групи банків – у 9 разів, а капітал банків 2-ї групи – в 7 разів. Водночас капітал банків 3-ї і 4-ї групи зріс за 2006–2012 рр. відповідно у 3 та 4 рази. Це підтверджує необхідність підвищення рівня капіталізації малих банків, які дотепер не відіграють суттєвої ролі в розвитку ресурсної бази вітчизняної банківської системи та мають враховувати це в своїй подальшій роботі.

Таблиця 2.3.

Показники діяльності банків України за період 2006-2012 рр. [97]

	01. 01. 2006 р.	01. 01. 2007 р.	01. 01. 2008 р.	01. 01. 2009 р.	01. 01. 2010 р.	01. 01. 2011 р.	01.01. 2012 р.
Чисті активи (скоринговані на резерви за активн. операціями)	213878	340179	599396	926086	880302	942088	1054280
Кредитний портфель	156268	268294	485368	792244	747348	755030	825320
Власний капітал, млн. грн.	25 451	42 566	69578	119263	115175	137725	155487
Темпи зростання, %	139,5	167,2	163,5	171,4	96,6	119,6	112,9
Статутний капітал, млн. грн.	16 144	26 266	42 873	82454	119189	145857	171865
Темпи зростання, %	139,1	162,6	163,2	192,3	144,6	122,4	117,8
Зобов'язання банків	188 427	297 613	529818	806823	765127	804363	898793
Регулятивний капітал, млн. грн	26 373	41 148	72 265	123066	130802	160897	178454
Адекватність регулятивного капіталу, %	14,95	14,19	13,92	14,01	18,08	20,83	18,90

Проаналізовані тенденції формування капіталу банків України за останні сім років дає змогу зробити висновки про концентрацію капіталу в найбільших банках, однак процес концентрації капіталу банків не завершений.

Проаналізувавши дані таблиці 2.3, можна зазначити, що позитивна тенденція зростання власного і статутного капіталів впродовж останніх років не змінювалася. Винятково швидкими темпами відбувався приріст власних коштів банківських установ у 2009 р., що можна пояснити особливою увагою банків до забезпечення стабільності функціонування, необхідності відновлення довіри до банків із боку клієнтів, яка має спиратися на виконання захисної функції банківського капіталу.

Основним призначенням регулятивного капіталу банків є покриття негативних наслідків впливу ризиків, із якими банківські установи стикаються в процесі функціонування, а також цей капітал забезпечує захист вкладів, фінансову стійкість і стабільність діяльності банку. Тому дотримання банками норм регулятивного капіталу є важливим завданням банківських установ. Проаналізуємо зміни, які відбулися протягом останніх років з цим показником банківської діяльності. Передусім слід зазначити, що регулятивний капітал банків на початок 2012 року продемонстрував зростання приблизно у 7 разів і становив 178454 млн. грн, тоді як на початок 2006 року його значення дорівнювало лише 26 373 млн. грн. [97]. Дотримання банківськими установами України нормативних вимог Національного банку України щодо регулятивного капіталу відображено у додатку Б.

Постійне зростання регулятивного капіталу позитивно впливають на адекватність регулятивного капіталу банківської системи, яка у 2006 році становила 14,9% (нормативне значення 10%). На кінець 2009 р. значення нормативу адекватності регулятивного капіталу в банківському секторі збільшилося до 16,07%. А в першому півріччі 2010 р. цей показник дорівнював 20,6. Це пояснюється тим, що вітчизняні банки практично не здійснювали кредитування; це призвело до збільшення адекватності регулятивного капіталу, однак така ситуація свідчить також про виникнення надлишкової ліквідності банківських установ, які не використовували сповна свої ресурси, а це загрожує втратою або недоотриманням прибутків. Відновлення кредитної діяльності у 2011-2012 рр. призвело до зменшення показника адекватності регулятивного

капіталу до 18,9%. Не дивлячись на тенденцію зниження вітчизняні банки в повній мірі дотримуються нормативних вимог щодо даного показника банківської діяльності.

Отже, підсумовуючи аналітичну оцінку формування вітчизняними банками власних коштів можна зробити висновки про те, що банківська система України поступово нарощує капітал та перебуває на етапі розвитку та вже сьогодні здатна на повне відновлення кредитування, разом з тим для того щоб належною мірою забезпечити фінансування зростання вітчизняної економіки банківській системи ще необхідне значне збільшення капіталу.

2.2. Аналіз діяльності комерційних банків при залученні депозитних ресурсів

Формування банками ресурсної бази є вихідним і вирішальним аспектом для планування стратегічних напрямів його діяльності, оскільки саме від обсягу залучених різного роду коштів залежить можливість банку здійснювати активні та інші операції. Виконуючи роль посередника на фінансовому ринку, для забезпечення свого стійкого розвитку й ефективного функціонування в умовах жорсткої конкуренції, банківські установи мають формувати ресурси переважно за рахунок залучень і позичок.

Оскільки залучені ресурси становлять основу ресурсної бази банківських установ (додаток В), основну увагу при здійсненні своєї діяльності банки зосереджують на формуванні саме залучених ресурсів; тому, з нашої точки зору, необхідним є аналіз динаміки депозитних ресурсів вітчизняних банків за терміном залучення коштів (табл. 2.4).

У банківській системі України до 2007 р. спостерігалася тенденція до збільшення питомої ваги строкових депозитів у загальному обсязі депозитів. Частка строкових депозитів зросла з 66,3% на кінець 2006 р. до 67,1% на кінець 2007 р. Обсяг згаданих депозитів із 2003 до 2007 р. збільшився у 9 разів, або на 170669 млн. грн. (із 19802 млн. грн. до 190471 млн. грн.). Проте впродовж 2008 – 2009 рр. відбувалося скорочення обсягу зазначених депозитів.

Означені негативні тенденції пояснюються панікою серед вкладників банків, пов'язаною з розгортанням кризових явищ як у світовій, так і у вітчизняній економіці. За два місяці 2008 р. населенням знято із рахунків 33 млрд. грн., що у 8 разів перевищило показники 2004 року, а в цілому за рік після розгортання кризи – 60 млрд. грн. [29, с. 91].

Таблиця 2.4

**Зміни залучених банками України депозитів за термінами,
станом на кінець року [105]**

Види депозитів за термінами залучення	2006 р.		2007 р.		2008 р.		2009 р.		2010 р.		2011 р.	
	млн. грн.	у % до попереднього року	млн. грн.	у % до попереднього року	Млн.. грн.	у % до попереднього року	млн. грн.	у % до попереднього року	млн. грн..	у % до попереднього року	млн. грн.	у % до попереднього року
Депозити до запитання	62557	123,72	93404	149,31	107589	115,19	119793	111,34	152477	127,29	174959	114,75
суб'єктів господарювання	36617	115,40	53281	145,51	67011	125,76	62528	93,31	86313	138,04	104038	120,54
фізичних осіб	25940	139,77	40123	154,68	40578	101,13	57265	141,12	66164	115,54	70921	107,19
Строкові депозити	123360	148,00	190471	154,40	252151	132,38	235160	93,26	264173	112,34	316797	119,92
суб'єктів господарювання	40440	148,79	63355	156,66	74869	118,17	78327	104,6	55244	70,53	77328	139,98
фізичних осіб	82920	147,63	127116	153,30	177282	139,46	156833	88,47	208929	133,22	239469	114,62
із них терміном понад 2 роки	-----	-----	23630	100,00	36897	156,14	19378	52,52	23956	123,63	29907	124,85
суб'єктів господарювання	-----	-----	10919	100,00	14120	129,32	7340	51,98	6931	94,43	8701	125,54
фізичних осіб	-----	-----	12711	100,00	22777	179,19	12038	52,85	17025	141,43	21206	124,56
Усього	185917	138,79	283875	152,69	359740	126,72	334953	98,67	416650	124,39	491756	118,03

Національний банк України 11.10.2008 р. прийняв постанову «Про додаткові заходи щодо діяльності банків», якою заборонив банкам нарощувати кредитний портфель, однак через проблеми з ресурсами і після скасування документа кредитування не відновилося. Зважаючи на визначення строкових

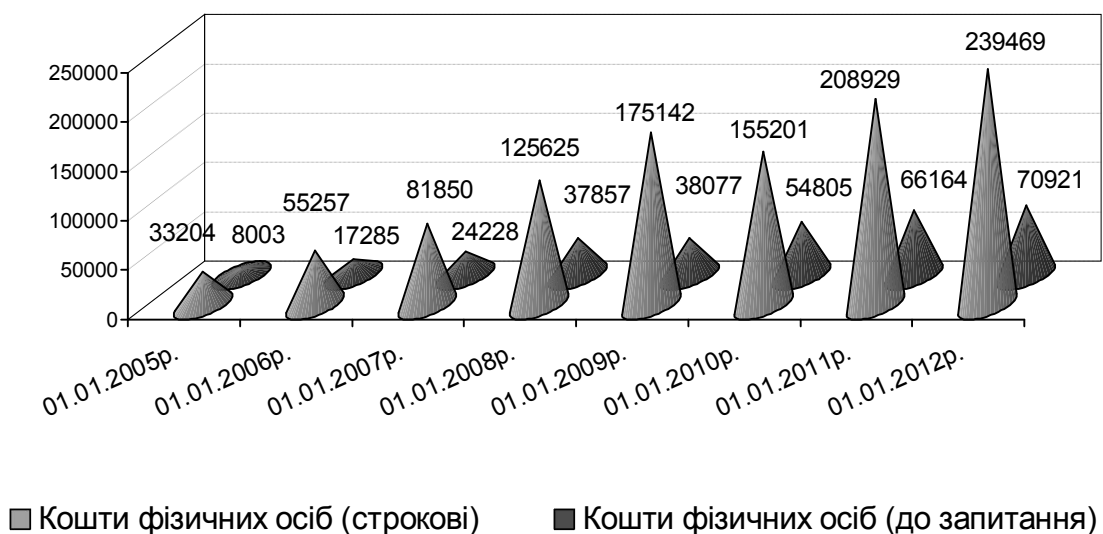
вкладів як вкладів терміном від 1 року до 2-х років, завданням політики банків при формуванні залучених ресурсів має стати орієнтація на мобілізацію строкових та довготермінових депозитів.

У структурі строкових депозитів протягом проаналізованого періоду переважали депозитні вклади фізичних осіб, частка яких упродовж цього відрізка часу залишалася порівняно стабільною і становила: у 2006 р. – 67%, 2007 – 66,7%, 2008 – 70%, 2009 – 66,7%, 2010 – 67%, а на кінець 2011 року вже – 75,6%. Їх обсяг за 2006–2011 рр. збільшився у 2,6 рази (або на 193437 млн. грн.), і на кінець 2011 р. досягнув 316797 млн. грн. Це ще раз підтверджує надзвичайно важливу роль заощаджень населення у формуванні банківських ресурсів, а відтак і розвитку економіки країни, потребує від ресурсної політики банку особливо пильної уваги до роботи з населенням.

Згідно з даними Національного банку України з початку 2009 р. зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб, зросли на 46,06% і на 01.01.2012 р. становили 491756 млн. грн. У структурі депозитів за категорією вкладників на 01.01.2012 р. частка депозитів фізичних осіб дорівнювала 67%, а суб'єктів господарювання – 33%. Обсяг депозитних вкладень фізичних осіб із початку 2012 року збільшився на 13,5%. Депозити суб'єктів господарювання на 01.07.2012 р. зменшилися на 6,9%. Така ситуація пояснюється стабілізацією загальної ринкової ситуації та відсутністю у вкладників альтернативних напрямків вкладання коштів. Зростання обсягів залучених банками коштів від фізичних осіб поряд із збільшенням частки строкових зобов'язань виступає позитивним фактором у фінансовій стабілізації банківської системи України та свідчить про поступове відновлення довіри до банківських установ. Так, починаючи з 2010 р., на рахунках фізичних осіб, як і раніше переважали строкові депозитні зобов'язання (73,9%), проте їх частка почала стрімко зростати (рис. 2.3).

Строкові депозитні вклади суб'єктів господарювання протягом 2006–2011 рр. також збільшилися – у 1,9 рази (або на 36 888 млн. грн.).

Протягом 2005–2008 років депозити суб’єктів господарювання динамічно збільшувались, однак у 2009 р. обсяги коштів на поточних та строкових рахунках зменшилися. За станом на 1 січня 2012 р. обсяг строкових депозитів становив 77,3 млн. грн., а обсяг коштів, залучених на поточні рахунки, – 104,03 млн. грн. У структурі вкладів, залучених на рахунки суб’єктів господарювання на початок 2012 р., переважали кошти на поточних рахунках (57,4%), їх частка порівняно з початком минулого року зросла.

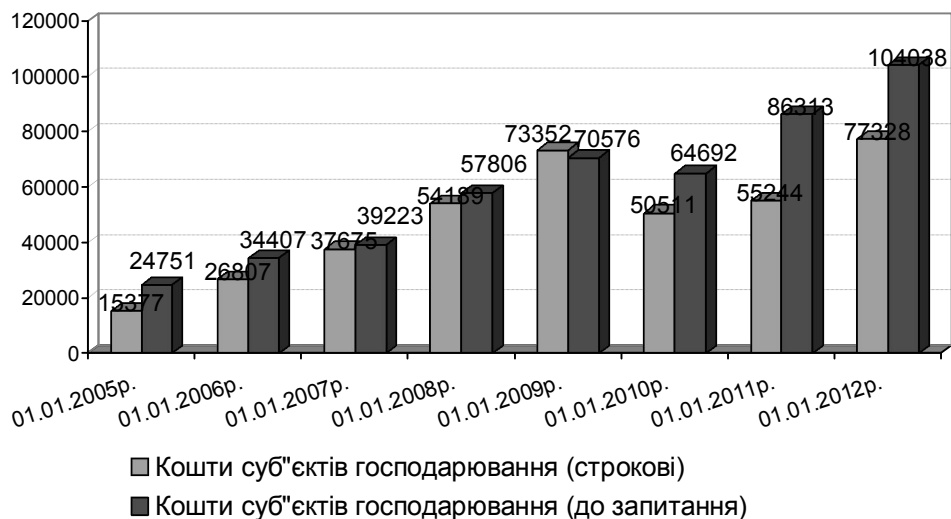

Рис. 2.3. Динаміка коштів фізичних осіб (за строками) [105]

Такі тенденції пояснюються загальним кризовим станом економіки, що змушувало суб’єктів господарювання до витрачання додаткових коштів, а також проблемами в їх діяльності, які спричиняли зменшення або втрату прибутків, іноді призводили до банкрутства підприємств, що, своєю чергою зменшувало надходження коштів на банківські рахунки.

Що стосується довготермінових депозитних зобов’язань банків (згідно зі статистичними даними НБУ до таких зобов’язань віднесені депозити терміном понад 2 роки) то їх частка в загальному обсязі депозитів незначна й становила у 2007 р. – 8%, 2008 – 10%, 2009 – 5%, 2010 р. – 5,6%, а в 2011 р. – 6,1%. Отже, довготермінові вкладення зменшилися у 2009 р., коли фінансова криза досягла

свого піку. Обсяги таких депозитів тільки на кінець 2011 року досягли та дещо перевищили рівень 2007 року.

Рис. 2.4. Динаміка коштів суб'єктів господарювання (за строками)

[105]

За 2006–2008 рр. довготермінові вклади фізичних осіб та суб'єктів господарювання збільшувались, однак кризовий 2009 рік призвів до зменшення цього виду вкладів; обсяги довготермінових депозитів скоротився майже в 2 рази, зокрема кошти суб'єктів господарювання – у 1,92 рази, а кошти фізичних осіб у 1,89 рази (див. табл. 2.4).

Зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки до запитання мають загальну тенденцію до зростання, однак у 2008 р. з початком кризових явищ в економіці країни, темпів щорічного приросту таких коштів дещо загальмувалися. Загальний обсяг депозитів до запитання збільшився за аналізований період на 280% (або на 112402 млн. грн.) і за станом на 1 січня 2012 р. дорівнювали 174959 млн. грн.

У структурі депозитів до запитання переважали депозитні вклади суб'єктів господарювання, питома вага яких на початок 2012 р. становила 59,5%, і показала тенденцію до збільшення (на 1%) порівняно з кінцем 2006 р. На початок цього ж 2012 року залучення коштів до запитання суб'єктів господарювання дорівнювало 120% до попереднього року, а протягом усіх попередніх років приріст був позитивним. Упродовж останніх двох років

поточні депозитні вклади фізичних осіб зростали нижчими темпами (107,2%, або на 4757 млн. грн.), і за станом на початок 2012 р. їх обсяг досягнув 70921 млн. грн. Як відомо збільшення депозитів до запитання у загальній структурі банківських ресурсів може загрожувати банківській установі виникненням строкових дисбалансів стосовно активних операцій. Відновлення та розвиток економіки потребуватиме довготермінових вкладень, а відповідно банківським установам необхідно мати у розпорядженні довгострокові ресурси. Тенденція 2009-2010 років до збільшення вкладів до запитання пояснюється передусім недовірою до банківської системи з боку вкладників і бажанням будь-якого моменту мати доступ до своїх коштів. Так домашні господарства перестраховувались від несподіваних ситуацій, а підприємства традиційно потребували вільного доступу до своїх коштів, оскільки їхня поточна діяльність вимагає оперативного здійснення розрахунків, що в кризових умовах дедалі актуалізується. Метою банківської ресурсної політики в цій ситуації має стати остаточне відновлення довіри домашніх господарств до установ банків та розроблення нових депозитних продуктів, що дало б змогу залучати більше коштів клієнтів на строковій основі.

Депозити фізичних та юридичних осіб можна залучати як у національній, так і іноземній валюті. Вклади у іноземній валюті практикує більшість банківських установ. Головною умовою цього є отримання ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій. Серед депозитів у іноземній валюті найпоширеніші вклади в американських доларах та євро. Необхідність відкриття таких рахунків для вкладників пояснюється можливістю одержання доходів або фінансування витрат в іноземній валюті.

Проаналізуємо зміни у структурі депозитів фізичних та юридичних осіб, що банки України залучають в національній та іноземній валюті (табл. 2.5).

Наведені у цій таблиці дані свідчать, що в структурі депозитів за видами валют у банківській системі України на початку липня 2012 р. переважали депозити в національній валюті. На кінець 2006 р. їх частка в загальному обсязі депозитів становила 62%, а на кінець 2007 р. – 67,7%. Поступово вона

знижувалась – у 2008 р. до 56,1% і у 2009 р. – до 51,6% Обсяг депозитів у національній валюті за 2006–2012 рр. збільшився на 258,08%, або на 181950 млн. грн. У структурі депозитів у національній валюті впродовж аналізованого періоду переважали кошти фізичних осіб (52–61%).

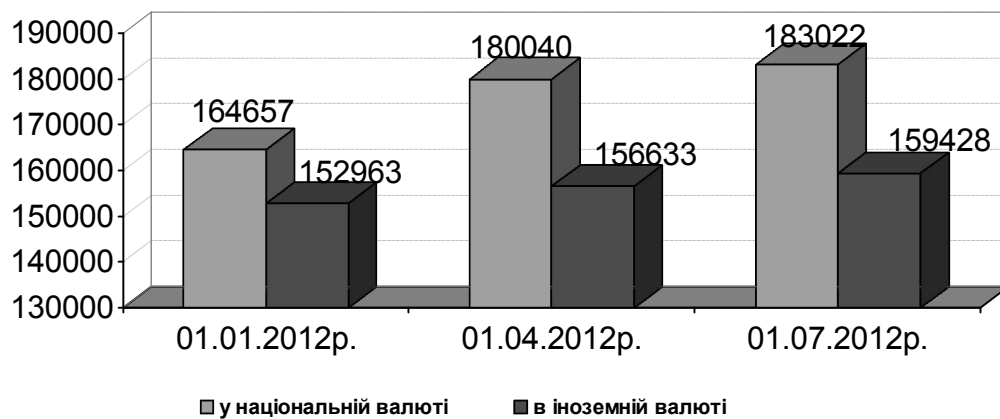
Таблиця 2.5

**Структура депозитів банків України за валютою вкладу,
на кінець року[105]**

Види депозитів за валютою вкладу	Депозити у національній валюті	суб'єктів господарювання	фізичних осіб	Депозити в іноземній валюті	суб'єктів господарювання	фізичних осіб	Усього
2006 р.							
Млн.. грн.	115102	55213	59889	70814	21844	48970	185917
у % до поп. року	130,84	124,95	137,13	154,00	146,44	157,54	138,79
2007 р.							
Млн.. грн.	192297	89918	102379	91577	26717	64860	283875
у % до поп. року	167,07	162,86	170,95	129,32	122,31	132,45	152,69
2008 р.							
Млн.. грн.	201835	91819	110016	157905	50061	107844	359740
у % до поп. року	104,96	102,11	107,46	172,43	187,38	166,27	126,72
2009 р.							
Млн.. грн.	173091	72010	101081	161862	48846	113016	334953
у % до поп. року	85,76	78,43	91,88	102,51	97,57	104,80	93,12
2010 р.							
Млн.. грн.	239302	96378	142924	177348	45179	132169	416650
у % до поп. року	138,26	133,84	141,40	109,57	92,50	116,95	125,52
2011 р.							
Млн.. грн.	280440	119910	160530	211316	61456	149860	491756
у % до поп. року	117,19	124,42	112,32	119,16	136,03	113,39	118,03
01.07.2012 р.							
Млн.. грн.	297052	114030	183022	217441	58013	159428	514493
у % до поп. Року	105,93	95,10	114,02	102,90	94,40	106,39	104,63

Обсяг депозитів у іноземній валюті за 2006–2012 рр. збільшився на 307,06%, або на 146627 млн. грн., і на початок липня 2012 р. становив 217441 млн. грн. Частка депозитів фізичних осіб у ньому зросла з 69,2% за станом на кінець 2006 р. до 73,3% на 01.07.2012 р. В гривневому еквіваленті депозити фізичних осіб збільшилися на 110458 млн. грн.

Тенденція до зменшення депозитів у національній валюті спостерігається саме у кризові періоди, що пояснюється, безумовно, девальвацією національної грошової одиниці, інфляцією, політичною нестабільністю та небажанням вкладників у такій ситуації втратити заощадження. Нормалізація ситуації на валютному ринку, стабілізація загальної ситуації однозначно вплинули на залучення коштів у національній валюті. З початку 2010 р. триває тенденція до збільшення обсягу депозитних зобов'язань у національній валюті з одночасним зменшенням зобов'язань в іноземній валюті, що зумовило зміни в структурі депозитів за видами валют (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Динаміка коштів, залучених вітчизняними банками (у розрізі валют) за 2012 р. [105]

Із початку 2012 року вклади фізичних осіб збільшилися на 10,5% – це 32,5 млрд.грн. Водночас їх приріст у національній валюті (14%) більше ніж удвічі перевищує відповідний показник за коштами в іноземній валюті (6%), що свідчить про підвищення довіри до гривні та зменшення девальваційних очікувань. У 2012 р. зростає приплив коштів юридичних осіб до банків. Із початку року зростання коштів юридичних осіб в національній та в іноземній валюті відбувалось приблизно однаковими темпами, але загалом повільніше, ніж приплив коштів фізичних осіб. Наглядно ситуацію демонструє додаток Д.

Таким чином, тенденція формування банківських ресурсів як у національній, так і в іноземній валюті була однаковою: скорочення частки

депозитів до запитання та підвищення питомої ваги строкових депозитів до 2008 р. З 2009 р. частка строкових депозитів скоротилась, однак несуттєво, якщо впродовж 2006, 2007, 2008 років вона становила відповідно 66%, 67%, 70%, то в 2009 р. – 66%. За першу половину 2012 р. ця частка дорівнювала 58%.

В останні роки характерною стала тенденція до збільшення залишків на рахунках фізичних осіб, що переважають залишки коштів на рахунках юридичних осіб як у національній, так і в іноземній валюті. У листопаді 2008 р. в Україні почалися кризові явища, що вплинули і на банківську сферу. Основними наслідками цієї кризи стали введення у кількох банківських установах тимчасової адміністрації, девальвація гривні, паніка серед населення, а також накладення заборони на дочасне розірвання депозитних угод. Саме цим і пояснюється порівняно низький приріст депозитів у 2008 році. Однак, незважаючи на це, вклади населення зайняли місце основного джерела формування ресурсної бази банківського сектора у цілому.

У роботі комерційних банків щодо залучення вкладів важливу роль відіграє відсоткова політика, оскільки одержання прибутків від вкладених коштів стає для клієнтів важливим стимулом розміщення своїх коштів. Розмір депозитного відсотка банківська установа встановлює самостійно, враховуючи облікову ставку Національного банку України, стан грошового ринку і власну ресурсну політику.

Незважаючи на кризові явища, населення України заохочували вкладати свої заощадження у банківську сферу за допомогою процентних ставок, що на початку 2008 р. були невисокими, а вже наприкінці цього ж року і на початку 2009 р. відчутно зросли. З одного боку – дані дії банків спрямовані на заохочення свого клієнта і на зміцнення довіри до банків, а з іншого боку – зі зміною кон'юнктури грошового ринку, збільшенням темпів інфляції та популістськими діями виконавчої влади. Даний випадок у теорії розглядають як взаємини між банком і вкладником, що тісно пов'язані з поняттями попиту та пропозиції. На практиці це означає, що, підвищуючи процентну ставку за депозитними угодами, банк за рахунок зростання пропозиції з боку клієнтів

збільшує свою ресурсну базу, а зниження процентної ставки призведе до відтоку коштів. Дану ситуацію ми можемо побачити з таблиці 2.6.

Протягом останніх років можна було побачити переважаючу тенденцію збільшення на рахунках у банках частки коштів суб'єктів господарської діяльності. Банківські установи можуть надавати юридичним особам безліч послуг, проте найпоширенішим продуктом, що використовують підприємства, є відкриття поточного рахунку.

Таблиця 2.6.

**Процентні ставки за депозитами, що залучили вітчизняні банки
(середньозважені ставки в річному обчисленні, %)[105]**

Вид депозиту / Процентна ставка	2006 р. (%)	2007 р. (%)	2008 р. (%)	2009 р. (%)	2010 р. (%)	2011 р. (%)	01.07. 1012р. (%)
Суб'єктів господарювання	6,5	6,6	7,5	11,5	7,0	8,1	9,3
<i>До запитання</i>	-	-	-	-	8,5	6,6	7,7
<i>Строкових в т.ч.:</i>							
<i>До 1 року</i>	5,7	5,5	6,5	11,3	5,1	8,7	9,8
<i>Від 1 до 2 років</i>	8,1	8,4	10,7	12,2	10,9	8,4	10,9
<i>Понад 2 роки</i>	-	-	8,1	12,1	13,2	10,0	13,0
Фізичних осіб	6,9	7,4	8,7	12,3	11,4	11,6	10,9
<i>До запитання</i>	2,3	2,5	3,1	5,2	6,1	4,6	5,5
<i>Строкових в т.ч.:</i>							
<i>До 1 року</i>	9,7	10,0	12,8	14,4	12,9	11,4	12,5
<i>Від 1 до 2 років</i>	11,6	11,7	13,1	15,9	14,3	12,8	12,5
<i>Понад 2 роки</i>	-	-	13,3	14,1	14,1	12,9	12,8

З точки зору формування ресурсів дана послуга є депозитом до запитання, а, отже, нестабільним джерелом залучення коштів і неможливістю використання їх на довготермінові вкладення. Як бачимо з таблиці, саме на такі кошти банки почали нараховувати відсотки, що на нашу думку, спричинено бажанням привабити якомога більше клієнтів. Особливість таких рахунків – те, що на них практично завжди є залишок грошових коштів, що їх не використовує клієнт і, відповідно, може використати банк як надзвичайно дешеве джерело грошових ресурсів для проведення ним активних операцій.

Значно менше юридичні особи вкладають свої кошти в довготермінові депозити. Для більшості суб'єктів господарської діяльності важливим є

безперешкодний доступ до власних коштів, а також швидкість перерахування грошей на рахунки своїх ділових партнерів. Даний тип клієнтів не має на меті отримання процентного доходу від банків, що відображено у розподілі відсоткових ставок – за депозитами терміном дії понад 2 роки банки пропонують відсоток, що майже відповідає відсотку за депозитами до запитання фізичних осіб (див. табл. 2.6).

Відсоткові ставки підвищились у 2008 р., що було спричинено кризовим станом економіки та виникненням проблеми відпливу депозитів; найвищі відсоткові ставки запропонували банки в 2009 р., саме тоді економічна криза досягла свого піку, а банки впритул підійшли до проблеми ліквідності, втративши довіру населення. Нестабільна соціально-політична ситуація загострювала проблему, а відтак гостра нестача ресурсів спонукала банки боротися за збереження існуючих вкладників і заохочувати нових клієнтів ціновими методами.

Початок 2010 р. охарактеризувався стабілізацією ситуації в банківському секторі, що відобразилося на рівні відсоткових ставок за депозитами. Потреба банків у довгострокових ресурсах залишається актуальною, тому процентні ставки за довгостроковими депозитами практично не змінилися. Середня вартість депозитів зменшилась в іноземній валюті, однак у національній валюті ставки показали деяке зростання станом на середину поточного року (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Обсяги та відсоткові ставки за депозитами
резидентів, залученими вітчизняними банками у 2012 році [105]**

За станом на	01.01.2012 р.	01.04.2012 р.	01.07.2012 р.
Відсоткова ставка за депозитами в національній валюті, %	10,5	9,7	11,9
Відсоткова ставка за депозитами в іноземній валюті, %	5,9	5,5	5,4
Обсяги залучених депозитів, млн. грн.	99 027	100 230	117 874
Середньозважена відсоткова ставка за депозитами, %	9,3	8,5	10,1

Підбиваючи підсумок, можемо зробити висновок, що мобілізація залучених ресурсів вітчизняними банками, незважаючи на негативний вплив економічної кризи, має тенденцію до збільшення. Зростання ринку депозитних вкладів України більш як наполовину забезпечують за рахунок припливу коштів фізичних осіб, а відтак їх можна вважати основою банківських ресурсів.

Залучені ресурси займають найбільшу питому вагу в банківських ресурсах і, як основний елемент грошової маси залучені кошти банків відіграють важливу роль в економіці, тому вони є об'єктом державного регулювання, яке здійснюється у формах обмеження відсотків, встановлення норм обов'язкового резервування і деяких нормативів регулювання банківської діяльності.

Для підвищення конкурентоспроможності банківських установ, підтримання оптимального складу банківських ресурсів необхідно інтенсифікувати зусилля на залучення нових та утримання наявних клієнтів, оскільки значною мірою завдяки депозитам банк може формувати довготермінові та короткотермінові ресурси, на основі яких проводити активні операції та отримувати прибуток.

2.3. Сучасний стан формування недепозитних банківських ресурсів

У світовій банківській практиці всі мобілізовані ресурси поділяють за способом акумуляції на депозитні і недепозитні. Формування депозитних залучених ресурсів ми розглянули в попередньому підрозділі даного дипломного дослідження.

Особливість мобілізації позичених ресурсів – те, що у процесі їхнього формування ініціатором отримання коштів є банк, а при створенні депозитної бази ініціатива належить клієнтам. Коли йдеться про запозичення, банк самостійно визначає, скільки й на який період йому потрібно коштів, а у процесі залучення вкладів їх суму і терміни визначають клієнти з огляду на власні потреби.

Серед способів, за допомогою яких банки формують ресурси на позичковій основі й забезпечують свою ефективну діяльність банку, наступні:

–отримання на міжбанківському ринку кредитів від інших банків та центрального банку;

–емісія банківською установою цінних паперів власного боргу.

Міжбанківський кредит – це основне джерело формування коштів на позичковій основі, що забезпечує підтримку кредитного потенціалу, поточної ліквідності банку або рентабельне вкладення коштів. Такий кредит є зазвичай короткотерміновим, вирізняється оперативністю надання коштів та вищими порівняно з депозитами процентними ставками. Його надають або отримують в рамках кореспондентських відносин банків.

Суб'єктами міжбанківського кредиту є міжбанківські об'єднання, банки або інші кредитні інститути, фінансові компанії і Національний банк України. Ці суб'єкти можуть одночасно бути в ролі і кредитора, і позичальника. Специфіка міжбанківського кредиту полягає в тому, що кошти використовують не для власних господарських потреб банку, а для надання кредитів клієнтам. Тому міжбанківський кредит є формою купівлі-продажу кредитних ресурсів.

Роль міжбанківських кредитів у формуванні ресурсів вітчизняних банків поступово зменшувалася впродовж тривалого періоду, однак у 2007 р. значно зросли обсяги міжбанківського кредитування про що свідчать дані таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

**Обсяги коштів, що залучили банки на міжбанківському ринку
у 2007–2012 рр.[105]**

Назва показника	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010р.	2011р.	01.07. 2012р.
Усього банківських зобов'язань, млн. грн.	529 818	806 823	765 123	804 363	898 793	632 216
Обсяг коштів, що залучили банки на міжбанківському ринку, млн. грн.	8 087	10 914	47 338	150 056	194 818	9 976
Питома вага міжбанківських депозитів у загальному обсязі зобов'язань банків, %	1,53	1,36	6,19	18,66	21,68	1,58

Пояснити таке зростання обсягів позичених ресурсів можна передусім тим, що протягом 2003–2008 рр. зовнішня заборгованість банків України зросла у 30

разів, і, станом на 1 січня 2008 р. дорівнювала 30 971 млн. дол. США, а в 2003 р. – 1 746 млн. дол. США (табл. 2.9).

Зовнішня заборгованість вітчизняних банків у 2009 р. зменшилася майже на 5% – до 29,4 млрд. дол. США. Закінчення термінів закордонних запозичень співпали з розгортанням кризових явищ у вітчизняній економіці та зниженням довіри клієнтів до банківських установ, тому для підтримання своєї ліквідності на належному рівні банкам довелося збільшувати обсяги міжбанківських запозичень.

Таблиця 2.9

Динаміка зовнішньої заборгованості банків України, 2003–2010 рр. [106]

Показник	Зовнішня заборгованість банків усього, млн. дол. США	Питома вага зовнішньої заборгованості банків у валовому зовнішньому борзі, %
01.01.2004	1 746	7,3
01.01.2005	2 662	8,7
01.01.2006	6 112	15,4
01.01.2007	14 089	25,8
01.01.2008	30 971	36,6
01.01.2009	29 414	28,6
2 кв. 2010	28 237	27,0

Що стосується валюти міжбанківських позик, то співвідношення національної та іноземної валют приблизно однакове з невеликою перевагою на користь останньої. Так, у 2006 р. частка міжбанківських позик в іноземній валюті становила 51%, у 2007 р. – 53%, 2008 – 57%, 2009 – 53%, 2010 – 51%. Як бачимо, найбільшою частка була у 2008 р., на який припала виплата основної частини зовнішніх заборгованостей.

Попит на міжбанківські кредити відображається у впливі на процентні ставки (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Процентні ставки та обсяги кредитів, наданих банківським установам на міжбанківському ринку в 2006–2012 рр., за валютами [105]

Назва показника	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010р.	2011р.	01.07. 2012р.
Обсяги, млн.грн.	925005	1720483	787316	703454	1313270	122463	925005

Процентна ставка, % в т. ч. у:	4,2	4,0	10,3	12,2	2,6	5,1	9,5
національній валюті	3,8	2,5	13,2	17,8	3,5	8,0	15,9
іноземній валюті	4,9	5,6	5,6	3,4	1,4	1,3	1,6

Як видно, динаміка процентних ставок повторює динаміку обсягів коштів, наданих на міжбанківському ринку, та відображає зміну попиту банківських установ на додаткову мобілізацію міжбанківських ресурсів.

Надання й отримання кредитів комерційними банками на міжбанківському ринку регламентоване Законом України «Про банки і банківську діяльність», Цивільним кодексом України, нормативними актами НБУ, статутами банківських установ і кредитними договорами. Кредитні відносини між банками визначають на договірних засадах, укладаючи кредитні договори, що мають передбачати права та зобов'язання сторін, із належним оформленням справ за міжбанківськими кредитами. Надання міжбанківських кредитів слід супроводжувати відкриттям рахунків відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Процес кредитування складається з кількох етапів, кожний із яких визначає якісні характеристики позики і ступінь її надійності та прибутковості для банку.

Обсяги міжбанківського кредитування залежать як від макроекономічних, так і від мікроекономічних факторів, таких як обсяг грошової маси, розмір облікової ставки встановленої центральним банком, кількість діючих банків, характер їхніх операцій і розмір ресурсів, ліквідність банків.

Традиційним фінансовим інструментом ринку міжбанківських кредитів є короткострокові (до одного місяця) кредити, а триваліші ніж на один місяць, вважають довгостроковими. Довгострокові кредити, отримані на міжбанківському ринку, банки використовують переважно для надання банківських кредитів суб'єктам підприємницької діяльності, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю. Короткострокові кошти банки використовують зазвичай для отримання спекулятивного прибутку за рахунок

ставок арбітражних операцій, а також для підтримки ліквідності кореспондентських рахунків.

У забезпеченні фінансової стійкості комерційних банків значну участь бере центральний банк, виконуючи функцію кредитора останньої інстанції. У нашій країні кредитором останньої інстанції є Національний банк України. Здійснюючи відповідну грошово-кредитну політику, він може кредитувати комерційні банки через:

- отримання кредитів рефінансування Національного банку України (постійно діюча лінія рефінансування для надання банкам кредитів овернайт, кредити рефінансування терміном до 90 днів);

- операції РЕПО (операції прямого РЕПО, операції зворотного РЕПО);

- операції з власними борговими зобов'язаннями (депозитні сертифікати овернайт та до 90 днів);

- операції з державними облігаціями України.

Економічна сутність кредитів Національного банку на макрорівні полягає в тому, що через кредитування комерційних банків та інших кредитних установ здійснюється емісія грошей в обіг і збільшується обсяг сукупної грошової маси в економіці. Це створює умови для розширення кредитної діяльності банків. На рівні окремої банківської установи кредити Національного банку сприяють підтриманню належного рівня ліквідності, зміні структури їхніх активів на користь позичкових операцій, а також розширенню, за необхідності, обсягу кредитування своїх клієнтів. Процентні ставки рефінансування наведені у додатку Е.

Отже, міжбанківський ринок виконує важливу роль у забезпеченні нормальних умов функціонування ринку позичкових капіталів, є об'єктом державного регулювання та механізмом впливу державних органів на діяльність банків. Проведення кредитування Національним банком України стримує поширення кризи від банківських установ, що тимчасово мають нестачу ліквідності, до інших банків, а також запобігає втраті довіри населення до надійності банківської системи в цілому.

Впродовж 2008–2010 рр. вітчизняна банківська система функціонувала в умовах складної економічної ситуації, та в розпал фінансової кризи була найпроблемнішою галуззю української економіки. У передкризові роки банківський сектор розширювався чи не найшвидше в українській економіці: кількість банків щороку збільшувалася на 10–15 установ, кредитний портфель зростав щонайменше на 50%. Фінансові установи розширювали кредитування компаній і населення завдяки дешевим закордонним позикам: із 2006 р. в Україні з'явилося більше десятка іноземних фінансових груп, які активно кредитували свої українські представництва.

Навесні 2008-го р. ставки на українському міжбанківському ринку різко зросли – з 2–5 річних до 40–50%. Ситуацію спровокував гострий дефіцит коштів на банківському ринку: фінансові установи вже не мали змоги залучати ресурси за кордоном, а всередині країни Національний банк України активно боровся з високою інфляцією, реалізуючи жорстку монетарну політику та скорочуючи обсяг грошової маси. Наприклад, ряд банківських установ у травні 2008 р. зактив міжбанківські кредитні ліміти для банку «Надра» – він того ж року мав виплатити за зовнішніми боргами непосильні для нього 285,5 млн. дол., при цьому можливостей для рефінансування кредитів у банку практично не було. Банківській установі вдалося погасити іноземні кредити за рахунок позик Національного банку України.

Цей самий період характеризується виникненням масової недовіри до банківських установ із боку населення. Аналогічні тенденції спостерігались і в середині банківської системи, оскільки недовіра банкірів один до одного фактично заморозила міжбанківський кредитний ринок. Вартість кредитів овернайт із початку року не опускалася нижче 20%, а максимальна ціна на такі кредити в лютому становила 120%. При цьому навіть у ті дні, коли залишки на коррахунках банків перебували на належних рівнях, що свідчить про достатність гривневого ресурсу в системі, вартість міжбанківських кредитів залишалася дуже високою. Така ситуація пояснюється тим, що значні гривневі

запаси на коррахунках були тільки у небагатьох великих банків із іноземним капіталом, які на той час припинили працювати на міжбанківському ринку.

Слід відзначити, що восени 2008 р. Національний банк України рефінансував у великих обсягах банки – за жовтень-листопад було видано 74,7 млрд. грн. (із урахуванням овернайтів). Ця сума повністю перекрила відтік депозитів протягом окресленого періоду (близько 42 млрд. грн.). Однак банки, отримавши кредити рефінансування, спрямовували отримані кошти не на підтримку ліквідності, надання нових кредитів підприємствам і пролонгацію поточних кредитів, а на спекулятивні операції на валютному ринку, сподіваючись отримати надприбутки. Адже набагато простіше і вигідніше проводити одномоментні валютні спекуляції, ніж кредитувати сотні й тисячі клієнтів.

Порівнюємо суми кредитів, що отримали деякі комерційні банки від Національного банку України наприкінці 2008 р., та обсяг валюти, яку вони купили протягом того самого періоду (табл. 2.11).

Таблиця 2.11.

Обсяги кредитів Національного банку України в розрізі банківських установ за станом на 01.01.2009 р. [105; 106]

Банк	Сума кредиту, млрд. грн.	Сума купівлі валюти, млн. дол. США
Приватбанк	3,41	629,6
Ощадбанк	4,6	592,48
Надра	3,41	537,4

Згодом керівництво Національного банку визнало, що кошти рефінансування негативно вплинули на курс гривні, а відтак уже у 2009 р. Національний банк України рефінансував банківські установи під жорсткішим контролем.

Загалом грошово-кредитну політику в 2009 р. здійснювали за складних умов економічної та фінансової кризи і спрямовували на виконання основної функції Національного банку України – забезпечення стабільності грошової одиниці. Заходи Національного банку України щодо стабілізації ситуації на грошово-кредитному ринку були спрямовані переважно на обмеження

спекулятивного попиту на іноземну валюту і не мали на меті обмеження банками кредитної підтримки економічного розвитку. Незважаючи на зменшення загального обсягу залишків кредитних вкладень (у 2009 р. на 2,1% – до 718,7 млрд. грн.), обсяг залишків за кредитами в національній валюті збільшився на 16,9%. Це відбулося за рахунок зростання обсягу залишків за кредитами, наданими у національній валюті юридичним особам – на 27,7%. З огляду на позитивні тенденції до стабілізації грошово-кредитного ринку, банки знизили ставки за своїми активними операціями. Зокрема, середньозважена ставка за кредитами у національній валюті в економіку зменшилася з 21,6% у грудні 2008 р. до 19,6% у грудні 2009 р., в іноземній валюті – з 12,6% до 10,2%. На міжбанківському кредитному ринку середньозважена ставка за угодами зменшилася з 23,5% річних (у т. ч. за кредитами овернайт – 22,4%) у грудні 2008 р. до 7,0% (за кредитами овернайт – 3,3%) у грудні 2009 р. [105].

Перша половина 2010 р. охарактеризувалася стабільністю курсу гривні до долара США, зменшенням інфляційного тиску, що позитивно вплинуло на зростання довіри до банківської системи країни, а відтак призвело до нарощення банківських ресурсів. Така ж тенденція зберігалась протягом 2011 року, перша половина 2012 року характеризувалась збільшенням попиту банків на ресурси для розширення кредитування, що знайшло своє відображення у збільшенні відсоткових ставок і на депозитному і на міжбанківському ринку.

Одним із напрямків роботи банків щодо позичення коштів є формування банківської ресурсної бази за рахунок емісії власних боргових зобов'язань. До них належать, зокрема, облігації та векселі.

Спробуємо проаналізувати, яку ж частку в загальних банківських ресурсах займають цінні папери власного боргу (табл. 2.12).

Як бачимо, в структурі загальних банківських ресурсів цінні папери власного боргу займають дуже незначну частину. З 2008 р. обсяги залучення таких ресурсів зменшуються. Загальний стан економіки країни і банківської системи значно звузили можливості банку щодо мобілізації вільних коштів

таким способом і станом на 01.01.2012 року показники ще не досягнули рівня 2007 року.

Таблиця 2.12.

Цінні папери власного боргу банків України, на кінець періоду [105]

Показник	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	01.07. 2012р.
Усього банківські зобов'язання, млн. грн.	529 818	806 823	765 123	804 363	898 793	632 216	529 818
Цінні папери власного боргу, млн. грн.	795	4443	3009	1547	1082	2383	2348
Питома вага цінних паперів власного боргу в сумарних зобов'язаннях	0,15	0,55	0,40	0,20	0,12	0,38	0,45

Загалом можна сказати, що кризові явища як у національній, так і в світовій економіці підривають ефективну діяльність вітчизняної банківської системи. Виникнення кризових ситуацій ставить під загрозу досягнення цілей діяльності банківських установ, а раптовість такого виникнення характерна нестачею часу для реагування на цю загрозу, внаслідок чого банки зазнають істотних збитків, що може іноді призвести до їх банкрутства.

Із огляду на періодичність виникнення економічних криз та циклічність розвитку економіки, беручи до уваги той факт, що українська банківська система має тенденції до дедалі більшої інтеграції у світову банківську систему, а відтак підпадає під вплив світових економічних потрясінь, банки мають велику увагу приділяти розробленню та здійсненню комплексу заходів щодо зниження своєї чутливості до змін на ринках. Такий комплекс заходів може охоплювати наступні компоненти: банківській установі необхідно постійно вдосконалювати технології оцінки та управління ризиками; приділяти належну увагу прогнозам розвитку ринків, на яких функціонує дана установа; підтримувати на належному рівні ресурсну базу (проводити роботу щодо нарощення розміру власного капіталу, дотримуватися вимог центрального банку щодо формування страхових резервів за ризикованими активами та

інших резервів, а також вимог щодо норми обов'язкових резервів, банківської ліквідності); проводити моніторинг та вживати належні заходи для поліпшення якості кредитного портфеля; створити систему антикризового управління, що регламентувала б дії банку щодо запобігання та ліквідації наслідків криз; підтримувати готовність банку до реагування в умовах кризової ситуації.

Формування надійної ресурсної бази банку стане запорукою мобілізації необхідних за обсягами і стабільністю ресурсів, що, своєю чергою, надасть можливості адекватно реагувати на виникнення кризових ситуацій із мінімальними негативними наслідками.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

В сучасних мінливих умовах в економіці країни необхідне узагальнення практичних аспектів формування банками ресурсної бази. У результаті такого дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Першочерговим завданням банківських установ при створенні ресурсної бази є формування власного капіталу, який забезпечує надійність банку й ефективність його діяльності, є засобом страхування інтересів вкладників, дає банкові можливість виконувати зобов'язання в непередбачуваних ситуаціях та відкриває можливості для залучення банком коштів на депозити. Провідні позиції у формуванні сукупного власного капіталу банківської системи займають найбільші банки, на частку яких припадає близько 65% власного капіталу всієї банківської системи.

Велика питома вага у власному капіталі належить статутному капіталові, однак загалом середній розмір статутних капіталів банківських установ впродовж останніх років залишався вкрай незначним, що свідчить про необхідність подальшої капіталізації банківської системи. Нарощення власних коштів банківських установ можливе за рахунок зовнішніх та внутрішніх джерел, ще одним із напрямків збільшення обсягів власних коштів банків у вітчизняних умовах є концентрація банківського капіталу на основі банківських злиттів та поглинань.

2. Ключовим моментом при плануванні стратегічних напрямів діяльності банківської установи є формування залучених ресурсів, від обсягу яких залежить можливість банку проводити активні та інші операції. Сутністю цього процесу є здійснення банком залучення нових клієнтів, створення найсприятливіших умов для розміщення ними своїх коштів саме в цій кредитній установі. При залученні ресурсів надзвичайно важливим для банківської установи є підтримання належного рівня ліквідності, що, своєю чергою зумовлює необхідність дотримання банками оптимальної структури залучених ресурсів. На сьогодні в структурі залучених ресурсів банківських установ України переважають вклади терміном до 2 років, що робить

проблематичним довготермінові вкладення банківських установ. Роль депозитних ресурсів у діяльності банківських установ полягає в створенні економічних передумов для організації кредитної діяльності, а відтак – отриманні прибутку. Однак мобілізація залучених ресурсів та здійснення депозитних операцій пов'язані зі значними грошовими матеріальними витратами банківських установ; ініціатива залучення коштів у вклади належить вкладникам коштів; загальний обсяг тимчасово вільних грошових коштів об'єктивно обмежений. Незважаючи на негативний вплив економічної кризи, простежується позитивна тенденція формування депозитних ресурсів, зростання яких більш як на половину забезпечується коштами фізичних осіб, а відтак, ці кошти можна вважати основою банківських ресурсів.

3. Дуже важливу роль у підтриманні банківської ліквідності та покритті нестачі залучених коштів для кредитно-інвестиційних операцій відіграють позичені ресурси. Особливістю їх формування є те, що ініціатива запозичення таких коштів, визначення обсягів і термінів належить банку та співвідноситься з його потребами. Позичені банківські ресурси можна формувати за рахунок отримання на міжбанківському ринку кредитів від інших банків та центрального банку або емісії банківською установою цінних паперів власного боргу.

4. У період кризових явищ в економіці країни особливого значення набуває міжбанківське кредитування. Як показало дослідження ринку міжбанківського кредитування, в різні роки попит на кредитні кошти змінював тенденцію. На динаміку банківських запозичень упродовж останніх років вплив мали терміни закордонних запозичень, розгортання кризових явищ у вітчизняній економіці й спад довіри клієнтів до банків. Підтримання банками ліквідності на належному рівні спричинило збільшення обсягів міжбанківських запозичень.

5. У структурі загальних банківських ресурсів цінні папери власного боргу займають дуже незначну частину. Зниження обсягу таких ресурсів простежується з 2008 року. Загальний стан економіки країни і банківської

системи значно звузили можливості банку щодо мобілізації вільних коштів таким способом.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ ВІТЧИЗНЯНИМИ БАНКАМИ

3.1. Мінімізація ризиків у процесі формування банками ресурсної бази в сучасних економічних умовах

Формування і реалізація банківської діяльності, а також формування ресурсної бази банків зокрема, не можуть ігнорувати ризики, що є в основі функціонування будь-якого банку.

На думку багатьох авторів, ризик – це вартісне вираження ймовірної події, яка викликає втрати [10, с. 342].

Іншими словами, розширюючи дане твердження, можна сказати, що ризик у банківській справі – це ймовірність події, котра може призвести до втрати банком частини своїх коштів, негативно вплинути на його прибуток або капітал, збільшити додаткові витрати у результаті банківських операцій чи зміни умов зовнішнього середовища.

Виникнення банківських ризиків зумовлено тим, що вартість банківських активів та зобов'язань піддається коливанням під впливом найрізноманітніших чинників: економічних, політичних, соціальних та інших. Метою проведення класифікації банківських ризиків є створення такої управлінської системи, яка б дала змогу банківській установі прогнозувати, аналізувати та мінімізувати окремі їх різновиди та досягти зменшення впливу сукупного ризику на свою діяльність.

Найпоширенішим є поділ ризиків на три категорії:

– фінансові (кредитний ризик; ризик ліквідності; ціновий; базисний; ризик зміни відсоткових ставок; валютний; ринковий; ризик інфляції; неплатоспроможності; інші ризики), що пов'язані з непередбаченими змінами в обсягах, дохідності, вартості й структурі активів і пасивів.

– функціональні (стратегічний; технологічний; ризик операційних або накладних витрат (ризик неефективності); ризик упровадження нових продуктів і технологій). Такі ризики виникають у ході створення певного

продукту або надання послуги як наслідок несвоєчасного чи неповного контролю за фінансово-господарською діяльністю, недоброякісного чи помилкового аналізу відповідної інформації. Вони не менш небезпечні, ніж фінансові, також призводять до фінансових втрат, однак ці ризики складніше ідентифікувати й оцінювати кількісно.

- інші зовнішні ризики (ризик невідповідності; втрати репутації; ризик країни).

Дещо іншу класифікацію банківських ризиків навела Г.С. Панова; поділивши їх на дві групи [98]:

- зовнішні (загальні) (кон'юнктурний; ризик країни; політичний; географічний; ризик невиконання зобов'язань; інфляційний);

- внутрішні (часткові) (за пасивними операціями; кредитний; процентний; валютний; незбалансованої ліквідності; недостатньої диверсифікації діяльності; банківських зловживань).

Основні складові банківського ризику визначено й стандартами Базельського комітету з банківського нагляду, основним завданням якого є запровадження єдиних та ефективних стандартів у сфері банківського регулювання і нагляду. З цією метою Комітет видає директиви та рекомендації для органів нагляду держав, котрі мають у ньому членство. Зазначені документи не є обов'язковими до виконання, проте їх враховують у національному законодавстві держав-членів та інших країн. Категорії ризиків, властивих банківському бізнесові, за стандартами Базеля II (2004 р.) загалом класифікують як фінансовий, операційний та бізнес-ризик [112]; такий підхід є універсальним.

Національний банк України здійснює банківський нагляд за дев'ятьма категоріями ризику: кредитним; ліквідності; зміни процентної ставки; ринковим; валютним; операційно-технологічним; репутації; юридичним; стратегічним. Запроваджена класифікація банківських ризиків практично повністю відповідає загальноприйнятій у банківській справі класифікації і класифікації банківських ризиків Базеля II.

При формуванні банківських ресурсів мінімізація ризиків повинна спиратися на аналіз фінансового стану банківської установи та його підрозділів, а також брати до уваги ризики проведення конкретних банківських операцій та ґрунтуватися на прийнятті таких рішень, які б дозволили мінімізувати втрати при їх здійсненні.

Основними принципами, на які має спиратися робота щодо мінімізації ризиків, є наступні:

1) дотримання оптимального співвідношення між ризикованістю та прибутковістю банківських операцій;

2) залучення до процесу управління ризиками як керівних підрозділів, так і тих, які безпосередньо забезпечують проведення відповідних банківських операцій;

3) роботу щодо мінімізації ризиків необхідно здійснювати поетапно та безперервно, оскільки постійно змінюються стан банку, фінансові спроможності банківських клієнтів, кон'юнктура грошового ринку, економічна ситуація в країні та в регіоні діяльності банку.

Мінімізувати банківські ризики варто за допомогою системи ризик-менеджменту, що містить наступні елементи: ідентифікація (розпізнавання) ризику; набір засобів і методів оцінки ризиків; інструментарій із обмеження і зниження ризиків; моніторинг та прогнозування ризиків; інформаційні потоки й організаційна структура, яка забезпечує роботу цієї системи.

Система ризик-менеджменту має забезпечувати виконання таких завдань [71, с. 46]:

– оптимізувати співвідношення потенційних можливостей, ризиків, розміру капіталу і темпів зростання банку;

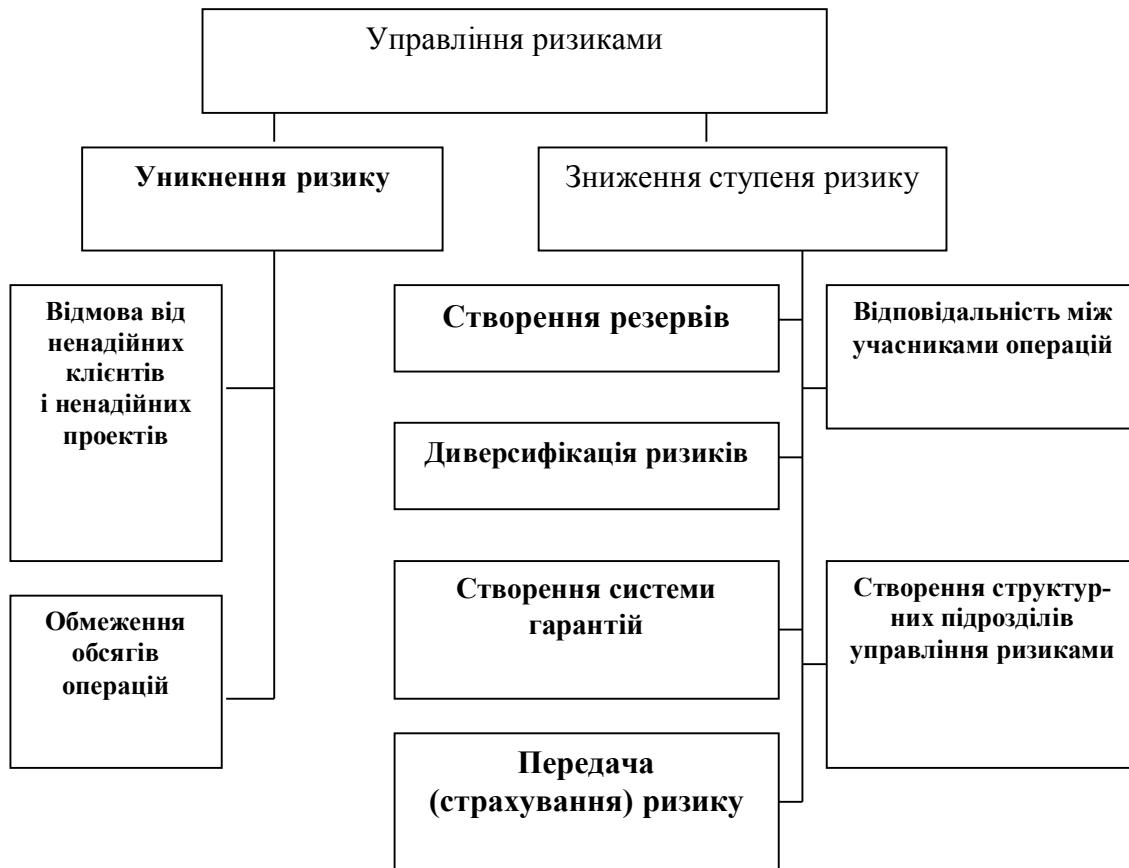
– реалізовувати системний підхід до оцінки й управління ризиками;

– співвідносити ризики й потенційні можливості для досягнення якнайкращих результатів;

– складати найважливішу частину процесу ухвалення управлінських рішень;

–підвищувати керованість банку за допомогою створення адекватної структури контролю.

Стратегічний банківський ризик-менеджмент необхідно доповнювати, на нашу думку, розробленням конкретних заходів і методів регулювання, відображених на рисунку 3.1.

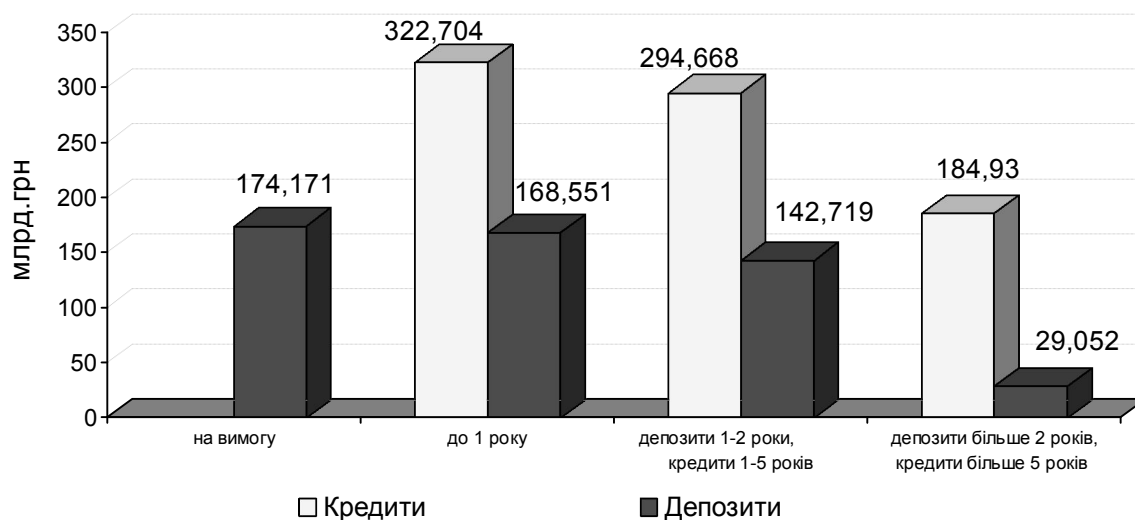
Рис. 3.1. Загальні методи банківського ризик-менеджменту в процесі формування банківських ресурсів [71]

Як і передбачено Законом «Про банки і банківську діяльність», заснування постійно діючого органу управління ризиками з функціями виявлення, оцінки, аналізу й мінімізації фінансових, функціональних та зовнішніх ризиків є неодмінна передумова стабільної діяльності банку.

Однією з головних проблем в сфері управління ризиками для українських банків при реалізації ресурсної політики в сучасних умовах є поліпшення управління ризиками пасивних операцій. Чисельні випадки фінансової нестабільності банківських установ постійно демонструють на практиці необхідність серйознішого підходу до аналізу банківських ризиків. Однією з

типових помилок фінансового менеджменту, якої допускаються комерційні банки і яка значною мірою негативно впливає на їхню ліквідність, є незбалансованість термінів активів і пасивів (рис. 3.2).

Як бачимо, для українського банківського сектору як і раніше, характерна зміщена структура балансу: пасиви значно коротші за активи, що породжує підвищений попит на короткотермінові ресурси й підтримує ризики ліквідності на високому рівні.

Рис. 3.2. Кредити та депозити за термінами погашення станом на 01.07.2012 р. [105]

Ризиками банку при реалізації ресурсної політики доцільно управляти в кілька етапів:

- 1) виявлення ризиків, що виникають у процесі здійснення банком акумуляції тимчасово вільних грошових коштів;
- 2) визначення джерел і обсягів інформації, необхідних для оцінки рівня ризиків;
- 3) визначення кола потенційно ризикових клієнтів і методів для оцінки ймовірності реалізації ризиків, побудова шкали ризиків;
- 4) вибір чи розроблення методу мінімізації ризиків;
- 5) ретроспективний аналіз результатів управління ризиками і необхідного коригування за попередніми пунктами схеми.

Система управління ризиками в процесі формування ресурсів банку має опиратися на загальні критерії оптимальності політики банку – ліквідність, дохідність, надійність. При цьому особливу увагу слід звертати на формування залучених ресурсів, оскільки саме вони становлять основу ресурсів банківської установи. Процес управління ризиками банку при залученні ресурсів доцільно будувати за наведеною у нашому дослідженні схемою, адаптованою до вирішення завдань оцінки якості депозитного портфеля банку.

До ризиків, пов'язаних із формування банківських ресурсів, належать:

– ризик незбалансованої ліквідності, що виникає внаслідок масового зняття коштів клієнтами банку зі своїх рахунків (у т. ч. масове дочасне зняття грошових ресурсів із строкових та ощадних вкладів), що може мати серйозні негативні наслідки для банку, аж до ймовірності його банкрутства;

– ризик втраченої вигоди, який пов'язаний із відсутністю для банку через різні як суб'єктивні, так і об'єктивні причини (наприклад, складну економічну ситуацію на ринку, несприятливу кон'юнктуру, конкуренцію, відсутність партнерських зв'язків з іншими банками, відсутність позитивного іміджу та ін.) можливості залучити необхідні обсяги ресурсів на депозити для забезпечення здійснення активних операцій (фактично є проявом ризику ліквідності);

– процентний ризик виникає у зв'язку з несприятливою ситуацією, що склалася на ринку депозитів (подорожчання залучення ресурсів для банку);

– ризик трансформації, який проявляється також у вигляді ризику ліквідності та процентного ризику й інші.

Інформаційна база банку має відповідати певним вимогам, до яких належать наступні:

– дослідження динаміки змін окремих складових банківських ресурсів;

– класифікація ресурсів за сумами, термінами, групами клієнтів;

– визначення розміру стабільної частини залучених ресурсів, враховуючи кожен вид депозитів;

– врахування номінальної і реальної ціни залучених ресурсів (із зазначенням поправки на податки, норми обов'язкових резервів та ін.);

– встановлення вартості формування складових банківських ресурсів.

Визначивши найважливіші ризики, пов'язані з акумулюванням ресурсів, і спираючись на повноцінну інформаційну базу, ресурсна політика банку має конкретизувати методи, способи та прийоми управління такими ризиками.

Банківським установам доцільно використовувати різноманітні методи оцінки ризиків за операціями з формування ресурсів, котрі дадуть змогу враховувати зміни загальної суми ресурсів протягом визначеного банком періоду, а також за групами клієнтів. Із цією метою доцільно використовувати кількісні показники, визначаючи зміни абсолютної суми ресурсів у динаміці. Кількісну оцінку ресурсів банку слід доповнити даними структурного аналізу; використати систему фінансових коефіцієнтів, у т. ч. нормативи Національного банку; оцінити стабільність залучених ресурсів; використати факторний аналіз; аналіз грошових потоків; розробити необхідне програмне забезпечення для комплексної оцінки ризиків, пов'язаних із депозитними операціями.

На сучасному етапі економічного розвитку найважливішими методами оцінки ризиків, пов'язаних із формування ресурсів банків, є структурний аналіз, використання системи фінансових коефіцієнтів і балансування активів та пасивів для підтримки ліквідності й рентабельності банку.

Методи страхування ризиків при мобілізації ресурсів банку мають охоплювати: обов'язкове страхування (централізовані обов'язкові фонди страхування депозитів, фонди і резерви банку, в т. ч. капітал банку); добровільне страхування клієнтами вкладів; змішане страхування (використання двох згаданих методів одночасно).

Ретроспективний аналіз ризиків, пов'язаних із формуванням ресурсів, слід проводити, використовуючи аналіз грошових потоків і з урахуванням позиції ліквідності, управління платіжним балансом банку чи коррахунком та ін. Основною метою такого аналізу має бути прогнозування стану коштів на рахунках банку в майбутньому.

У банківській практиці застосовують безліч методик управління ризиками. Одні базовані на найпростіших розрахунках, інші – на складних, наприклад, із

застосуванням статистичних моделей на основі даних про поточні операції, або – з використанням динамічного моделювання. Вибір методики не в останню чергу залежить від особливостей діяльності банківської установи.

Процес управління ризиками має забезпечити насамперед можливість отримувати обґрунтовані розрахунки ризиків, з якими стикається банк у поточній діяльності, а також визначати ймовірність виникнення надмірних ризиків.

Системи виміру ризиків покликані оцінювати всі суттєві ризики, пов'язані з активами, зобов'язаннями та позабалансовими позиціями банку; застосовувати загальноприйняті фінансові поняття і методи виміру ризику; спиратися на документально обґрунтовані вихідні дані й параметри.

До окремих методів оцінки та управління ризиками, пов'язаними з формуванням ресурсів банків, належать:

1. Структурний аналіз банківських ресурсів.

Даний аналіз необхідно проводити з метою визначення структури банківських ресурсів, яка в кожному банку є індивідуальною, оскільки залежить від його спеціалізації чи, навпаки, універсалізації, особливостей діяльності, а також стану ринку позичкових ресурсів.

Порівняльний якісний аналіз структури ресурсів можна проводити за складом акціонерів банку, за групами клієнтів і за термінами ресурсів, що дає змогу визначити, з яких секторів економіки і на які терміни залучають основну масу ресурсів у банк. При цьому важливо використовувати матеріали як синтетичного, так і аналітичного обліку.

Кількісний аналіз структури банківських ресурсів допомагає визначити роль кожного економічного контрагента в нарощенні ресурсів даного банку. Структуру сформованих ресурсів важливо проаналізувати не тільки за термінами, а й за сумами.

2. Аналіз структури залучених ресурсів банку за формою вилучення.

Цей вид аналізу проводять для визначення ступеня зміни обсягів ресурсів, залучених на поточні рахунки, з одного боку, і на строкові вклади, – з іншого,

які є основою для вивчення ліквідності банку з точки зору пасивів. Такий аналіз дає змогу оцінити значимість кожного джерела залучених ресурсів і їх динаміку.

Очевидно, що чим більша частка стабільної і дешевої частини пасиву балансу банку, тим стабільніший його стан і вища дохідність, оскільки в такій ситуації спостерігається тенденція до максимізації маржі даного банку.

3. Аналіз структури залучених ресурсів за термінами.

Перспективним у сучасних умовах є процес групування коштів на рахунках клієнтів за термінами, оскільки це дає змогу проаналізувати співвідношення активів і пасивів за термінами і сумами. Таке групування допомагає оцінити терміни можливого повернення коштів клієнтами та, відповідно, прогнозувати і регулювати ліквідність балансу банку.

4. Оцінка ризику трансформації ресурсів .

Ризики трансформації виникають через невідповідність за термінами активів і пасивів. Чим більша невідповідність, тим вищий ризик. Для визначення цієї різниці в кількісному вираженні використовують коефіцієнт трансформації.

Трансформація ресурсів за термінами може бути одною з причин загострення банківської ліквідності. Тому її необхідно регулювати шляхом страхування і резервування частини короткотермінових ресурсів.

Для зниження ризику трансформації необхідно підтримувати оптимальну структуру активів і пасивів, не допускаючи сильної трансформації короткотермінових пасивів і довготермінових активів.

5. Оцінка ступеня стабільності залучених банківських ресурсів.

Даний метод використовують для детальнішої характеристики ресурсів банку, що є відправним пунктом при плануванні кредитного розміщення коштів банку, в результаті чого визначають стабільну частину депозитів, котру можна охарактеризувати як ресурси, що не піддаються (або слабо піддаються) впливу змін кон'юнктури ринку.

Кожен банк має систематично визначати ту частину депозитів, яка безболісно для нього може бути використана з метою кредитування. У вітчизняних банках нерідко застосовують спрощений підхід при визначенні стабільної частини депозитів, розуміючи під ними лише строкові вклади.

Отже, для підтримання стабільності банківських ресурсів ми пропонуємо:

- застосовувати штрафні санкції для зменшення ризику дочасного вилучення коштів зі строкових вкладів;

- запровадити норми щодо обов'язкового попередження банку, в наперед визначений термін (30 – 60 – 90 днів), про бажання клієнта дочасно розірвати депозитний договір;

- приділяти увагу встановленню та коригуванню незнижуваних залишків за депозитами до запитання.

6. Створення інформаційної бази для аналізу якості залучених ресурсів банку.

Найважливіші вимоги до інформаційної бази банку для аналізу якості залучених ресурсів такі:

- висока достовірність і можливість зіставлення даних;
- репрезентативність аналітичного ряду;
- повнота і достатній обсяг інформації для обґрунтування висновків та пропозицій щодо підвищення якості залучених ресурсів.

До інформаційної бази банку з метою аналізу якості залучених ресурсів необхідно вводити наступні дані:

- кількісні дані (в абсолютному вираженні);
- дані, що характеризують структуру залучених ресурсів (за групами клієнтів; за термінами вилучення) та ін.

Перераховані дані доцільно використовувати як фактичні дані на конкретну дату, розраховуючи середні величини; застосовуючи динамічні ряди, статистичні, економіко-математичні та інші методи аналізу.

7. Оцінка конкурентних позицій банку щодо можливості акумуляції додаткових ресурсів на ринку.

На завершальній стадії аналізу ресурсів банку доцільно визначити темпи приросту їхнього загального обсягу та окремих їх складових, а також порівняти отримані дані з темпами приросту за цей же самий період ресурсів інших банків. Аналіз роботи інших банків дасть змогу зробити висновки про масштаби розширення діяльності банківських установ щодо мобілізації ресурсів. Необгрунтоване поєднання банку з якимось одним джерелом фінансування рано чи пізно негативно позначиться на його економічному стані.

8. Аналіз ресурсів банку з урахуванням ступеня їх ліквідності.

Позиція ліквідності банку передбачає зіставлення залучених та розміщених коштів за сумами і термінами. Вона дає банкові змогу планувати свої активні операції з досягненням максимально можливого прибутку за підтримки необхідного рівня ліквідності.

Одним із основних методів управління ліквідністю й платоспроможністю вітчизняних банків (із позиції внутрішнього та зовнішнього аудиту) є дотримання ними економічних нормативів центрального банку, що містять єдині критерії і вимоги до всіх банків з метою забезпечення їхньої стабільності та стійкості. Дотримання банками України нормативів ліквідності наведено у додатку Ж. Нормативи обов'язкового резервування, які Національний банк України встановив для формування обов'язкових резервів, наведені у додатку И.

Важливе значення для аналітичної роботи по визначенню ліквідності й надійності банку має також процес побудови динамічних рядів за всіма нормативами ліквідності, порівнюючи їх із оптимальними значеннями.

Головний висновок, який можна зробити на основі аналізу ліквідності банку, стосується оцінки його надійності, ефективності кредитної діяльності та рівня ризик-менеджменту в процесі її проведення.

Якщо в кінцевому результаті, після застосування різних методів, рівень ризику з якоїсь причини не вдається мінімізувати, керівництво банку може прийняти рішення про його уникнення. Уникнення ризику чи його зниження до допустимого рівня досягають обмеженням обсягів операцій. Обмеження

обсягів операцій забезпечує зменшення розмірів можливих втрат, а скорочення ризикового періоду дає змогу знизити ймовірність настання негативної події.

Однак проблема ліквідності виходить за рамки тієї чи іншої банківської установи, оскільки дефіцит ліквідності в одному банку може позначитися на системі банків у цілому; тому управління ризиком ліквідності є передумовою довіри до банківської системи країни, а питанням управління ліквідністю приділяє велику увагу центральний банк країни.

Від жовтня 2008 р. в Україні дедалі більше відчувався вплив світової фінансової кризи, що насамперед торкнулася вітчизняних банків, які втратили можливість отримувати дешеві кредити в Європі та, відповідно, зменшили обсяги кредитування приватного сектору й підприємців. У цей період відплив вкладів фізичних осіб із банківської системи призвів до різкого зменшення банківських ресурсів. Так, за 10 днів жовтня 2008 р. загальна сума зобов'язань банків зменшилася на 18 млрд. грн. У таких умовах Національний банк України змушений був увести заборону на дочасне повернення строкових депозитів, що було впроваджено постановою Правління Національного банку України 11.10.2008 р. № 319, що вповільнило процеси відпливу ресурсів, але не зупинило їх. Відплив депозитів населення тривав до квітня 2009 р. Наслідками відпливу депозитів у 2008-2009 рр. можна вважати погіршення ліквідності як окремих банківських установ, так і банківської системи загалом та впровадження рішенням центрального банку тимчасових адміністрацій.

З метою стабілізації даної ситуації, Національний банк України розробив нову редакцію Положення «Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України», що була затверджена постановою Правління Національного банку України №259 від 30 квітня 2009 р. Цей нормативний документ покликаний удосконалити механізм та інструменти регулювання грошово-кредитного ринку й ефективного їх використання для регулювання ліквідності банків. Відповідно до цього нормативного документа Національний банк України в чотири рази скоротив максимальний термін рефінансування банків – із одного року до 90 днів, також розширив перелік об'єктів застави, яку

НБУ приймає при наданні банкам кредитів рефінансування. Так, забезпеченням при кредитуванні можуть бути: цінні папери Державної іпотечної установи, зокрема ті, що розміщені під гарантію Кабінету Міністрів України та підтвержені коштами в державному бюджеті України; іноземна валюта (долари США, євро, англійські фунти стерлінгів, швейцарські франки, японські єни); гарантії іншого банку-резидента. Слід зазначити, що залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку Національний банк України може приймати під забезпечення кредиту рефінансування як однорідну, так і змішану заставу.

Усі ці зміни покликані спростити механізм рефінансування і надати банкам, які не мають певного виду застави в достатній кількості, можливість отримати кредит Національного банку для підтримання своєї ліквідності.

Відповідно до рекомендацій Базельської угоди Національний банк України з метою контролю за станом ліквідності банків України встановив нормативи ліквідності, що визначені в Інструкції «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні», затвердженій постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р. (зі змінами і доповненнями). Дотримання економічних нормативів ліквідності забезпечує певний мінімально необхідний рівень ліквідності кожного окремого банку. Проте через статичність і ретроспективність показників нормативів вони не можуть бути точним індикатором ліквідності банків.

Основним джерелом виконання банками своїх поточних розрахунків та розрахунків своїх клієнтів є кошти на кореспондентському рахунку в Національному банку. Наявність коштів на цьому рахунку – запорука миттєвої ліквідності будь-якого банку. Національний банк регулює ліквідність банків із урахуванням динаміки ліквідності банківської системи, й провідне місце серед цих показників займає обсяг коштів на коррахунках. Розрахунковий рівень тимчасово вільної ліквідності на 01.01.2009 р. становив 5,0 млрд. грн. порівняно з 9,3 млрд. грн. на 01.01.2008 р. [105]. На початку 2008 р. спостерігався високий рівень ліквідності, зумовлений насамперед значними видатками бюджетних коштів у грудні 2007 р., що спонукало Національний банк здійснювати операції

переважно з мобілізації коштів банків. За грудень 2008 р. середньоденні залишки тимчасово вільної ліквідності збільшилися на 14,8%. Впродовж 2009 р. тривала тенденція до зростання залишків тимчасово вільної ліквідності банків. Впродовж 2010 р. характерною тенденцією була наявність надлишкової ліквідності банківської системи. Що стосується 2012 року, то незважаючи на збільшення залишку коррахунків на 6,1% до 24,1 млрд. грн., на борговому ринку зросла вартість коштів. Відображаючи високу волатильність коррахунків та нерівномірність розподілу ресурсу в банківській системі, що безумовно впливає на банківську ліквідність.

Отже, проблема підтримання ліквідності набуває важливого значення на рівні як окремої банківської установи, так і банківської системи країни в цілому, а відтак питання централізованого управління ліквідністю виходять на перший план. Регулювання ліквідності – один з пріоритетних напрямів роботи як окремих банків, так і центрального банку країни. Очевидним стає той факт, що проблеми регулювання банківської діяльності потребують подальшого вдосконалення це стосується, зокрема, питань участі держави в капіталізації банків, удосконалення й забезпечення ефективності процесу рефінансування банків і надання стабілізаційних кредитів, управління ризиками при формуванні ресурсів.

3.2. Шляхи вдосконалення роботи банків в процесі формування ними ресурсної бази

Необхідність формування збалансованих ресурсів банків пояснюється необхідністю підвищення прибутковості діяльності банку та зміцнення його позицій на ринку в умовах зростаючої конкуренції, тобто формування оптимальної структури активів і пасивів, зваженого підходу при управлінні ризиками, впровадження нових банківських послуг та технологій.

При формуванні ресурсів банківської установи в ринковій економіці доцільно спиратися на наступні орієнтири:

– банківська діяльність у сфері формування ресурсів має бути зорієнтована

на потреби ринку, на задоволення попиту клієнтів, а також на створення й просування таких банківських продуктів і послуг, які можуть забезпечити прибуткову банківську діяльність;

–сформовані банківською установою ресурси мають сповна забезпечувати можливості банку з розміщення коштів;

–ефективність банківської діяльності необхідно забезпечувати зменшенням витрат на формування ресурсів і максимізацію доходів від їх розміщення;

–при формуванні ресурсів банківські установи повинні використовувати сучасну інформаційну базу та новітні технології.

Із нашого погляду необхідно звернути увагу на наступні напрямки розширення сфери діяльності банківських установ у процесі реалізації ресурсної політики:

- 1) розширення клієнтської бази банків та збереження постійної клієнтури;
- 2) залучення представників малого бізнесу як потенційних власників депозитних рахунків;
- 3) створення багатофункціональної бази даних для управління інформацією про клієнтів;
- 4) розширення спектру продуктів та послуг, що надаються;
- 5) розширення маркетингових прийомів щодо просування банківських продуктів;
- 6) мінімізація витрат при формуванні банківських ресурсів.

1. Важливим чинником досягнення стратегічної мети ресурсної політики є збереження та розширення клієнтської бази банківської установи. При реалізації цього завдання зусилля банку мають бути спрямовані на побудову таких взаємин із клієнтами, які одночасно задовольняли б їхні й банку інтереси, спрямовані на стабільне нарощування ресурсів за умов підтримання ліквідності, забезпечення рентабельності та дотримання інших нормативів діяльності банків, встановлених НБУ. З цією метою, пропонуємо спрямувати зусилля банку на поліпшення ставлення вкладника до банківської установи, а

саме підвищення якості обслуговування клієнтів. Вкладник, який приходить до банківської установи, має розраховувати на те, що про його фінансові потреби подбає кваліфікований персонал. А також має бути переконаний, що банк захистить його інтереси. Банківським працівникам необхідно пам'ятати, що будь-яка дрібниця в установі банку може сформувати лояльність клієнта саме до даної установи. Просте задоволення потреб вкладника нині не є актуальним, оскільки банківська установа має зробити все для того, щоб даний клієнт прийшов до цього банку ще раз. Традиційні методи взаємодій із вкладником стають дедалі неефективними, оскільки клієнтові нині потрібно розуміння суті його проблеми і задоволення потреб. Для досягнення цієї мети необхідно сегментувати клієнтську базу за кількома ознаками, оскільки саме так можна досягти індивідуального підходу до кожного клієнта. Банківських клієнтів на групи необхідно поділяти відповідно до їхніх потреб, схильностей і глибини відносин із банком. Банк має уникати застосування універсальних, розрахованих на всіх і ні на кого конкретно пропозицій. Клієнтську базу необхідно комплектувати за групами, кожна з яких заслуговує оригінального поєднання сервісу, рекламної політики, асортименту фінансових продуктів і послуг.

Пропонуємо поділити клієнтську базу банку на групи з визначенням для кожної з них обсягу і частки депозитів та кредитів, прибутковості, демографічного профілю, динаміки споживання банківських послуг, а також потреб та поведінки споживачів. Така сегментація показана на таблиці 3.1.

Аналітична служба банку має визначити потреби та можливості клієнтів у кожній групі, а співробітники маркетингового підрозділу на основі результатів даного аналізу – розробити і провести цільові кампанії, пропонуючи різним категоріям клієнтів ті фінансові продукти, які з великою ймовірністю будуть ними використані.

Таблиця 3.1.

Сегментація клієнтської бази банку [47]

№	Назва групи	Характеристика клієнтів групи
1	«Інвестори»	клієнти з великим обсягом депозитів, які значно перевищують кредити, що вони отримали в банку
2	«Позичальники»	клієнти, які одержали іпотечні кредити або заможні клієнти зі значним обсягом кредитів
3	«Забезпечені»	клієнти зі значним обсягом депозитів або високим рівнем поточного доходу
4	«Дебітори»	клієнти з високим обсягом кредитів
5	«Юнацтво»	клієнти віком від 14 до 24 років, студенти
6	«Пенсіонери»	клієнти віком понад 60 років або клієнти для яких пенсія – основне джерело доходу
7	«Сумнівні»	позичальники з незначним залишком на депозитному рахунку
8	«Активні»	клієнти, що роблять більше чотирьох транзакцій за місяць
9	«Депозитори»	всі інші

Проведення сегментації клієнтів має супроводжуватися подальшим моніторингом щодо міграції клієнтів із групи в групу для мобільного і найповнішого задоволення змінених потреб клієнтів. Здійснення такої роботи може стати, на нашу думку, важливою конкурентною перевагою при реалізації банком ресурсної політики.

Сегментують клієнтську базу північноамериканські банки Wells Fargo, Sun Trust Bank, Royal Bank of Canada, а також деякі європейські банки.

2. Дії ресурсної політики при формуванні та збільшенні ресурсної бази банку за допомогою депозитів мають бути, з нашої точки зору, спрямовані на переорієнтацію сприйняття представників малого бізнесу не як позичальників, а як потенційних власників депозитних рахунків. Нині малий бізнес сприймають лише як споживача кредитних ресурсів банків. На нашу думку, представники малого бізнесу володіють значними вільними коштами, котрі можуть розмістити у банківські депозити. Актуальною для банків стала проблема розроблення відповідних депозитних програм, що задовольняли б потреби малого бізнесу.

Особливістю малого бізнесу є те, що при обслуговуванні невеликої компанії банківський працівник може одночасно пропонувати як корпоративні, так і роздрібні продукти та послуги, які призначені для задоволення потреб керівника та співробітників фірми. Такий супутній продаж продуктів може, на нашу думку, дати додатковий прибуток, крім загального доходу від малого бізнесу. Співпраця суб'єктів господарської діяльності та банків започатковується здебільшого із відкриття поточного рахунку. Саме із цього моменту починається боротьба за клієнта. При реалізації депозитних програм, орієнтованих на малий бізнес, банк має пропонувати підприємцям послуги з управління капіталом, оскільки часто у представників малого бізнесу нема відповідних знань і навиків щодо здійснення інвестиційного процесу.

Індивідуальний підхід до представника малого бізнесу має охоплювати певний пакет фінансових послуг (від зарплатних схем до страхування). У даний набір обов'язково необхідно ввести депозитний рахунок.

Сукупність компанії малого бізнесу – це самостійний сектор економіки, але навіть у даному сегменті є ніші, що відрізняються одна від одної. Із маркетингової точки зору, сектор економіки можна поділити на кілька сегментів: залежно від галузі, продукції, каналів збуту, розміру компанії та етапів її життєвого циклу й ін. Вибір сегмента, на який буде спрямована маркетингова кампанія з просування депозитних послуг і побудова тактики продажу – найважливіші аспекти реалізації ресурсної політики банку .

Можемо запропонувати подвійний пакет послуг для представників малого бізнесу, що містить:

- «послуги для бізнесу»: лізингові кредити, кредити з можливістю розподілу відповідальності між партнерами, послуги з управління готівкою, послуги з управління капіталом, дебетні картки, особисті банківські сейфи і т. д.;
- «індивідуальні послуги»: клієнтові пропонують на вибір обрання кредиту чи депозиту, дебетної або кредитної картки.

Подібну практику застосовує американський банк Sun Trust Bank. В іншому банку США Wells Fargo – практикують кілька пріоритетних напрямків

обслуговування галузі малого бізнесу. Клієнтами даного банку є аудиторські компанії, ресторани, представники роздрібної торгівлі. Працівники Wells Fargo на власний розсуд пропонують суб'єктам господарської діяльності певні банківські продукти: компаніям-виробникам можуть надати кредит на купівлю обладнання, а представникам роздрібної торгівлі – послуги щодо управління готівковими коштами.

Із нашої точки зору, некомерційні організації, асоціації домовласників, сервісні компанії є найціннішими для банків клієнтами, саме як власники депозитних рахунків, оскільки вони майже не користуються кредитами. Найкращою пропозицією для даних представників малого бізнесу від банківських установ має стати можливість відкрити високодохідний депозитний рахунок, а також отримання додаткових послуг за допомогою Інтернету.

Більшість американських банків забезпечили своїх клієнтів послугами через мережу Інтернет. Наприклад, клієнти електронного Net Bank можуть відкрити депозитний рахунок на сайті банку, а також розробити власний дизайн чеків за допомогою програми Sierra Xchange [77, с. 53].

3. У процесі реалізації ресурсної політики банків надзвичайно важливого значення набувають вивчення думки клієнтів й управління взаєминами з ними. Необхідність відновлення та закріплення довіри до банківської установи, створення її позитивного іміджу потребують, на наше переконання, створення багатофункціональної бази даних для управління інформацією про клієнта. Дана система має містити аналітичні програми для автоматизації прогнозування, ведення різного роду звітності й управління відносинами з клієнтами. Таке нововведення дало б змогу створити сприятливий імідж для банку, який знає і розуміє кожного зі своїх клієнтів. Створення такої бази даних дасть банкові змогу не тільки запропонувати вкладникові ту послугу, що найнеобхідніша для нього, а й проаналізувати загальні тенденції стосовно окремих сегментів ринку та груп клієнтів.

Подібну практику застосовують банк Union Bank of California та банк Credit Suisse (Швейцарія).

4. Створення стабільних, надійних та достатніх за обсягами залучених ресурсів потребує розширення банківських депозитних послуг або вдосконалення вже існуючих. Цікавим, на нашу думку, досвідом може стати синтез банківських продуктів із продуктами спеціалізованих кредитно-фінансовими інституцій та видозміна вже наявних послуг із урахуванням потреб клієнтів.

Пропонуємо вітчизняним банкам застосувати у своїй діяльності ощадний вклад, кошти з якого можуть бути використані на оплату лікарських послуг, купівлю медикаментів та ін. Застосування даного продукту може, з нашої точки зору, привабити українських споживачів банківських послуг, оскільки в нашій країні нема масового, ефективного медичного страхування. Даний депозитний продукт дає клієнтам змогу акумулювати частину своїх коштів, що нині непотрібна для споживання.

За економічною суттю ця послуга є звичайним депозитом із правом клієнта поповнювати даний рахунок. Особливістю такого вкладу мають стати звільнення від оподаткування та можливість використання тільки для потреб, пов'язаних із здоров'ям клієнта.

Така депозитна послуга може мати наступні різновиди:

- стандартний ощадний рахунок;
- банківський рахунок із нарахуванням відсотків, загальною сумою яких можна розпоряджатися за допомогою дебетної картки.

Такий депозит має цільове призначення, а відтак банкові потрібне письмове підтвердження клієнта та його лікаря на зняття коштів із даного рахунку. Охоплювати депозит має дві категорій вкладників:

- клієнтів, які бажають заощадити певну суму коштів на медичне обслуговування в майбутньому;
- клієнтів, які використовують даний депозитний рахунок як додаткове фінансове джерело для покриття медичних витрат, а також вільного від

оподаткування пенсійного ощадного рахунку.

Основними перевагами даного депозиту є наступні:

- 1) власник рахунку має змогу використати свої заощадження у будь-який зручний для нього момент;
- 2) клієнт залежно від своїх потреб визначає термін дії депозиту;
- 3) такий вклад дає змогу не тільки акумулювати кошти, а й отримувати прибутки, тобто нараховані відсотки;
- 4) суми і терміни поповнення даного вкладу – не обмежені. Клієнт за своїм бажанням та фінансовими можливостями може їх змінювати;
- 5) банк не виступає посередником між клієнтом і медичною установою. За використання даних коштів клієнт відповідає самостійно.

Перевагами для банківської установи, яка пропонує дану послугу, є:

- залучення як довго-, так і короткотермінових ресурсів;
- збільшення своїх конкурентних переваг порівняно з іншими банківськими установами;
- для реалізації такої послуги залучають наявний персонал банку після проведення відповідного інструктажу.

Подібні продукти пропонує American Chartered Bank (США).

Вважаємо за необхідне при розробленні ресурсної політики, охопити увагою клієнтів молодого віку. Вітчизняна банківські установи не вважають молодих людей цінними споживачами своїх продуктів, оскільки особи віком від 18 – 28 років не мають стабільних джерел доходів і значних заощаджень. Даний сегмент клієнтів є малоприбутковим, а інколи й затратним для банківських установ. Проте молоді клієнти, у переважній більшості, мають наміри будувати довготермінові відносини з кредитною установою і в перспективі можуть отримувати привабливіші пропозиції від своїх банків (збільшення відсоткової ставки за депозитом або «дешеві» іпотечні кредити).

Як продукту для молодих споживачів банківських послуг пропонуємо картковий рахунок, який одночасно є поточним депозитом та ідентифікаційною картою студента. Клієнти можуть використовувати комбіновану картку не

тільки в університеті, а й при розрахунках у магазинах та інших торгових точках.

Завоювання молодіжного споживчого сегменту потребує створення найвигідніших та зручних для молодих клієнтів продуктів, а також трансформацію вже наявних послуг для задоволення потреб людей віком від 18 до 30 років. У рамках реалізації даної стратегії пропонуємо наступні депозитні продукти:

- депозитний рахунок, що розрахований на студентів віком від 18 до 25 років;
- ощадний рахунок, призначений для людей віком від 14 до 20 років.

Дані продукти, крім наявності депозитного рахунку, охоплюють систему різноманітних бонусів та додаткових послуг. Наприклад, поєднання пластикової картки зі студентським квитком або ідентифікаційною картою учня, можливість отримання знижок на квитки в кінотеатри, авто- і залізничний транспорт. Окрім даних переваг, можуть містити фінансові особливості, наприклад, можливість застрахувати мобільний телефон, отримати від банку дебетну картку з лімітованою кредитною лінією та ін.

У цілому, орієнтуючись на молодого споживача, банківські установи мають враховувати те, що даний сегмент не дасть достатньо швидкого й вагомого прибутку. Проте такі клієнти, які в майбутньому залишаться лояльними щодо своєї банківської установи, забезпечать їй ще більші доходи. Банківським установам, на нашу думку, слід звернути увагу на даний сегмент клієнтської бази, не забуваючи при цьому, що молодий клієнт – це клієнт особливий, який потребує до себе значної уваги та спеціально створених або якісно адаптованих до своїх потреб продуктів та послуг.

Отже зростання обсягів і подальше вдосконалення депозитного обслуговування банківських клієнтів можна здійснювати через пошук та впровадження нових форм взаємовигідного співробітництва банку з вкладниками. До таких форм можна віднести відкриття деяких нових видів

депозитних рахунків, поширених у банківській практиці промислово розвинутих країн, наприклад:

–рахунки з управлінням коштами, на яких клієнтам надана можливість зберігати певний мінімум, необхідний для забезпечення поточних розрахунків, а всі суми понад цей мінімум автоматично вкладають у різні види ліквідних і доходних активів, що забезпечують процент вищий, ніж звичайні рахунки до запитання;

–депозитні рахунки грошового ринку, що є, по суті, депозитами до запитання, рівень процентних ставок за якими регулярно (наприклад, щотижня) коригують відповідно до змін ринкової норми банківського процента або встановлюють згідно зі середнім відсотком за державними облігаціями. Прив'язування рівня процентних ставок за вкладами з дохідністю державних цінних паперів може стати додатковим фактором довіри клієнтів до банку, спонукаючи їх розміщувати вільні ресурси на таких рахунках;

–рахунки «зв'язаних послуг», операції за якими передбачають надання комплексу послуг, у т. ч. дозволу на виписування чеків понад залишок на рахунку, надання сейфа, кредитної картки, зменшення процентів за деякими видами кредитів.

Перспективним напрямом удосконалення депозитного обслуговування клієнтів є розширення кола депозитних рахунків із різноманітними режимами функціонування. Це дасть можливість банківським вкладникам отримати додаткові можливості та використати свої кошти із отриманням прибутку. У відносинах комерційних банків із різними групами клієнтів: як із фізичними особами, так і з юридичним, – доцільно було б використовувати депозитні рахунки, що мають змішаний режим функціонування.

На нашу думку, доцільним може стати активне застосування строкових вкладів із додатковими внесками, а також використання, при нагальній потребі, коштів на ощадних та строкових депозитах для здійснення розрахунків. У перспективі чітке розмежування різних видів депозитів – до запитання, строкових, ощадних, – поступово зникатиме, що підтверджується досвідом

банків розвинених країн, де постійно розширюється сфера застосування змішаних типів рахунків.

Дійовим методом додаткового залучення банківськими установами коштів на депозити може стати комплексне обслуговування клієнтури. Крім традиційного кредитно-розрахункового і касового обслуговування, комерційні банки можуть надавати своїм клієнтам низку додаткових послуг. Постійне розширення переліку депозитних послуг, зниження їхньої вартості, поліпшення якості кредитно-розрахункового і касового обслуговування, надання різноманітних консультацій сприятимуть зростанню обсягів банківських ресурсів та забезпечать установі банку відповідний рівень прибутковості при розміщенні цих ресурсів у активи.

Велика кількість банківських депозитних продуктів нині представлена у багатьох країнах світу. Іноземні банки пропонують безліч вкладів як для населення, так і для юридичних осіб. Серед них – строкові депозити, особливі умови за депозитами до запитання, електронні гаманці та ін. На жаль, вітчизняні банки не можуть дозволити собі таку кількість продуктів. Дану проблему можна пояснити наступним:

- в Україні нема адекватного попиту на велику кількість таких продуктів;
- економічні суб'єкти залишаються порівняно недосвідченими стосовно питань управління власними коштами або капіталом.

Актуальним завданням для банків є необхідність спрямувати увесь потенціал на залучення нових клієнтів і збереження довіри вже наявних клієнтів. На сучасному етапі розвитку економіки України депозитні продукти банків порівняно з іншими формами інвестування тимчасово вільних фінансових ресурсів є найпростішим варіантом розміщення коштів. Оскільки діяльність на фондовому ринку чи на ринку нерухомості потребує розпорядження значними сумами коштів, проблема ефективної діяльності банків із залучення коштів фізичних осіб та суб'єктів господарювання саме на

банківські депозити набуватиме дедалі більшої актуальності, особливо за умов нестабільності економічного середовища.

5. Потребує уваги з боку банківського менеджменту і маркетинговий аспект здійснення ресурсної політики, оскільки з метою ефективного формування банківських ресурсів необхідно використовувати різноманітні маркетингові прийоми для успішного просування на ринок депозитних продуктів. Слід зазначити, що останнім часом в Україні спостерігається тенденція до залучення коштів клієнтів на рахунки за допомогою проведення банками окремих акцій, збільшення відсоткових нарахувань на вклади клієнтів, визначення диференціації відсотків за різними видами вкладів залежно від валюти і термінів, стимулювання клієнтів через систему маркетингових послуг, аукціони та інші форми заохочення збільшення заощаджень на вигідних умовах тощо.

За кордоном широко застосовується акумулювання коштів домашніх господарств за допомогою різдвяних, відпускних, податкових та інших строкових вкладів. Додаткові внески на ці вклади дозволено робити регулярно з метою нагромадження коштів, достатніх для оплати видатків на різдвяні свята чи на час відпустки. Проте такі вклади не дуже поширені в нашій країні. Для банків такі методи мобілізації коштів цікаві тим, що сприяють зростанню депозитів і стимулюють вкладників розміщувати тимчасово вільні кошти саме на банківські рахунки.

Як заохочення до співпраці з банківською установою пропонуємо при відкритті депозитних рахунків, орієнтованих на споживачів віком до 14 років, тобто дітей, розігрувати подарунки, наприклад футбольний м'яч або відеогру; для групи клієнтів віком від 14 до 20 років при відкритті депозитного рахунку можна запропонувати як приз розіграш мобільного телефону та інших нефінансових переваг; для групи клієнтів віком від 21 року при відкритті будь-якого депозитного рахунку пропонуємо розігрувати можливість отримати додатково кредит із нульовою ставкою або іпотечний кредит на пільгових умовах.

Ще однією обов'язковою, на наш погляд, умовою підвищення ефективності депозитного обслуговування банками клієнтів є те, що банки мають звертати особливу увагу на конкурентні переваги інших банків щодо залучення ресурсів. Технологічні і маркетингові нововведення будуть дедалі частішати, оскільки банки намагаються привернути увагу клієнтів новими видами внесків, що відповідають нинішнім фінансовим вимогам. Новинками як за кордоном, так і в Україні нині вважають індексні депозитні сертифікати, брокерські депозити тощо.

Для обслуговування клієнта з максимально можливим комфортом банки використовують традиційні заходи, зокрема розширення мережі філій та продовження часу обслуговування. Однак із розвитком сучасних технологій нині в банківській практиці доцільніше користуватися віддаленим (дистанційним) банківським обслуговуванням фізичних і юридичних осіб через банкомати, управління рахунком (банкінг) через телефон, Інтернет тощо. Технологія дистанційного управління передбачає надання клієнтом розпоряджень банку щодо його власного рахунку через засоби дистанційної комунікації. За допомогою цього виду обслуговування клієнт матиме змогу здійснювати практично всі операції, пов'язані з банківським обслуговуванням. Основним напрямом розвитку банківського дистанційного обслуговування клієнтів мають стати такі канали просування банківських послуг, як маркетинг через Інтернет, інтерактивні філії, мобільний банкінг, всевітня телевізійна мережа (Web-TV).

6. Найперспективнішим, із нашої точки зору, щодо мінімізації банківських витрат на формування ресурсів є використання мобільних телефонів у банківській практиці. На користь розвитку цього напрямку банківського бізнесу говорить те, що практично 90% дорослого населення користується послугами мобільних телефонів, до того ж, досить активно, застосовуючи при цьому як новітні мобільні апарати – смартфони, так і сучасне програмне забезпечення. Крім того, мобільний банкінг спроможний охопити ті групи клієнтів, які не мають персональних комп'ютерів або постійного доступу до

мережі Інтернет. Здійснення трансакцій за допомогою мобільних телефонів доступно у режимі off-line, а орієнтовна вартість однієї трансакції для банківської установи – 0,08 \$. Таким чином, врахування новітніх світових тенденцій при розробленні ресурсної політики банків зможе зменшити витрати на формування ресурсів банківської установи, а відтак досягти однієї з цілей ресурсної політики.

Конкуренція у банківській галузі загострилася так, що постійний пошук і впровадження нових видів депозитних продуктів стає для багатьох банків питанням не лише лідерства, а й виживання. Розглянуті напрямки ресурсної політики щодо депозитного обслуговування банками клієнтів можуть сприяти розширенню сфери діяльності банків в Україні, їх адаптації до нових ринкових умов і зростаючих потреб клієнтури у повноцінному комплексі послуг, адекватному вимогам сучасного стану економіки.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Дослідження проблем формування ресурсної бази банків має, насамперед, спиратися на вироблення як теоретичних, так і практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу мобілізації коштів банками. Оптимізація ресурсної бази вітчизняних банків можлива за умови вдосконалення традиційних напрямів роботи банків при мобілізації вільних коштів суб'єктів ринку. У зв'язку з цим необхідно:

1. Реалізація діяльності банків, спрямована на формування його ресурсної бази має враховувати необхідність удосконалення депозитного залучення ресурсів банку. Для цього необхідно приділити увагу вдосконаленню режимів функціонування вже наявних депозитів різних видів і термінів відповідно до зміни ринкової кон'юнктури та потреб клієнтів; удосконаленню функціонуючої системи страхування депозитів фізичних осіб; забезпеченню своєчасного виконання банками норм обов'язкового резервування при формуванні залучених ресурсів.

2. При реалізації ресурсної політики банку необхідно враховувати наявність ризиків банківської діяльності та приділяти належну увагу їх мінімізації. Основна увага керівництва банку при формуванні банківських ресурсів має бути зосереджена на визначенні та мінімізації ризику ліквідності. З цією метою управляти ризиками банку слід у кілька етапів: виявлення ризиків; оцінка рівня ризиків; вибір чи розроблення методу мінімізації ризиків.

3. Важливим аспектом при формуванні ресурсної бази є розширення кола клієнтів та збереження постійної клієнтури за рахунок розширення спектру продуктів та послуг. Перспективними напрямками роботи щодо залучення коштів може стати охоплення депозитними послугами сегмента молодих клієнтів, розширення кола депозитних рахунків із різноманітним режимом функціонування, що надаватиме вкладникам банку додаткові можливості використання своїх коштів із прийнятним рівнем доходів.

Таким чином, виділення напрямків роботи щодо оптимізації роботи банків з формування ресурсної бази сприятиме поверненню довіри вкладників

до банківських установ, залученню більших обсягів ресурсів, подоланню наслідків економічної кризи та підвищенню ефективності банківської системи країни.

ВИСНОВКИ

У дипломному дослідженні наведено теоретичні узагальнення та надано практичні рекомендації щодо вирішення проблем формування банками ресурсної бази. Це дало можливість сформулювати наступні висновки теоретичного, методологічного та науково-практичного характеру, що відображає вирішення основних завдань дипломної роботи відповідно до поставленої мети:

1. З'ясування сутності ресурсної бази банківських установ обумовлює необхідність з'ясування економічного змісту понять «банківський капітал» і «банківські ресурси». Дослідження основних підходів до визначення даних понять дозволило розглядати банківський капітал у широкому розумінні, як сукупність грошових капіталів (власний і залучених коштів), якими оперують банки, і який приносить власнику банківський прибуток. Дослідження передумов формування банківських ресурсів показало, що основною умовою ефективної акумуляції банківських ресурсів є стабільне економічне становище країни та довіра суб'єктів ринку до банківської системи. В умовах кризових явищ в економіці важливою умовою для мобілізації тимчасово вільних коштів суб'єктів ринку є наявність сформованої ресурсної бази належних розмірів, яка здатна підтримати ліквідність та забезпечити фінансову стійкість у непередбачуваних ситуаціях. Порівняння поглядів вчених на поняття ресурсної бази банку та ресурсів надало можливість в даному дипломному дослідженні використовувати їх як синоніми, тобто ототожнювати поняття «банківські ресурси» та «ресурсна база».

2. Аналіз практичних аспектів формування банківських ресурсів в Україні дозволив зробити висновки про те, що незважаючи на стійку тенденцію зростання власних коштів банків, спостерігається суттєве уповільнення їх росту, яке пояснюється впливом фінансової кризи, невиваженою кредитною політикою банків, втратою довіри вкладників до банківської системи та масовим вилученням депозитів. Все це вказує на необхідність подальшого нарощення банківського капіталу. Оскільки показники прибутковості

банківської діяльності на сьогодні мають негативне значення і нарощення капіталу за рахунок цього джерела неможливе, в роботі пропонується звернути увагу на зовнішні джерела поповнення власних коштів, зокрема утворення банківських об'єднань.

3. Важливим моментом при плануванні стратегічних напрямів ресурсної політики банківської установи є формування залучених ресурсів, від обсягу яких залежить можливість банку проводити активні операції. Визначальним аспектом ресурсної політики банків при залученні ресурсів є підтримання належного рівня ліквідності, що в свою чергу тягне за собою необхідність дотримання банками оптимальної структури залучених ресурсів, формування котрих також зазнало впливу, як загальносвітових, так і внутрішніх економічних і політичних тенденцій в країні. Результатом такого впливу стало перегрупування депозитів у бік скорочення їх термінів, що негативно позначається на можливостях здійснювати довгострокові вкладення банківських установ.

4. Оцінка умов формування третьої важливої складової банківських ресурсів показала, що в період кризових явищ в економіці країни особливого значення набуває здійснення міжбанківського кредитування. Як показало дослідження ринку міжбанківського кредитування в різні роки попит на кредитні кошти змінював тенденцію. Вплив на динаміку банківських запозичень впродовж останніх років мали строки закордонних запозичень, розгортання кризових явищ у вітчизняній економіці та спад довіри клієнтів до банків. Необхідність, у цей період, підтримання банками ліквідності на належному рівні спричинило збільшення обсягів міжбанківських запозичень.

5. Оптимізація роботи банків з формування ресурсної бази потребує особливу увагу приділяти вивченню та мінімізації ризиків банківської діяльності. Серед ризиків, які виникають при формуванні банками ресурсної бази у якості головних визначено ризик незбалансованої ліквідності, ризик втраченої вигоди, процентний ризик, ризик трансформації. Мінімізація впливу даних ризиків на формування банківських ресурсів повинна забезпечуватися

комплексним управлінням та відбуватися поетапно, а саме: 1) виявлення ризиків; 2) виявлення джерел інформації необхідної для оцінки ризиків; 3) оцінка імовірності реалізації ризиків; 4) вибір методів мінімізації чи уникнення ризиків; 5) ретроспективний аналіз результатів управління ризиками.

6. Важливим напрямом підвищення ефективності реалізації ресурсної політики банку є вдосконалення традиційних напрямів роботи банківських установ щодо мобілізації тимчасово вільних коштів на фінансовому ринку. Зокрема це передбачає: 1) проведення дослідження кола існуючих та потенційних клієнтів банку, аналіз джерел їх доходів і фінансові очікування, вплив коливання рівня цін з метою повного задоволення потреб клієнтів; 2) розширення клієнтського сегменту банку за рахунок залучення представників малого бізнесу та молоді, як потенційних власників депозитних рахунків; 3) проведенням банківською установою роботи щодо збору інформації про клієнтів; 4) розширення спектру продуктів та послуг, що надаються; 5) розширення маркетингових прийомів щодо просування банківських продуктів; 6) мінімізація витрат при формуванні ресурсної бази банків.

Таким чином, виділення напрямів роботи щодо оптимізації роботи банків з формування ресурсної бази, сприятимуть відновленню довіри вкладників до банківських установ, залученню більших обсягів ресурсів, подоланню наслідків економічної кризи та підвищенню ефективності, як самого банку, так і банківської системи країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аккерман Йозеф. Уроки кризи / Йозеф Аккерман // The economist : The world in 2009. – 2008. – С. 92–93.
2. Алексеєнко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики / М. Д. Алексеєнко : монографія. – К. : КНЕУ, 2002. – 276 с.
3. Алексеєнко М. Д. Структура капіталу комерційного банку / М. Д. Алексеєнко // Фінанси України. – 2001. – № 4. – С. 123–131.
4. Анализ надежности банков : учебное пособие / [под ред. В. В. Иванова]. – изд. 2-е перераб. и доп. – М. : Русская деловая литература, 2001. – 320 с.
5. Аналіз банківської діяльності / [А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.] ; за ред. А. М. Герасимовича. – [2-ге вид.]. – К. : КНЕУ, 2006. – 600 с.
6. Антонов Н. Г. Денежное обращение, кредит и банки / Н. Г. Антонов, М. А. Пессель – М. : Финансинформ, 1995. – 272 с.
7. Бабичева Ю. А. Российские банки. Проблемы роста и регулирование / Ю. А. Бабичева, Е. В. Мостовая. – М. : Экономика, 2006. – 278 с.
8. Банки, вилучені з Державного реєстру банків України / [підгот. О. Сілецька] // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 8 (198). – С. 67–69.
9. Банківське право: українське та європейське : навчальний посібник / [П.Д. Біленчук, О.Г. Диннік, І.О. Лютий, О.В. Скороход]. – К. : Атіка., 1999. – 348 с.
10. Банківський менеджмент : навчальний посібник / [О. Кириченко, І. Гіленко, А. Ятченко]. – К. : Основи, 1999. – 671 с.
11. Банківські операції : підручник / [за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза]. – К. : КНЕУ, 2000. – 384 с.
12. Банківські операції : підручник / [за ред. Міщенко В. І., Слав'янської Н. Г.]. – К. : Знання, 2006. – 727 с.

13. Банковское дело : учебник / [под ред. О. И. Лаврушина]. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 576 с.
14. Большая советская энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bse.sci-lib.com>.
15. Брігхем Є. Ф. Основи фінансового менеджменту / Є. Ф. Брігхем ; пер. з англ. – Київ : Молодь, 1997. – 1000 с.
16. Бутняров А. Єврооблігації – шлях до залучення іноземних інвестицій / А. Бутняров // Ринок цінних паперів України. – 2007. – № 1–2. – С. 75–78.
17. Васюренко Л. В. Ресурси комерційного банку: теоретичний та прикладний аналіз : монографія / Л. В. Васюренко, І. М. Федосік. – Х. : ПП Яковлева, 2003. – 88 с.
18. Васюренко О. В. Банківські операції : навчальний посібник / О. В. Васюренко. – К. : Знання, КОО, 2000. – 243 с.
19. Версаль Н. І. Особливості формування депозитних ресурсів банками України / Н. І. Версаль / Фінанси України. – № 12. – 2009. – С. 89–95.
20. Вовчак О. Д. Банківська справа : навчальний посібник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин. – Львів : Новий світ, 2008. – 559 с.
21. Вожжов А. П. Про врахування особливостей формування депозитів до запитання при дослідженні процесі трансформації банківських ресурсів / А. П. Вожжов, О. Л. Бондар, В. С. Светлих // Вісник Дніпропетровського державного фінансово-економічного інституту. Економічні науки. – 2004. – № 1 (11). – С. 104–110.
22. Вожжов А. П. Процессы трансформации банковских ресурсов : монография / А. П. Вожжов. – Севастополь : СевНТУ, 2006. – 339 с.
23. Вожжов С. П. Влияние клиентской базы на формирование текущих пассивов коммерческих банков / С. П. Вожжов, А. П. Вожжов // Вестн. СевГТУ : Сб. науч. тр. – Севастополь, 2006. – Вып. 73. – С. 18–27. – (Сер. Экономика и финансы).

24. Вожжов С. П. Доступність банків до рефінансування та можливості варіаційного регулювання їх ліквідності / С. П. Вожжов // Фінанси України. – 2010. – № 2. – С. 111–119.

25. Вожжов С. П. Про збалансованість активів і пасивів при регулюванні банківської ліквідності / С. П. Вожжов // Фінансова система України. Збірник наукових праць. – Острог : Національний університет «Острозька академія», 2007. – Випуск 9. – Ч. 3. – С. 249–255.

26. Вожжов С. П. Ресурсний потенціал як чинник ефективності регулювання банківської ліквідності / С. П. Вожжов // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка ; редкол. : В. Д. Базилевич (відп. ред.) та ін. ; Київський Національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ : Київський університет, 2009. – № 115 – С. 19–22.

27. Волошин І. Прогнозування чисельності роздрібних вкладників банку / І. Волошин // Банківська справа. – 2008. – № 4. – С. 63–67.

28. Гайда Н. Капіталізація українських банків як показник інвестиційного клімату в країні / Н. Гайда // Банківська справа. – 2005. – № 5. – С. 61–66.

29. Галіцейська Ю. М. Актуальні питання фінансової стійкості в контексті формування банківських ресурсів / Ю. М. Галіцейська // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених „Розвиток банківської системи України як основа реалізації стратегії економічного зростання”. / ред. колег. Васильчишин О. Б. [голова та ін.] – Тернопіль, 31 жовтня 2008 р. – С. 35–37.

30. Галіцейська Ю. М. Вплив світової економічної глобалізації на присутність Іноземного капіталу в банківській системі України / Ю. М. Галіцейська // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. Науковий збірник. – Івано-Франківськ, 2008. – Випуск IV. – Том 2. – С. 148–153.

31. Галіцейська Ю. М. Депозити населення – важливе джерело залучених ресурсів банків / Ю. М. Галіцейська // Труды III Международной научно-практической конференции аспирантов и студентов „Проблемы

розвиття фінансової системи України в умовах глобалізації” / [відп. за вип. Друзін Р.В.] . – Сімферополь, 21–23 марта 2007 г. – С. 31–32.

32. Галіцейська Ю. М. Формування ресурсів комерційних банків / Ю. М. Галіцейська // Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу ТДЕУ – Вип. 15. – 2006. – С. 161–163.

33. Галіцейська Ю. М. Капіталізація банківської системи України : проблеми та перспективи / Ю. М. Галіцейська // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2008. – № 4. – С. 76–82.

34. Галіцейська Ю. М. Напрями оптимізації роботи банків щодо депозитного залучення ресурсів в умовах фінансової кризи / Ю. М. Галіцейська // Збірка тез I Міжнародної науково-практичної конференції „Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку”. / ред. рада В. І. Веретенников [голова та ін.] – Макіївка, 22–24 квітня 2009. – Том I. – С. 43–46.

35. Галіцейська Ю. М. Оптимізація діяльності банківських установ щодо організації депозитних операцій / Ю. М. Галіцейська, О. Л. Малахова // Світ фінансів. – Тернопіль, 2010. – № 3. – С.18-30.

36. Галіцейська Ю. М. Оптимізація роботи банків із залучення депозитів населення в умовах фінансової кризи / Ю. М. Галіцейська // Банківська справа. – 2009. – № 6. – С. 85–91.

37. Галіцейська Ю. М. Проблеми фінансової стійкості в контексті формування ресурсів комерційних банків / Ю. М. Галіцейська // Збірник наукових праць I Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених „Фінансова політика України: реалії та перспективи розвитку”. / ред. колег. Михайлівська І. М. [голова редколегії та ін.] – Хмельницьк, 15–16 травня 2008 р. – Том II. – С. 41–43.

38. Галіцейська Ю. М. Ресурсна база комерційних банків: сучасний стан та можливі напрями оптимізації / Ю. М. Галіцейська // Вісник Тернопільського державного економічного університету. – 2006. – № 3. – С. 124–130.

39. Галіцейська Ю. М. Структура ресурсів комерційного банку та методи вирівнювання дисбалансів в процесі їх розміщення / Ю. М. Галіцейська // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – Вип. 11. – С. 75–82.

40. Галіцейська Ю. М. Сучасний стан, проблеми та напрями роботи банків щодо залучення депозитів / Ю. М. Галіцейська // Збірник тез доповідей Міжнародного наукового круглого столу „Забезпечення стійкості банківської системи як необхідна умова подолання кризових явищ в економіці”. / ред. колег. Дзюблюк О.В. [відп. ред. та ін.] – Тернопіль, 23 березня 2010 р. – С. 43–46.

41. Галіцейська Ю. М. Чинники формування ресурсної бази банків / Ю. М. Галіцейська // Збірка наукових праць за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції „Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку”. / головн. ред. Данілов О.Д. – Київ, 16 листопада 2009 р. – С. 45–47.

42. Господарський кодекс України. Закон від 16.01.2003, № 436–IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.

43. Гриньков Д. Удар оттоком / Д. Гриньков // Бізнес. – 2009. – № 16 (847). – С. 33–35.

44. Денисенко М. П. Гроші та кредит у банківській справі : навчальний посібник / М. П. Денисенко. – К. : Алерта, 2004. – 478 с.

45. Деньги, кредит, банки : учебник для вузов / [под. ред. академ. РАЕН Е. Ф. Жукова]. – 2-ое изд. перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ–ДАНА, 2003. – 600 с.

46. Дзюблюк О. В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки / О. В. Дзюблюк. – К. : Поліграфкнига, 2000. – 512 с.

47. Дзюблюк О. В. Теоретичні та прикладні аспекти реалізації банками ресурсної політики / О. В. Дзюблюк, Ю.М.Галіцейська. – Тернопіль, 2012, - Вектор – 208 с.

48. Дмитрієва О. А. Оптимізація депозитної діяльності комерційного банку / О. А. Дмитрієва // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 138–145.
49. Довгань Ж. М. Капіталізація банківської системи України / Ж. М. Довгань // Вісник НБУ. – 2008. – № 11. – С. 10–14.
50. Економічна енциклопедія : у трьох томах / Б. Д. Гаврилишин (голова ред. ради) [та ін.]. – К. : Академія, 2000, 2002. – Т. 1. – 719 с.
51. Економічна енциклопедія : у трьох томах / Б. Д. Гаврилишин (голова ред. ради) [та ін.]. – К. : Академія, 2000, 2002. – Т. 3. – 951с.
52. Енциклопедичний словник бізнесмена: менеджмент, маркетинг, інформатика / за ред. М. І. Молдованова. – К. : Техніка, 1993. – 856 с.
53. Енциклопедія банківської справи України / редкол. В. С. Стельмах (голова) [та ін.]. – К. : Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
54. Спіфанов А. О. Операції комерційних банків : навч. посіб. / [А. О. Спіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало]. – Суми : Університетська книга, 2007. – 523 с.
55. Жидко К. Нові вимоги Базельського комітету до визначення капіталу, адекватного ризикам / К. Жидко // Вісник НБУ. – 2005. – № 11. – С. 63–65.
56. Жупанин В. Довірче управління коштами фізичних осіб як перспективний напрямок залучення коштів населення / В. Жупанин // Банківська справа. – 2008. – № 3. – С. 65–74.
57. Зайцев О. Всю систему менять надо / О. Зайцев // Банковская практика за рубежом. – 2007. – № 6. – С. 80–85.
58. Закон України "Про Національний банк України" (з наступними змінами і доповненнями) № 679 від 20.05.99 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>.
59. Закон України "Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України" №639–VI від 31.10.2008 р. / Верховна Рада

України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=639-17>.

60. Закон України «Про банки і банківську діяльність» №2121– III від 7.12.2000 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Урядовий кур'єр. – 2001. – № 8. – С. 5–13.

61. Закон України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо форми створення банків та розміру статутного капіталу» № 133-V від 14.09.2006р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=133-16>.

62. Закон України «Про Державний бюджет на 2012 рік» № 4282–VI від 22.12.2011р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>

63. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» № 283/97–ВР від 22.05.1997 / Верховна Рада України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=283%2F97-%E2%F0>

64. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 р. № 4452–VI / Верховна Рада України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>

65. Закон України «Про цінні папери і фондовий ринок» від 23 лютого 2006 р. № 3480–IV // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2006. – № 5.– С. 3–29.

66. Заруба Ю. О. Формування і використання власного капіталу комерційних банків / Ю. О. Заруба // Фінанси України. – 2009. – № 9. – С. 24–25.

67. Злупко С. М. Перехідна економіка: сучасна Україна : навч. посіб. / С. М. Злупко. – К. : Знання, 2006. – 324 с. – (Вища освіта XXI століття).

68. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Затверджена постановою Правління Національного банку України №368 від

28.08.2001 р. // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2001.– № 6.– С. 3–35.

69. Іщенко І. Перспективи розвитку вітчизняної системи страхування депозитів у світлі євроінтеграції / І. Іщенко // Вісник НБУ. – 2008. – № 5. – С. 52–58.

70. Квасницька Р. С. До питання капіталізації вітчизняних комерційних банків / Р. С. Квасницька, Г. Г. Старостенко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2009. – № 2. – С. 100–107.

71. Кльоба Л. Ризик-менеджмент банківської інвестиційної діяльності / Л. Кльоба. – Вісник НБУ. – № 1. – 2010.– С. 44–47.

72. Ковалев А. П. Оценка кредитных рисков в Базельском соглашении – 2 / А. П. Ковалев // Банковская практика за рубежом. – 2006. – № 3. – С. 62–67.

73. Ковалев О. П. Ризики банківської системи України в умовах приєднання до Світової організації торгівлі і дотримання вимог угоди Базеля II / О. П. Ковалев // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 6 (60). – С. 28–35.

74. Косова Т. Д. Банківські операції : навч. посібник / Т. Д. Косова, О. Р. Циганов. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 372 с.

75. Косой А. М. Капитал коммерческого банка / А. М. Косой // Деньги и кредит. – 1993. – № 9. – С. 33–44.

76. Кравченко І. Криза та регулювання фінансової системи: уроки і перспективи / І. Кравченко, Г. Багратян // Вісник НБУ. – 2009. – № 1. – С. 19–23.

77. Краева А. Малый бизнес как источник депозитных вкладов / А. Краева // Банковская практика за рубежом. – 2007. – № 8. – С. 50–53.

78. Краева А. Текущий счет как инструмент перекрестных продаж / А. Краева // Банковская практика за рубежом. – 2007. – № 8. – С. 46–49.

79. Краевая А. Депозитный продакт-менеджмент / А. Краевая // Банковская практика за рубежом. – 2008. – № 10. – С. 38–41.

80. Кротюк В. Базель II: контроль з боку органу нагляду та ринкова дисципліна / В. Кротюк, О. Куценко // Вісник НБУ. – 2006. – № 3. – С. 2–5.
81. Кротюк В. Базель II: нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал / В. Кротюк, О. Куценко // Вісник НБУ. – 2007. – № 5. – С. 3–8.
82. Лакосник Е. Береги клиента смолоду / Е. Лакосник // Банковская практика за рубежом. – 2007. – № 4. – С. 44–48.
83. Мамонтов А. Лояльность клиентов как ключ к увеличению депозитного портфеля / А. Мамонтов // Банковская практика за рубежом. – 2007. – № 12. – С. 30–33.
84. Мамонтов А. Храните деньги в банках! / А. Мамонтов // Банковская практика за рубежом. – 2008. – № 5. – С. 48–52.
85. Марцин В. С. Проблеми і шляхи підвищення капіталізації банківських установ в управлінні капіталом банку / В. С. Марцин // Фінанси України. – 2007. – № 2. – С. 77–88.
86. Мельникова І. Маркетингові аспекти формування депозитної бази комерційного банку / І. Мельникова // Банківська справа. – 2006. – № 3. – С. 35–42.
87. Мещеряков А. А. Формування та використання ресурсної бази банку / А. А. Мещеряков // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С. 89–93.
88. Мітенко С. Сутність економічного капіталу та його роль у забезпеченні фінансової стійкості банку / С. Мітенко // Вісник НБУ. – 2008. – № 1. – С. 58–64.
89. Міщенко В. Особливості визначення та управління регулятивним капіталом / В. Міщенко, С. Подік // Вісник НБУ. – 2008. – № 3. – С. 2–7.
90. Міщенко В. Проблеми збалансованості внутрішніх заощаджень та зовнішніх запозичень банків в умовах нестабільності фінансових ринків / В. Міщенко, В. Жупанин // Вісник НБУ. – 2008. – № 7. – С. 8–12.
91. Міщенко В. Роль іноземного капіталу в банківському секторі країни / В. Міщенко, Р. Набок // Вісник НБУ. – 2005. – № 11. – С. 38–44.
92. Міщенко В. Шляхи подолання фінансово-економічної кризи в Україні / В. Міщенко // Вісник НБУ. – 2009. – № 2. – С. 3–7.

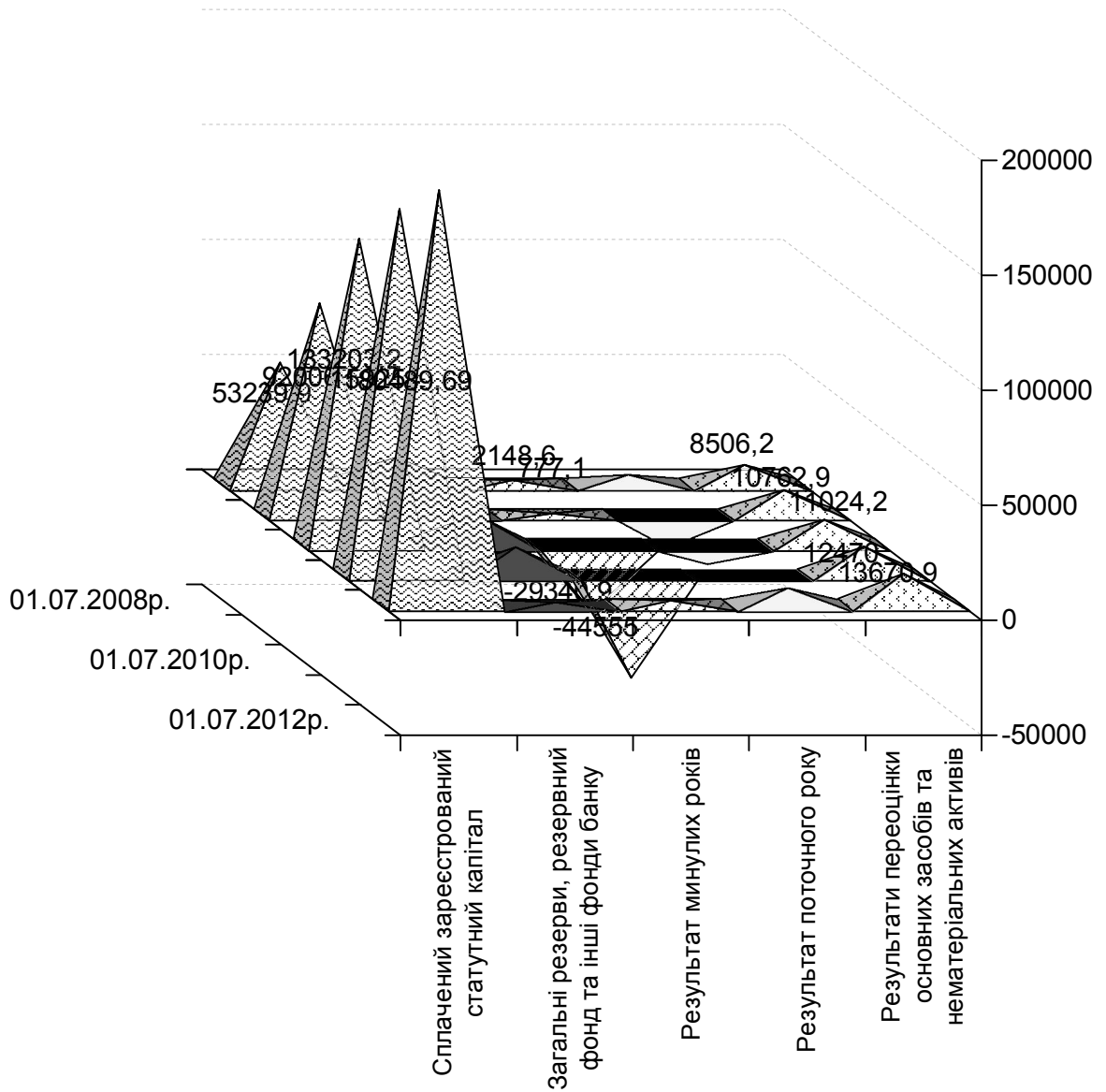
93. Мовсесян А.Г. Интеграция банковского и промышленного капитала: современные мировые тенденции и проблемы развития в России / А.Г. Мовсесян . – М.: Финансы и статистика, 1997. – 443с
94. Могильницька М. П. Аналіз та оцінка ресурсної бази банків України / М. П. Могильницька // Регіональна економіка. – 2007. – № 4. – С. 127–133.
95. Одарюк А. Банки смогли охмурить вкладчиков / А. Одарюк // Деловая столица. – 2009. – № 16 (414). – С. 24–25.
96. Одарюк А. Вкладникам готовят пастки / А. Одарюк // Деловая столица. – 2008. – № 40 (386). – С. 28–29.
97. Основні показники діяльності банків на 1 липня 2012 року // Вісник НБУ. – 2012. – № 8 (174). – С. 33.
98. Панова Г. С. Анализ финансового состояния коммерческого банка / Г. С. Панова. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 272 с.
99. Пашанин И. Сбалансированная система показателей как основа стратегического управления [Электронный ресурс]. – Режим доступа до статті www.iteam.ru/publications/strategy/section_27/article_3220/.
100. Розвиток банківської системи України, як основа реалізації стратегії економічного зростання: монографія / [О.В. Дзюблюк, Б.П. Адамик, Г.Р. Балянт та ін.]; за ред. д.е.н., проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2010. – 384 с.
101. Савлук М. І. Вступ до банківської справи / М. І. Савлук, А. М. Мороз ; відповідальний редактор Савлук М. І. – К. : Лібра, 1998. – 356 с.
102. Савлук С. Динаміка та структура банківського капіталу в трансформаційній економіці України / С. Савлук // Вісник ТНЕУ. – 2008. – № 2. – С. 15–22.
103. Слав'юк Р. А. Дослідження теоретичних основ і структури банківського капіталу / Р. А. Слав'юк, О. В. Гнатишак. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.khibs.edu.ua/1\(6\)2009/R1/6.pdf](http://www.khibs.edu.ua/1(6)2009/R1/6.pdf)

104. Словник банківських термінів. Банківська справа : Термінологічний словник / [А. Г. Загородній, О. М. Сліпушко, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко]. – К. : Аконіт, 2000. – 605 с.
105. Статистичний бюлетень Національного банку України (електронне видання), серпень 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/Statist/elbul.htm>.
106. Статистичні публікації та аналітичні огляди. ССПД. Зовнішній сектор, вересень 2012 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/SDDS/Dates/dates.htm>.
107. Финансы, деньги, кредит : учебник / под. ред. О. В. Соколовой. – М. : Юристъ, 2000. – 784 с.
108. Цивільний кодекс України. Закон від 10.01.2003 р. №435 –IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>.
109. Шаповалов А. Національний банк України діяв і діятиме адекватно загальноекономічній ситуації / А. Шаповалов // Вісник НБУ. – 2009. – № 3. – С. 3–7.
110. Шелудько Н. М. Зовнішні запозичення банків України: тенденції, проблеми, перспективи / Н. М. Шелудько // Економіка і прогнозування. – 2007. – № 1. – С. 130–136.
111. Шкарпова О. Система безпеки / О. Шкарпова // Галицькі контракти. – 2008. – № 38. – С. 30–34.
112. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework (June 2004). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Динаміка структури власного капіталу банків України
за період з 01.07.2008 р. по 01.07.2012р.*

- ▣ Сплачений зареєстрований статутний капітал
- Загальні резерви, резервний фонд та інші фонди банку
- ▤ Результат минулих років
- Результат поточного року
- ▨ Результати переоцінки основних засобів та нематеріальних активів

складено на основі [196]

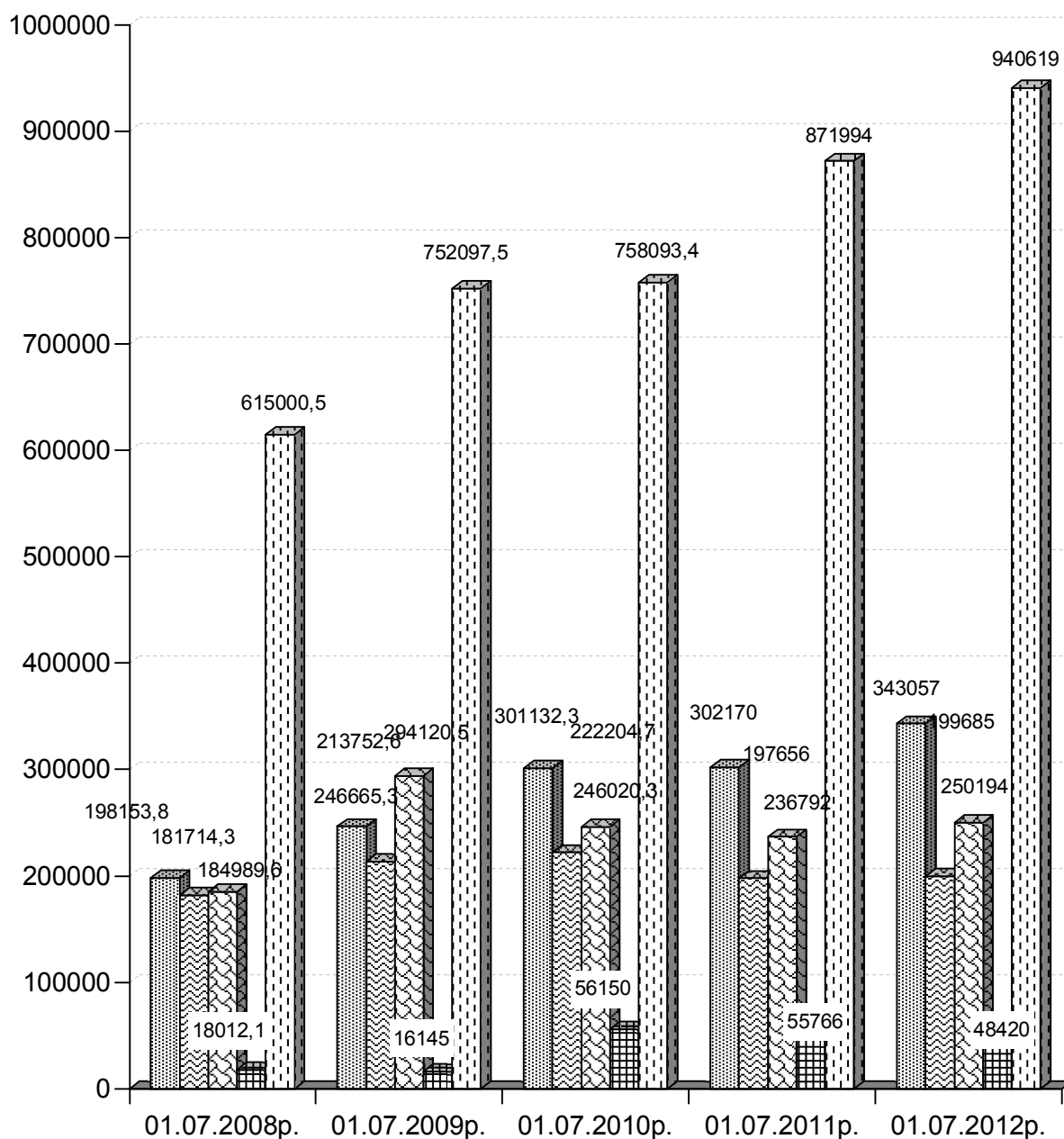
Додаток Б

Дотримання банківськими установами України вимог Національного банку щодо мінімального розміру регулятивного капіталу та адекватності капіталу [196]

№ п/п	Норматив	01.01. 2010р.	01.07. 2010р.	01.01. 2011р.	01.07. 2011р.	01.01. 2012р.	01.07. 2012р.
1	Н1 Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (млн.грн.)	135 802,1	147 503,2	160896,9	171169,8	178454,0	174643,0
2	Н2 Норматив адекватності регулятивного капіталу (не менше 10%)	18,08	20,60	20,83	19,20	18,90	17,98
3	Н3 Норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (не менше 9%)	13,91	14,57	14,57	14,65	14,96	14,58

Додаток В

Динаміка структури зобов'язань банків України
за період з 01.07.2008р. по 01.07.2012р.*

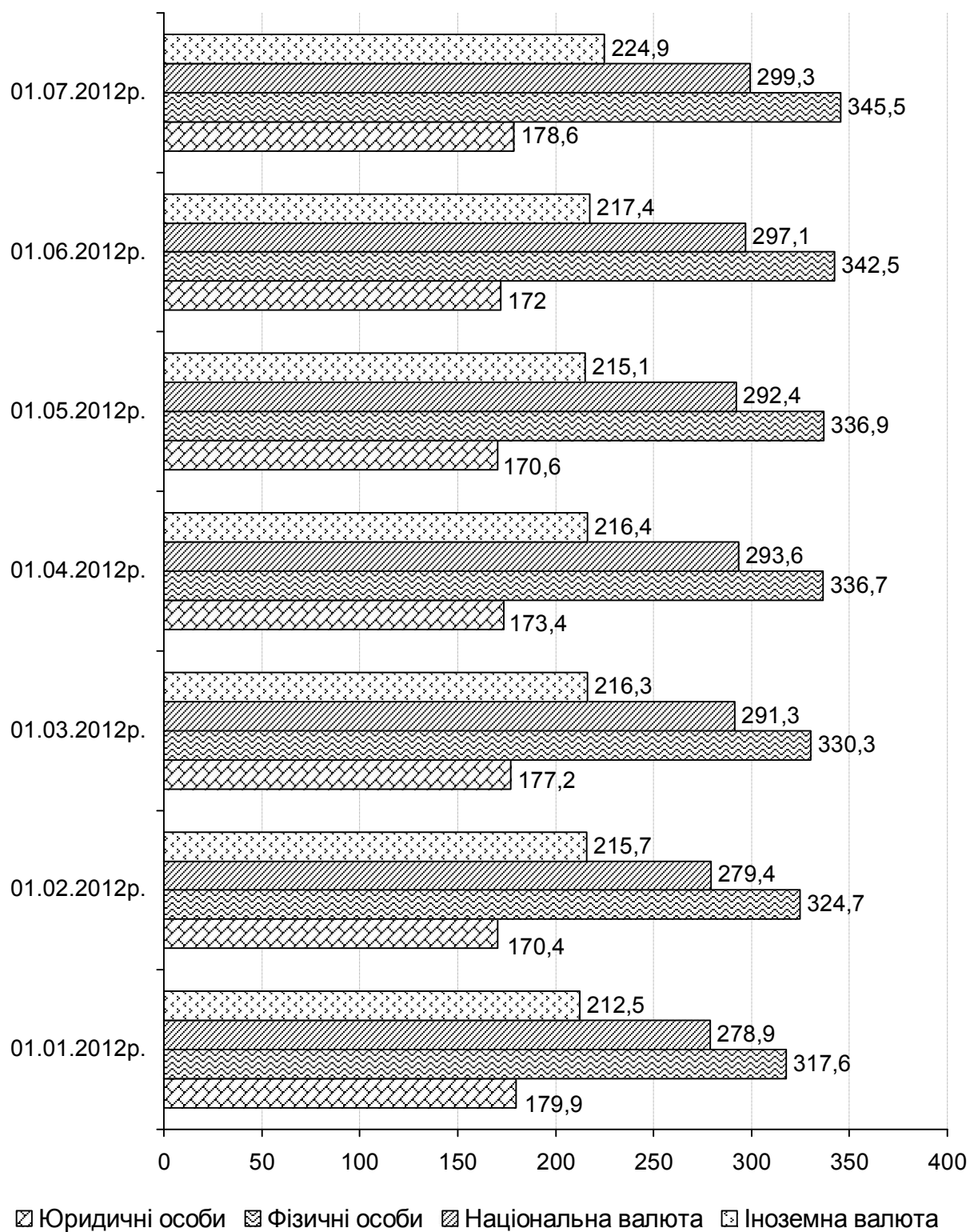
- Кошти фізичних осіб
- ▨ Кошти юридичних осіб
- ▩ Кошти банків
- ▧ Інші зобов'язання (в т.ч. цінні папери власного боргу)
- ▦ Усього зобов'язань

складено на основі [196]

Додаток Д

Структура залучених ресурсів вітчизняних банків у 2012 році за
вкладниками та валютою вкладів, млрд.грн.*

складено за даними [196]

Додаток Е

Процентні ставки рефінансування Національного банку України

банківських установ за різними видами кредитів, в річному обчисленні, % [196]

№ п/п	Період	у тому числі									
		Облікова ставка НБУ	Середньозважена ставка за всіма інструментами	Кредити, надані шляхом проведення тендера	Кредити овернайт	Операції репо	Стабілізаційні кредити	Операції своп	Кредити рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського депозиту, розміщеного в НБУ	Інші кредити	Кредити, надані на фінансування чемпіонату Європи 2012
1	2008 р.	12,0	15,3	16,6	16,0	13,8	-	15,1	-	14,1	-
2	2009 р.	10,25	16,7	20,6	18,1	21,6	-	23,1	-	16,0	11,0
3	2010 р.	10,25	10,0	10,0	17,0	-	-	-	-	13,1	-
4	2011 р.	7,75	11,96	11,4	10,73	12,05	-	-	-	-	-

Додаток Ж

Дотримання банківськими установами України вимог Національного банку щодо
нормативів ліквідності [196]

№ п/п	Норматив	01.01. 2010р.	01.07. 2010р.	01.01. 2011р.	01.07. 2011р.	01.01. 2012р.	01.07. 2012р.
1	Н4 Норматив миттєвої ліквідності (не менше 20%)	64,45	69,63	58,50	54,30	58,48	52,75
2	Н5 Норматив поточної ліквідності (не менше 40%)	72,90	81,72	77,33	73,02	70,53	70,75
3	Н6 Норматив короткострокової ліквідності (не менше 20%) (з 2010р. не менше 60%)	35,88	100,28	91,19	89,34	94,73	94,46

Додаток И

Нормативи обов'язкового резервування, встановлені Національним банком України
для формування банками обов'язкових резервів від обсягу залучених ресурсів, % [196]

№ п/п	Період дії	За строковими депозитами нефінансових корпорацій та домашніх господарств		За коштами на поточних рахунках та депозитами на вимогу нефінансових корпорацій та домашніх господарств		За коштами, залученими іншими депозитними корпораціями від інших депозитних корпорацій- нерезидентів та інших фінансових корпорацій- нерезидентів
		у національній валюті	в іноземній валюті	у національній валюті	в іноземній валюті	
1	01.08.2006-30.09.2006	2	3	3	5	-
2	01.10.2006-04.12.2008	0,5	4	1	5	-
3	05.12.2008-04.01.2009	0	3	0	5	-
4	05.01.2009-31.01.2009	0	4	0	7	-
5	з 01.02.2009	0	4	0	7	2
6	з 20.06.2012	0	9	0	3	3